

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE

IURIDICA 3

OBSAH

<i>Václav Mandák</i> : K otázkám tzv. formálních předpokladů vazby v československém trestním řízení	159
<i>Petr Hlavsa</i> : K problematice angloamerického soudnictví	191
<i>Alfred Kudlík</i> : Význam intenzity a kvality nebezpečné opilosti a opatření vůči osobám nadměrně požívajícím alkohol	233

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Вацлав Мандак</i> : К вопросам т. наз. формальных предпосылок взятия под стражу в чехословацком уголовном производстве	159
<i>Петр Главса</i> : К проблематике англо-американского правосудия	191
<i>Альфред Кудлик</i> : Значение интенсивности и качества опьянения и меры против лиц, чрезмерного употребляющих спиртные напитки	233

INHALT

<i>Václav Mandák</i> : Zur Frage der sog. formalen Voraussetzungen der Untersuchungshaft im tschechoslowakischen Strafverfahren	159
<i>Petr Hlavsa</i> : Zur Problematik des anglo-amerikanischen Gerichtswesens	191
<i>Alfred Kudlík</i> : Die Bedeutung der Intensität und Qualität der gefährlichen Trunkenheit und die Massnahmen gegen Personen, die übermässig Alkohol konsumieren	233

K otázkám tzv. formálních předpokladů vazby v čs. trestním řízení

VÁCLAV MANDÁK

I. K POJETÍ TZV. FORMÁLNÍCH PŘEDPOKLADŮ VAZBY

Poměrně širokou problematiku vztahující se k institutu vazby v trestním řízení lze v podstatných otázkách zařadit do tří základních skupin. Prvou tvoří obsahové vymezení podmínek, za nichž může být vazba uvalena a bývá označována jako „materiální“ vazební právo. Druhá zahrnuje otázky týkající se procesního postupu příslušných orgánů i procesních úkonů obviněného a označuje se jako „formální“ vazební právo. Relativně samostatnou problematiku představuje jen zčásti do procesního práva zasahující oblast předpisů o výkonu vazby, která tvoří třetí základní okruh otázek vazebního práva.

Obsahové vymezení materiálních a formálních předpokladů vazby není v literatuře vždy jednotné. Je to dáno mimo jiné rozdílností pozitivních úprav a místa, které v nich institut vazby zaujímá.¹⁾

Mezi *materiální předpoklady vazby* jsou zahrnovány především zákonné vazební důvody, které moderní procesní zákonodárství uvádí většinou jmenovitě a taxativně.²⁾

Odlišnou povahu mají *formální předpoklady nařízení vazby*.

Ve starší *buržoazní literatuře* Mayer sem řadil a) písemný příkaz k zatčení, b) odůvodnění příkazu, c) okamžité sdělení příkazu obviněnému, d) okamžitý, resp. urychlený výslech obviněného vyšetřujícím soudcem.³⁾

Podobné dělení nacházíme též u starších i novějších autorů *německých*, s tím však, že zpravidla neuvádějí jako formální předpoklad *předchozí*

¹⁾ V *socialistické literatuře* srov. zejména Strogovič M. S.: Kurz sovětského uголовного процесса, Moskva 1958, str. 152—156; Čelcov: Sovětskij uголовnyj process, Moskva 1962, str. 221—223; Livšic J. D.: Меры пресечения в советском уголовном процессе, Moskva 1964, str. 18—19; Murzynowski A.: Areszt tymczasowy, Varšava 1963, str. 164; ze starší *buržoazní literatury* viz např. Mayer S.: Commentar zu der oesterreichischen StPO, I., str. 664—665, Vídeň 1881; Zachariae: Handbuch des deutschen Strafprozesses, II., str. 140, Göttingen 1868; Glaser J.: Handbuch des Strafprozesses, II., str. 299, Lipsko 1885.

²⁾ K pojetí materiálních předpokladů vazby viz Mandák V.: Důvody vazby v čs. trestním řízení, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, č. 3/1971, str. 141—198.

³⁾ Mayer, dílo cit. v předchozí poznámce, str. 652.

výslech obviněného. To je vysvětlitelné pozitivní německou úpravou, která tradičně předepisuje nejprve vydání zatýkacího rozkazu, po němž výslech obviněného teprve následuje.

V *socialistické literatuře* se klasifikací předpokladů vazby zabýval blíže zejména Murzynowski. Do výkladů o formálních předpokladech zajišťovacích opatření včetně vazby zahrnuje a) kompetenci orgánů rozhodujících o vazbě, b) otázky, v jakých fázích řízení lze zajišťovacích opatření použít, c) výslech obviněného, d) rozhodnutí a jeho formu, e) opravné prostředky.⁴⁾

Dělení předpokladů použití vazby na materiální a formální je dáno povahou okolností, jež ty či ony předpoklady vytvářejí. Zatímco do první skupiny lze řadit v podstatě skutkové či právní okolnosti, které použití vazby věcně opodstatňují, do druhé náleží zejména procesní formy, jejichž prostřednictvím se institut vazby v praxi realizuje.

Toto dělení, používané teorií, má sice své logické opodstatnění, jeho význam však nelze přeceňovat. Obě skupiny totiž nepochybně náleží do oblasti trestního procesu, tedy práva *formálního*. V tomto smyslu používám termínu materiální a formální vazební právo pouze podmíněně, pro účely systematického rozdělení výkladu.

Z hlediska platné čs. úpravy je možno do oblasti formálního vazebního práva řadit a) pravomoc a příslušnost k rozhodování o vazbě, b) rozhodnutí o vazbě (formální a obsahové náležitosti, způsob zjišťování podkladů), c) výslech obviněného před rozhodnutím o nařízení vazby, d) opravné prostředky a jiné podněty k přezkoumání důvodnosti vazby (zejména žádost obviněného podle § 72 odst. 2 tr. ř.), e) přípustnost vazby v jednotlivých fázích trestního stíhání, f) některé další otázky, např. procesní lhůty vztahující se k vazbě apod.

Tato práce navazuje na obsáhlejší studii o důvodech vazby, citovanou v poznámce č. 2. Je věnována jen některým z uvedených otázek, které však tvoří hlavní součást této procesní problematiky.⁵⁾

Práce má diskusní ráz. Tato její povaha je podmíněna především dosavadní malou rozpracovaností otázek, o nichž pojednává, a dále tím, že novela tr. řádu z r. 1969, která do této procesní oblasti výrazně zasáhla, vyvolala některé problémy, s nimiž se praxe i teorie jen postupně vypořádávají.

⁴⁾ Murzynowski, dílo cit. v pozn. 1, str. 117, 160.

⁵⁾ K dalším otázkám formálního vazebního práva, touto prací nedotčeným, srov. moje články: Vazba po skončení trestního stíhání, Soc. zákonnost č. 8/1968, Co je vlastně příkaz k dodání do vazby?, Soc. zákonnost č. 1/1971, K některým sporným otázkám žádosti obviněného o propuštění na svobodu podle § 72 odst. 2 tr. ř., Soc. soudnictvo č. 1/1971; viz též Husár: Referát o novele tr. řádu z r. 1969, přednesený na zasedání trestní sekce slovenského PÚMS v r. 1970; Husár E. – Mathern V.: K aplikaci a problémom novely tr. poriadku, Právny obzor č. 5/1970; Breier Š.: Účast súdov v prípravnom konaní podľa novely tr. por. č. 149/1969 Zb., Soc. súdnictvo č. 2/1970.

II. OPRÁVNĚNÍ ROZHODOVAT O VAZBĚ

a) Zatímco oprávnění k předběžnému krátkodobému zbavení osobní svobody způsobem, odpovídajícím v podstatě zadržení podle čs. tr. řádu, přísluší ve všech soudobých procesních systémech převážně bezpečnostním, resp. vyšetřovacím orgánům, rozhodování o vazbě je svěřeno výlučně orgánům soudním a v přípravném řízení někdy též orgánům veřejné obžaloby. V pozitivních úpravách převažuje řešení první: většinou i v přípravné fázi řízení rozhoduje o vazbě pouze soud.

Historická tradice má v tomto ohledu své kořeny již od dob Magny Charty Libertatum (1215) v Anglii, která vzhledem ke specifickým zvláštěm neprošla obdobím středověkého inkvizičního procesu. Způsobem, na který později navázal proces kontinentální, byla zásada soudního rozhodování o vazbě zakotvena v Habeas Corpus Act (1679): Každá zatčená osoba musí být předvedena soudci, který po jejím výslechu rozhodne, zda bude propuštěna na svobodu, či ponechána ve vazbě. Rovněž podle francouzské ústavy z r. 1791 podléhalo každé uvěznění soudnímu přezkoumání. Tato zásada byla pak zapracována do napoleonského trestního kodexu a prostřednictvím francouzského práva se dostala i do ústavních a procesních norem kontinentální Evropy.

V tomto řešení byla spatřována nejvhodnější záruka objektivního rozhodování. Šlo v počátcích reformovaného procesu nepochybně o reakci, odůvodněnou negativními zkušenostmi procesu inkvizičního. Ratio legis je vytvořit co největší záruky proti nadužívání vazby ze strany původně vrchnosti a později policie a veřejné obžaloby.

Typicky je nazírání na tuto otázku vyjádřeno ve starší české literatuře Storchem, který na sklonku minulého století napsal: „... Státní žalobce nejmenuje se mezi orgány, kteří mají právo vazbu naříditi, ježto by se tím příliš křiklavě porušovala rovnost procesních stran.“⁶⁾

Nicméně vyskytly se již i na půdě rakouské doktríny názory, dožadující se toho, aby v přípravném řízení o vazbě rozhodoval *veřejný žalobce*. U nás byl energickým stoupencem této myšlenky Zucker.⁷⁾

⁶⁾ Storch F.: Trestní řízení rakouské, II., Praha 1897, str. 14, pozn. 4.

⁷⁾ Zucker: Über einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse, Vídeň 1902, str. 120. Podstatnou složkou Zuckerova projektu bylo téměř úplné odstranění judicializace přípravného řízení a přenesení vyšetřovacích funkcí na prokurátora, přičemž účast soudu v přípravném řízení se měla omezit na zajištění neopakovatelných důkazů a přezkoumávání důvodnosti donucovacích opatření z podnětu obviněného. Své stanovisko shrnuje autor takto: „O vazbě by měl rozhodovat státní zástupce a vykonávat ji jemu organicky podřízené bezpečnostní úřady tak dlouho, dokud... je důvodná obava z útěku stíhané osoby.“ (Zucker uznává za podstatnou pouze vazbu *útekovou*.) Rozhodnutí státního zástupce o vazbě nemělo být v Zuckerově pojetí výlučné, mělo podléhat přezkoumání soudem, pokud obviněný soud ve veřejném ústním jednání. „Jakmile je obviněný dopraven do veřejného ústavu pro výkon vazby, jsoucího pod soudním dohledem, ... následuje o ohlášených námitkách ústní... a (zpravidla) veřejné soudní jednání o tom, zda vazba byla uvalena právem, zda má pokračovat, nebo zda může odpadnout proti ručení nebo bez něho a zda a jaké odškodnění má být poskytnuto za nevině vytrpěnou vazbu.“⁸⁾

⁸⁾ Zucker: Über einige Reformen..., str. 138.

Zucker ve svém projektu správně vystihl optický klam, který vzniká jako domnělá záruka větší objektivitý soudu na rozdíl od orgánů obžaloby, pokud oním soudcem, který o vazbě rozhoduje, je orgán, plnící v podstatě *vyšetřovací* funkci, jak tomu bylo právě v procesu rakouském a později i československém.

b) Postulát, aby rozhodování o vazbě v přípravném řízení bylo svěřeno orgánům obžaloby, se uskutečnil ve většině *socialistických* států. V evropských socialistických zemích rozhoduje v přípravném řízení o vazbě *výlučně soud* jen v NDR (a to jak podle úpravy z r. 1952, tak i podle nového tr. řádu z r. 1968) a v Jugoslávii. V ostatních zemích je rozhodování svěřeno převážně prokurátorovi. V SSSR v počátcích sovětského státu ingeroval v těchto otázkách v přípravném řízení rovněž soud, avšak na konci 20. let přešla poměrně složitým vývojem pravomoc na orgány přípravného řízení. V současné době rozhoduje o vazbě v přípravném řízení vyšetřovatel, jehož rozhodnutí musí však být potvrzeno dozorcím prokurátorem; jinak je neplatné.⁹⁾ Rovněž v Polsku až donedávna bylo rozhodování o vazbě v předsoudní fázi výlučnou doménou prokurátora. Nový tr. řád z r. 1969 však zavedl soudní kontrolu podobným způsobem jako novela čs. tr. řádu z téhož roku. Na vzoru tr. procesu polského i československého je tedy patrný vliv tendencí, domáhajících se v té či oné formě ingerence soudu při rozhodování o vazbě i v přípravném řízení.

V sovětské literatuře zjišťujeme tyto tendence mj. u prof. Strogoviče, který v posledním vydání svého kursu trestního řízení v této souvislosti uvádí, že velmi důležitou zárukou, zabezpečující ochranu práv osobnosti, by bylo, *jestliže by o vazbě v přípravném řízení rozhodoval soud ve zvláštním zasedání za účasti obviněného*.¹⁰⁾

Rovněž např. v Polsku již delší dobu prosazuje více autorů v této otázce požadavek výlučné pravomoci soudu. Patří mezi ně především autor rozsáhlé monografie o procesních opatřeních k zajištění osoby obviněného doc. Murzynowski, který považuje za vhodné, aby prokurátor byl oprávněn pouze vazbu zrušit nebo ji zaměnit za prostředek mírnější.¹¹⁾

c) V Československu byla zásada výlučně soudního rozhodování o vazbě prolomena tr. řádem z r. 1950.

Pravomoc vyšetřujícího soudce v přípravném řízení, uplatňující se u nás již od počátků reformovaného smíšeného procesu, byla nahrazena oprávněním *prokurátora*.

Tato změna vyplynula ze zcela nové koncepce přípravného řízení, které bylo svěřeno prokuratuře a orgánům bezpečnostním. Nebylo shledáno

⁹⁾ Srov. blíže Mandák V.: Zajištění osoby obviněného v sovětském trestním řízení, Soc. zákonnost č. 5/1971, str. 300–304.

¹⁰⁾ Strogovič: Kurz sovětského ugovnogo processa, Moskva 1968, díl I., str. 284. Podrobněji viz též: Osnovnyje voprosy sovětskoj socialističeskoj zakonnosti, Moskva 1966, str. 187–188.

¹¹⁾ Murzynowski: Areszt tymczasowy..., Varšava 1963, str. 126. Viz tamtéž citované práce dalších polských autorů.

vhodným ani účelným, aby soud v této fázi rozhodoval o vazbě, když se na přípravném řízení ani jinak nepodílel.

Nicméně ingerence soudu v těchto otázkách ještě zcela vyloučena nebyla. Trestní řád z roku 1950 svědčil v přípravném řízení soudu příkaz k zatčení, který mohl být vydán na návrh prokurátora. Za poněkud zpřesněných podmínek zachoval tento postup i následující tr. řád z r. 1956. V obou případech měl však soudní příkaz k zatčení pouze povahu předběžného aktu, protože o nařízení vazby rozhodovaly za určitých podmínek i bez předchozího příkazu k zatčení výlučně orgány prokuratury.

Původní znění nyní platného tr. řádu z roku 1961 příkaz soudu k zatčení obviněného v přípravném řízení zrušilo. I dosavadní omezená spoluúčast soudu na rozhodování o vazbě v této fázi řízení byla tak zcela odstraněna.

d) O vhodnosti řešení realizovaného původním zněním platného tr. řádu z r. 1961 začala však záhy pochybovat část teorie i praxe. Kritici platné úpravy se přimlouvali buď za úplné vyloučení prokurátora z rozhodování o vazbě, anebo alespoň za soudní kontrolu tohoto rozhodování. Zhruba od poloviny 60. let můžeme sledovat v odborné literatuře několik variant tohoto námětu.

Tak se např. v roce 1965 uvádí, že zákon by měl umožnit obviněnému, aby již v přípravném řízení vyvolal rozhodnutí soudu o tom, zda vazba, v níž se nalézá, je důvodná. Řízení by mělo mít kontradiktorní ráz za účasti prokurátora, obviněného a obhájce, a to v senátě. Tuto možnost domáhat se soudního přezkoumání vazby by mohl zákon přiznat obviněnému buď po určitém trvání vazby, nebo kdykoli po jejím uvalení.¹²⁾

I další autoři přibližně v téže době doporučují uvážit přezkoumávání důvodnosti prokurátorova rozhodnutí o vzetí do vazby soudem, a to zejména v souvislosti s námětem na kontradiktorní proceduru o vznesení obvinění při stíhání pro závažné delikty.¹³⁾

Otázka byla diskutována okrajově též na plénu trestní sekce býv. PÚMS v prosinci 1967 a v květnu 1968. Opačné stanovisko, vyslovující se proti snahám o ingerenci soudu v přípravném řízení, bylo zastáváno původně orgány prokuratury. Později však i prokuratura, zejména v souvislosti s projednáváním otázek souladnosti čs. právního řádu s Paktem o občanských a politických právech OSN, akceptovala názor, že s ohledem na tento pakt je třeba, aby soud v přípravném řízení měl možnost vhodných forem součinnosti při rozhodování o vazbě, přičemž prokurátorovi má zůstat i nadále zachováno právo vazbu obviněného nařídit.

V této době bylo publikováno několik stanovisek, mezi nimiž výrazně převládal názor, že z hlediska koncepčního a též s ohledem na znění cit. paktu by rozhodování o vazbě mělo být patrně svěřeno i v přípravném řízení pouze soudu.¹⁴⁾

¹²⁾ Trestní řád č. 141/1961 Sb. z hlediska záruk občanských práv, Stát a právo č. 11, str. 151. Podobné hlasy zazněly i na půdě trestněprávní sekce býv. PÚMS (srov. Zprávy PÚMS č. 4/1968, str. 40).

¹³⁾ Srov. Právnícké štúdie č. 2/1965.

¹⁴⁾ K těmto otázkám srov. zejména Růžek A.: Problematika ochrany osobnosti

e) Novelizací souboru justičních zákonů v prosinci 1969 vyústily do té doby jen teoretické diskuse v kompromisní řešení: Čl. 30 ústavy, připouštějící, aby o vazbě rozhodoval též prokurátor, zůstal nedotčen. Tr. řád však soudu svěřil částečnou kontrolu nad tímto rozhodováním ve formě vyřizování stížnosti obviněného, kterou podal proti usnesení o nařízení vazby prokurátorem, a stížnosti proti usnesení o zamítavém vyřízení žádosti obviněného, již se domáhal propuštění na svobodu. V prvním stupni tedy v přípravném řízení rozhoduje o vzetí do vazby i nadále prokurátor. Kontrolní funkce soudu je vyhrazena pro případy, kdy obviněný se předepsanými procesními formami, tj. stížností (§ 74) nebo žádostí (§ 72 odst. 2) dožaduje propuštění na svobodu.

I když toto řešení z hlediska koncepčního a též s ohledem na znění Paktu není zcela bez problémů, jde nepochybně o změnu zásadní povahy, kterou nutno ocenit jako *důkaz celkové tendence* čs. zákonodárství i ve složité situaci období po roku 1968 *zajistit další posílení záruk nedotknutelnosti osoby v trestním řízení*.

f) Účel změny tr. řádu, provedené zákonem č. 149/1969 Sb. (dále jen novela), je zřejmý: umožnit obviněnému, aby oprávněnost jeho námitek proti vazbě přezkoumal orgán, který na výsledku řízení není nikterak zainteresován.

Nová úprava je současně další formou vzájemné prověrky činnosti orgánů trestního řízení ve vztahu soud—prokurátor (a zprostředkovaně též soud—vyšetřovatel, resp. orgány konající vyhledávání a objasňování). Novela tak vhodně navázala na nedávnou reformu předpisů o *výkonu* vazby. Jde o součást širší revize celkové koncepce opatření k zajištění osoby obviněného, která by vhodněji než dosavadní úprava zajišťovala jak zájmy celospolečenské (zejména v rámci boje proti recidivě a závažnější kriminalitě), tak i individuální zájmy obviněného.^{14a)}

Tím, že přezkumné řízení bylo svěřeno soudu, tj. orgánu, který je procesně zcela nezávislý (na rozdíl od prokurátora, který je orgánem trestního stíhání a v soudní fázi řízení procesní stranou), plyne z novely pro praxi logický důsledek: důvodnost vazby má být posuzována ještě pečlivěji než dosud — frekvence tohoto zajišťovacího opatření by se měla relativně snížit.

g) Přezkumné soudní řízení je podle novely „dosud nepředvídaným typem rozhodování soudu“ (tak Nejvyšší soud v Tpj 38/70). Nepředvídaný

v trestním řízení, Zprávy advokacie č. 1/1969; viz též Mandák V.: Zásahy do osobní svobody obviněného ve světle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, Čs. kriminalistika č. 1/1969.

^{14a)} Zavedení obdobné úpravy novým trestním řádem *polským* z r. 1969 komentoval doc. Waltoš z krakovské právnické fakulty takto: „... úloha soudu zde byla podstatně zvýšena. Vznikly tak podmínky objektivnější kontroly zákonnosti přípravného řízení bez ohledu na to, že nová kodifikace nevyhověla všem požadavkům... Nicméně směr vývoje procesního práva v této oblasti naznačila nová polská kodifikace velmi výrazně.“ (Srov. S. Waltoš: Funkce soudu v přípravném řízení v polském trestním procesu, Právník č. 11/1971, str. 929.)

proto, že v čs. socialistickém trestním řízení jde vůbec o první způsob součinnosti soudních orgánů v předsoudní fázi (pomineme-li jen formální význam mající příkaz k zatčení podle tr. ř. 1950 a 1956, kdy tak jako tak o vazbě definitivně rozhodoval prokurátor). Svou podstatou je to řízení *opravné*, tedy *druhostupňové*. Jak to přiléhavě vyjádřil Breier,¹⁵⁾ nezakládá se takto nové řízení před soudem, ale pouze „přerušuje obvyklý a pravidelný instanční postup v rámci instančních stupňů téhož orgánu a rozhodováním na druhém stupni se pověřuje orgán jiný“.

Toto zjištění má své praktické důsledky. Je významné mj. pro odpověď na otázku, zda proti rozhodnutí soudu o vazbě podle § 146 a) tr. ř. je přípustná stížnost. Ve smyslu § 74 odst. 1 tr. ř. ve spojení s § 141 odst. 2 tr. ř. lze totiž proti rozhodnutí soudu o vazbě podat stížnost, jen jde-li o rozhodnutí v prvním stupni. Protože — jak bylo uvedeno — soud rozhoduje ve *druhém* stupni, je jeho rozhodnutí z hlediska instančního postupu *konečné*.¹⁶⁾

h) Přezkumná pravomoc soudu je omezena potud, že nezbytným předpokladem přezkumného řízení je stížnost obviněného, resp. stížnost osob obviněnému blízkých (§ 142 odst. 2, 247 odst. 2 tr. ř.). V tomto smyslu je přezkumná činnost soudu podmíněná. Teprve stížnost podaná ve prospěch obviněného zakládá povinnost i právo soudu zabývat se důvodností vazby. Jinak rozhodování o vazbě zůstává až do skončení přípravného řízení ve výlučné pravomoci prokurátora, a to i tehdy, jestliže vazba bude prodloužena nad základní zákonem stanovenou dobu.

Přezkumná činnost soudu je dále omezena potud, že se nevztahuje na prověřování důvodnosti *prodloužení* zákonné vazební lhůty. Proti rozhodnutí prokurátora, jímž se trvání vazby nad 2 měsíce v přípravném řízení prodlužuje, totiž ani novela tr. ř. stížnost obviněného k soudu nepřipouští (podrobněji k tomu viz dále sub. IV.).

ch) Již v prvních dnech účinnosti novely se vynořila otázka, zda rozhodnutí prokurátora je soudně přezkoumatelné, vzal-li obviněného do vazby *generální* prokurátor, který v některých věcech vykonává dozor nad vyšetřováním za podmínek § 36 odst. 1 zák. o prokuratuře. Možnost takového postupu i v jiných případech bylo by možno patrně dovozovat též z ust. § 3 odst. 2 téhož zákona.

¹⁵⁾ Breier Š.: Účast soudů v přípravném konání podle novely tr. poriadku č. 149/1969 Zb., Soc. súdnictvo č. 2/1970, str. 18.

¹⁶⁾ Takto správně judikoval krajský soud v Praze v rozhodnutí z 2. 4. 1970 č. j. 2 To 93/70 (uveř. ve Sb. rozh. čs. soudů pod č. 53/1970), jímž zamítl stížnost obviněného proti rozhodnutí okresního soudu v Příbrami. Tento soud zamítl stížnost, podanou obviněným proti usnesení okresního prokurátora o vzetí do vazby. Obviněný pak podal stížnost i proti zamítavému rozhodnutí okresního soudu, a to v důsledku nesprávného poučení, že stížnost proti rozhodnutí soudu je přípustná. V právní větě cit. rozh. kraj. soudu v Praze se uvádí: „Řízení o stížnosti podle § 146 a) tr. ř. je řízením o řádném opravném prostředku, ve kterém soud přezkoumává nepravoplatné rozhodnutí jiného orgánu. Nelze proto toto řízení považovat za řízení konané v prvním stupni, a proto ... není přípustný řádný opravný prostředek (§ 141 odst. 2 věta druhá tr. ř.).“

Touto otázkou jsem se zabýval na jiném místě, na něž pro stručnost odkazuji.¹⁷⁾ Zastávám názor, že za účinnosti novely tr. řádu z r. 1969 je i rozhodnutí generálního prokurátora o vzetí do vazby soudně přezkoumatelné.¹⁸⁾

Toto stanovisko však praxe nesdílí. Vychází ze znění § 141 odst. 2 tr. ř. a nepovažuje ust. § 146 a) tr. ř. za *lex specialis*, který by použití § 141 odst. 2 tr. ř. v daném případě vylučoval (srov. např. nepublikované rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, č. j. 11 Nt 3/70 z 30. 9. 1970; stejné stanovisko zastává i generální prokuratura.^{18a)}

i) Podle § 146 a) tr. ř. o stížnosti rozhoduje soud, v jehož obvodě je činný prokurátor, který napadené rozhodnutí vydal. Příslušnost soudu je tedy odvislá od prokurátora, který v prvním stupni vydal rozhodnutí o vazbě. Takto je určena příslušnost soudu nejen *místně*, ale i *věcně*. Vydal-li tedy rozhodnutí prokurátor okresní, rozhoduje o stížnosti okresní soud. Obdobně podle toho, který vyšší prokurátor rozhodl, je příslušný k vyřízení stížnosti např. krajský, nikoliv však Nejvyšší soud (viz stanovisko uvedené v pozn. 18a). Příslušnost soudu může být proto určena odchýlně od obecných zásad, obsažených v §§ 16, 17 (příslušnost věcná) a v § 18 tr. ř. (příslušnost místní), neboť rozhodující je s naznačenou výjimkou pouze skutečnost, v obvodě kterého soudu prokurátor působí. Zásada, že i věcná příslušnost soudu je určena tím, který prokurátor (prokurátor kterého stupně) o věci rozhodl, by se uplatnila zřejmě i tehdy, jestliže obviněný byl vzat do vazby okresním prokurátorem, ačkoliv předmětem řízení je trestný čin, o němž ve smyslu § 17 tr. ř. bude meritorně jednat v prvním stupni soud krajský. O stížnosti by tedy ve smyslu § 146 a) tr. ř. rozhodoval zřejmě *okresní soud*.¹⁹⁾

¹⁷⁾ Mandák V.: Soudní kontrola rozhodování o vazbě v přípravném řízení, Advokátní praxe č. 4–5/1970.

¹⁸⁾ Shodně v literatuře Breier ve shora cit. stati.

^{18a)} Až v době tisku této práce však např. ve věci 1 Nt 101/72 usnesením z 20. 1. 1972 rozhodl *krajský soud* v Praze meritorně o stížnosti obviněného proti usnesení *generálního prokurátora ČSSR*, jímž byla zamítnuta *žádost* obviněného o propuštění na svobodu. Zamítavé usnesení generálního prokurátora sice obsahovalo poučení, že stížnost proti němu není přípustná (s odkazem na § 141 odst. 2 tr. ř.), avšak přes toto poučení stížnost podanou obviněným u Nejvyššího soudu ČSSR tento soud přípisem z 12. 1. 1972 zaslal k věcnému vyřízení krajskému soudu v Praze s odůvodněním, že jinak (tj. při obvyklém postupu — moje pozn. V. M.) příslušelo rozhodnutí o žádosti obviněného o propuštění z vazby krajskému prokurátorovi v Praze, tedy prokurátorovi činnému v jeho obvodě. Nejvyšší soud ČSSR podle cit. přípisu z 12. 1. 1972 sám ve věci rozhodnout nemohl vzhledem k § 1 č. 2 ústav zák. č. 155/1969 Sb. a § 27 zák. č. 156/1969 Sb. *Tomuto postupu nebrání* — uvádí se dále v cit. přípisu — ani *skutečnost, že o žádosti obviněného rozhodl generální prokurátor ČSSR* (podtrženo mnou — V. M.). Z logiky věci vyplývá, že stejný závěr jako v daném případě o negativním vyřízení žádosti obviněného podle § 72 tr. ř. je třeba uplatnit i ohledně stížnosti proti rozhodnutí generálního prokurátora o vzetí obviněného do vazby.

¹⁹⁾ Shodný názor vyplývá ze stanoviska Nejvyššího soudu Tpj 38/70. Podobně též Breier, cit. práce, str. 17.

Dodejme ještě, že zákon nevylučuje, aby soudce, který se podílel na přezkumném řízení podle § 146 a) tr. ř., se později účastnil i meritorního projednávání věci.

j) Není nesporné, v jakém složení má soud o stížnosti podle § 146 a) tr. ř. rozhodovat, jestliže meritorně bude věc projednávat samosoudce. Podle § 2 odst. 9 tr. ř. předseda senátu a samosoudce rozhodují sami jen tam, kde to zákon výslovně stanoví. Jinak rozhoduje senát. Protože § 146 a) se zmiňuje pouze o „soudu“, zdá se, že o stížnosti by měl jednat vždy *senát*. Toto stanovisko je zastáváno ve všech dostupných pramenech.²⁰⁾

Proti názoru, že v rozsahu své působnosti je samosoudce příslušný rozhodovat též o stížnosti podle § 146 a) tr. ř., se zejména uvádí, že ve smyslu § 314 a) tr. ř. je příslušnost samosoudce omezena na řízení před soudem, dále že § 146 a) tr. ř. možnost rozhodování samosoudce nepřipouští a podle novely samosoudce nikdy nepůsobí jako orgán druhého stupně.

Myslím, že není důvodů se domnívat, že zákonodárce nemínil vztahovat příslušnost samosoudce v rámci § 314 a) tr. ř. na všechny soudní úkony v rámci trestního stíhání pro přechyby a tr. činy uvedené v cit. ustanovení. Ustanovení o tom, zda a kdy je samosoudce oprávněn rozhodovat o stížnosti podle § 146 a) tr. ř., je tedy obsaženo již v samotném § 314 a) tr. ř. a nebylo třeba je zahrnovat i do § 146 a) tr. ř. Nebylo by také logické požadovat, aby v meritě věci rozhodoval samosoudce, který může uložit trest až 2 roky odnětí svobody (resp. za podmínek § 42 tr. z. i vyšší), a v dílčí procesní otázce jeho působnost byla vyloučena. Stanovisko, že v rozsahu své působnosti koná samosoudce i řízení podle § 146 a) tr. ř., je přijatelnější i z hlediska hlavních cílů novely, tj. zjednodušení a zrychlení řízení při trestním stíhání drobnější kriminality.

k) O stížnosti obviněného má soud rozhodnout *zpravidla* do pěti dnů (§ 146 a) tr. ř.). O povaze tohoto časového určení se vyslovil Husár v tom smyslu, že jde o doporučení, které nelze považovat za lhůtu.²¹⁾

Tomuto názoru třeba přisvědčit. Slovo „zpravidla“ odnímá tomuto časovému ustanovení povahu určitosti, která je *essentiale* každé zákonné lhůty.²²⁾

Časové určení „zpravidla do 5 dnů“ nelze však chápat jako jen nezávazné doporučení; je třeba je vykládat doslovně, tj. jako *pravidlo*. Jiný výklad by byl v rozporu se zásadou, že vazební věci mají být projednány s největším urychlením a že nejistota o tom, zda fyzická izolace obviněného je důvodná, má být časově co nejvíce omezena. Později by soud měl rozhodnout jen výjimečně, např. bylo-li nutno opatřit ještě doplňující podklady.

²⁰⁾ Srov. Husár v článku „Na margo novely trestneho poriadku“, Advokátní praxe č. 2/1970, str. 14 a násl.; Breier v cit. článku, str. 20; stanovisko slovenské trestní sekce PÚMS obsažené v závěrech zasedání k novele tr. ř. bod I/A (Socialistické soudnictví č. 5/1970, str. 43).

²¹⁾ Husár, článek cit. v předchozí poznámce.

²²⁾ Srov. Čs. trestní řízení, vysokoškolská učebnice, Praha 1971, str. 122. Viz též Veselá: Lhůty v trestním řízení, Praha 1933, str. 14, 15.

Ze znění novely nevyplývá jasně, od kterého okamžiku má být časové určení „zpravidla“ do 5 dnů — byť nejde o lhůtu v procesním smyslu, ale o pokyn zákonodárce pro *pravidelný* postup — počítáno. Je možno uvažovat o dvojím řešení: jako počáteční brát v úvahu den, který následuje po podání stížnosti odviněným, anebo den následující po tom, co spisy byly předloženy soudu.

Domnívám se, že je třeba se přiklonit k řešení prvému. Nutno uvážit, že dříve než prokurátor o vazbě vůbec rozhodne, obviněný může být zbaven osobní svobody již dvakrát 48 hodin, tj. 4 kalendářní dny (§§ 76 odst. 4, 77 tr. ř.). Uvážíme-li dále, že spisy procházejí administrativou věznice, pak prokuratury a konečně soudu, potom i při dodržení doporučeného 5denního časového úseku by mohl soud o stížnosti rozhodnout např. až za dva týdny po tom, co byl obviněný zbaven osobní svobody. To tím spíše, že tr. řád nemá zvláštní ustanovení o termínu, v němž je třeba věc soudu k rozhodnutí předložit. Pro prvé řešení svědčí i účel, který byl novelou sledován. Jejím smyslem je v dané relaci „zvýšení práv občanů“ a zabezpečení, „aby v případech stížnosti proti rozhodnutí o vazbě postupoval soud s urychlením“ [důvodová zpráva s výslovným odkazem na § 146 a) tr. ř.]. Ke shodnému závěru dospěla — proti dosud převažující praxi — i většina členů trestní sekce slovenského PÚMS.²³⁾ Správně ovšem upozorňuje Mathern, že soud je nucen se při tomto řešení řídit časovým určením, jehož částí v praxi disponují jiné orgány.²⁴⁾

1) Způsob projednání stížnosti podle § 146 a) tr. ř. není blíže stanoven. Uplatní se proto zásada vyjádřená v § 240 tr. ř. — soud rozhoduje v neveřejném zasedání.

Projednání stížnosti se tedy fakultativně může zúčastnit prokurátor (§ 242 odst. 2 tr. ř.), nikdy však obhájce a obviněný (§ 242 odst. 3 tr. ř.), kteří o termínu jednání nebudou ani vyrozuměni. Protože přítomnost obviněného při neveřejném zasedání je ze zákona vyloučena, nemůže být při něm ani vyslechnut. Zdá se však, že není překážek, které by v odůvodněných případech bránily tomu, aby soud obviněného vyslechl v rámci *přípravy* neveřejného zasedání, a stejně tak aby si opatřil i jiné nezbytné podklady pro rozhodnutí. Možnost takového postupu bylo by však možno patrně dovozovat jen per analogiam ust. § 185 odst. 2 tr. ř., podle něhož k usnadnění rozhodnutí o předběžném projednání obžaloby (toto projednání se koná rovněž v neveřejném zasedání) může předseda senátu vyslechnout obviněného.

Z dosavadních úvah vyplývají některé náměty de lege ferenda.

aa) Z hlediska koncepčního považuji i nadále za nejvhodnější, aby o nařízení vazby rozhodoval v každém stadiu řízení pouze soud. Nebylo by správné tento požadavek spojovat jen s aspekty, souvisejícími u nás

²³⁾ Viz bod I/1 závěrů trestní sekce slovenského PÚMS k otázkám tr. řádu a tr. zákona, Soc. súdnictvo č. 5/1970, str. 43.

²⁴⁾ Mathern V.: Poznámky k referátu „K otázkám novely tr. poriadku“, materiál pro zasedání trestní sekce slovenského PÚMS, které se konalo dne 14. a 15. 4. 1970 v Bratislavě; viz Soc. súdnictvo č. 5/1970, str. 29.

s atmosférou roku 1968. Bylo již připomenuto, že rozhodování o vazbě bylo svěřeno soudu i v počáteční fázi sovětského státu a že i v současné době rozhoduje o vazbě výlučně soud též v dalších dvou socialistických státech — v NDR a v Jugoslávii. Nelze proto odmítat úvahy o obdobném řešení pro čs. proces apriorním tvrzením, že jde o koncepci, která je socialistickému trestnímu řízení cizí. Souhlasím s Murzynowskim, který uvádí: „Požadavek, aby pouze soud byl oprávněn nařídít vazbu v průběhu celého trestního řízení, nelze chápat jako jen mechanické následování vzorů buržoazního zákonodárství. Tento požadavek je důsledkem posouzení našich současných podmínek a požadavků při výkonu spravedlnosti i kritického ocenění vědeckých poznatků.“²⁵⁾

Pokud jde o bližší argumentaci v této otázce, odkazují zejména na svůj článek citovaný v poznámce 17.

Jde však o námět, jehož účelnost ve všech souvislostech bude vhodně znovu zvažovat snad až v rámci perspektivních příprav rekodifikace trestněprocesního práva, s níž se výhledově počítá. Již při nejbližší uvažované novelizaci tr. řádu by však měl být vážně posouzen námět na změnu způsobu soudního projednání stížnosti obviněného proti rozhodnutí prokurátora o nařízení vazby. To, že soud rozhoduje v neveřejném zasedání, tedy v nepřítomnosti obviněného i obhájce a také bez předchozího výsledku obviněného, je zřejmým nedostatkem, který by měl být odstraněn především. Patrně nejvhodnější formou přezkumného řízení by bylo jednání na způsob veřejného zasedání.²⁶⁾ Podotýkám, že tento způsob byl uvažován téměř až do závěrečných fází příprav novely tr. řádu z roku 1969.

bb) Jestliže soud přezkoumává rozhodnutí prokurátora v otázce, zda vůbec je vazba důvodná, pak by toto oprávnění měl mít důsledně i tehdy, jedná-li se o otázku, zda již nařízená vazba má být prodloužena nad zákonem stanovenou základní lhůtu. Soud by tedy měl rozhodovat též o stížnosti obviněného proti rozhodnutí prokurátora o prodloužení vazební lhůty. Za úvahu by stálo obdobné řešení, jaké zvolil nový trestní řád polský, tj. přiznat oprávnění prodloužit vazbu po uplynutí určité lhůty *výlučně* soudu. V této souvislosti by měla být znovu uvažována otázka stanovení nepřekročitelného časového limitu trvání vazby v přípravném řízení (např. v SSSR smí vazba v této fázi řízení trvat nejdéle 6 a jen ve zcela výjimečných případech 9 měsíců).

cc) V zájmu naplnění smyslu novely třeba zajistit, aby stížnost obviněného byla vyřízena s maximálním urychlením. Toho lze dosáhnout nejlépe stanovením povinnosti předložit stížnost se spisy soudu neprodleně, nejpozději do 48 hodin, a vhodně též limitovat lhůtu k rozhodnutí soudu. Za přiměřenou lze považovat lhůtu třídní. Pro odůvodněné případy bylo

²⁵⁾ Murzynowski, dílo cit. v pozn. 1, str. 129. Viz též odkazy na další autory tamtéž, str. 126, pozn. 51; viz dále Waltoš, dílo cit. v pozn. 14a).

²⁶⁾ Shodně Krupauer J.: K pojetí přípravného řízení, Prokurátor č. 3/1969, str. 199.

by však nutno vyhradit lhůtu delší, patrně však ne více než pětidenní, počítáno ode dne, kdy stížnost se spisy došla k soudu.

dd) V zájmu odstranění pochybností o tom, zda obviněný je oprávněn podat stížnost proti rozhodnutí, které o vzetí do vazby učinil generální prokurátor, mělo by být toto právo stanoveno výslovně jako výjimka ze zásady, obsažené v § 141 odst. 2 tr. ř.

III. ROZHODNUTÍ O NAŘÍZENÍ VAZBY

a) Otázky rozhodování o vazbě a podstatné náležitosti rozhodnutí o nařízení vazby patřily vždy k nejspornějším problémům trestního řízení. Důvodů je více, nejvýrazněji však působí patrně dva:

Za prvé výrazněji než v kterékoliv jiné relaci se zde na půdě procesu projevuje rozpor mezi zájmem občana na zachování osobní svobody a jeho případnou snahou uniknout trestnímu postihu na straně jedné, a mezi celospolečenským zájmem na spolehlivém zajištění účelu řízení na straně druhé. Tento rozpor je pocíťován o to naléhavěji, že převážně je třeba rozhodnutí učinit ve velmi krátké době, což ztěžuje zjišťování potřebných podkladů. Přitom zbavení osobní svobody obviněného znamená důrazný zásah do jeho života a výrazně mu ztěžuje obhajobu.

Druhý hlavní důvod je třeba spatřovat v tom, že na rozdíl od rozhodování o vině má rozhodování o vazbě vždy povahu *prognózy* teprve budoucího chování obviněného, jež by mohlo ohrozit účel řízení (útěk, koluze) nebo zájmy chráněné trestním právem hmotným (další trestná činnost).

Následující poznámky jsou stručným pokusem o objasnění jen úzkého, avšak pro praxi velmi významného úseku vazebního práva — podkladů a obsahových náležitostí rozhodnutí, jímž se vazba nařizuje.

b) Jak vyplývá z návěti § 67 tr. ř., obviněný smí být vzat do vazby jen tehdy, jsou-li tu *skutečnosti*, které odůvodňují některou z obav uvedených v § 67 a), b), c) tr. ř. Důvodová zpráva toto pojetí ještě zvýrazňuje, když uvádí, že pokud se ve vazebních důvodech mluví o obavě z útěku, působení na svědka nebo pokračování v trestné činnosti, je třeba, aby tato obava byla vždy podložena *konkrétními skutečnostmi* (viz též R 39/1968).

V čs. úpravě a v motivech k ní se tedy jednoznačně promítá zásada, že skutečnosti odůvodňující vazbu nelze presumovat, ale je třeba, aby byly zjištěny. Zkoumání toho, zda takové skutečnosti existují a zda trvají, je povinností všech orgánů trestního řízení v každém období trestního stíhání (§ 72 tr. ř.).

To platí pro rozhodování o vazbě bez ohledu na povahu činu, pro který je obviněný stíhán, zejména i bez zřetele na stupeň jeho společenské nebezpečnosti. To proto, že čs. proces nezná ani obligatorní vazbu, ani žádná ulehčení při rozhodování o vazbě v rámci stíhání pro některé kategorie deliktů.²⁷⁾

²⁷⁾ Tato úprava i při stíhání pro nejzávažnější delikty je československou zvlášť-

Problematika podkladů pro rozhodnutí o vazbě rozpadá se na dvě části: 1. jaká je povaha skutečností, které mohou vazbu opodstatňovat, 2. jakým způsobem mají být tyto skutečnosti zjištěny. Jde o obtížnou otázku, které u nás bylo dosud věnováno jen velmi málo pozornosti, i když obecně se uznává, že praxe je v tomto ohledu krajně neuspokojivá. I bez bližšího rozboru můžeme konstatovat, že rozhodnutí o vazbě jsou založena převážně spíše jen na dohadách, na hypotetických soudech, intuitivním myšlení apod. než na konkrétních skutečnostech. Svědčí o tom i způsob, jakým je převážná část rozhodnutí odůvodňována. Jen zřídka se rozhodující orgán odvolává na zjištěná fakta. Za skutečnost odůvodňující nařízení vazby se často považuje jen určitá situace ve vztahu k povaze činu či k osobě obviněného, která však sama o sobě vytváří pouze abstraktní možné nebezpečí, nikoli však konkrétní, skutkově podloženou hrozbu, jež má být vazbou odstraněna.

Ad 1. Povahou skutečností, které mohou opodstatňovat vazbu, jsem se podrobněji zabýval již dříve.²⁸⁾ Na tomto místě proto uvádím jen stručné shrnutí:

Aby bylo možno dovozovat obavu, pro kterou lze vzít obviněného do vazby, nutno požadovat určitý rozumný stupeň pravděpodobnosti hrozby uvedené v zákonných vazebních důvodech, stupeň vyplývající z obecných zkušeností aplikovaných na zvláštní okolnosti konkrétního případu. Největší obtíž je v tom, že i když tato hrozba má být zjištěna na podkladě konkrétních skutečností — a v tomto smyslu tedy nemá být presumována — přesto závěr o nezbytnosti vazby je *hypotetický*, neboť příslušný orgán vyslovuje pouze odůvodněné přesvědčení o tom, že obviněný, zůstane-li na svobodě, zachová se některým ze způsobů, který může opodstatňovat vazbu. Skutečnosti, které odůvodňují vazbu, mají být tedy zjištěny, závěry o nebezpečí, které z nich plyne, jsou však do značné míry věci *úvahy*. V tomto smyslu je tedy rozhodnutí o vazbě založeno na *domněnce*. V této souvislosti bylo kdysi vhodně napsáno, že při obligatorní vazbě máme co činit s domněnkou *zákona*, zatímco při fakultativní vazbě s domněnkou *soudu*, resp. jiného orgánu, který o vazbě rozhoduje.

Stupeň pravděpodobnosti, že hrozí na podkladě zjištěných skutečností nebezpečí, které opodstatňuje vazbu, nelze ovšem přesně předepsat ani vážit na lékařenských vahách. Jedno však třeba důsledně rozlišovat, což praxe vždy nečiní: skutečnosti, které mohou odůvodňovat vazbu, jsou dvojí povahy — objektivní okolnosti nezávislé na vůli obviněného, a subjektivní postoj obviněného. Objektivní okolnosti samy o sobě — např. stav

ností. Cizí předpisy, pokud neznají výjimečně dokonce ještě obligatorní vazbu, totiž převážně upravují různé formy ulehčeného rozhodování o vazbě, při němž není třeba zjišťovat konkrétní okolnosti, kdy se tedy existence vazebních důvodů spíše předpokládá. Srov. M a n d á k V.: Potřebujeme obligatorní vazbu?, Čs. kriminalistika č. 4/1970.

²⁸⁾ M a n d á k V.: Ke sporným otázkám § 67 tr. řádu (důvody vazby), Kriminalistický přehled č. 5/1968, zejména str. 85; srov. k tomu též T á b o r s k ý F.: Některé poznatky k praxi při používání § 67 tr. řádu, Kriminalistický přehled č. 2/1968.

určité závislosti či podřízenosti, příbuzenské vztahy apod. — nemohou být zásadně ještě důvodem vazby, jestliže tato objektivní situace není provázena takovým postojem obviněného, doloženým konkrétními skutečnostmi, který vytváří důvodnou obavu, že obviněný uprchne, dopustí se koluse nebo bude pokračovat v trestné činnosti.²⁹⁾

Ad 2. Trestní řád nedává přímou odpověď na otázku, jakým způsobem, tj. jakými formami (procesními či jinými) mají být skutečnosti odůvodňující vazbu zjišťovány. Řešení jsem se snažil naznačit ve výše cit. článku (viz pozn. 28), přičemž jsem došel v podstatě k těmto závěrům:

Materiály tohoto druhu mohou být a často v praxi jsou mimoprocenční povahy (např. výsledky pozorování vyhledávacích orgánů, které zjistí takové počínání obviněného, které nasvědčuje např. tomu, že pozměňuje či ničí listinné či věcné důkazy, obchází svědky apod.; někdy sami svědkové oznamují příslušným orgánům, že obviněný s nimi o věci hovořil apod.).

Samotné operativní či obdobné poznatky však zpravidla ještě nařízení vazby dostatečně odůvodňovat nemohou. Zásadně je třeba, aby tyto výchozí informace — pokud to jejich povaha připouští — byly ověřeny a fixovány procesní formou, tj. jako důkazy příslušného druhu (výslech svědka, výslech obviněného, věcné důkazy, důkaz listinou apod., resp. jiný důkaz ve smyslu § 89 odst. 2 tr. řádu). To proto, že usnesení o nařízení vazby — jak bude dále podrobněji uvedeno — se musí opírat o důkazy, které je opodstatňují.

Při zjišťování skutečností odůvodňujících vazbu mají se uplatnit stejné zásady jako při sbírání a hodnocení důkazů obecně. I zde je tedy třeba řídit se plně zásadou § 2 odst. 5, 6 tr. řádu, zjišťovat skutečný stav věci a vycházet z něho a hodnotit důkazy podle vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém zkoumání všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.

Nebylo by možné úspěšně namítat, že § 89 tr. ř., který vymezuje předmět dokazování, neuvádí mezi skutečnostmi, jež je třeba dokazovat, žádné takového druhu, které by odůvodňovaly jen procesní postup. Nelze ztrácet se zřetele, že výčet skutečností uvedených v § 89 tr. ř. je pouze demonstrativní. V praxi ani v teorii není pochyb, že předmětem dokazování mají být i okolnosti důležité pro postup trestního řízení.³⁰⁾

Nutno však připustit, že může nastat situace, kdy pro nebezpečí z prodlení nelze některé skutečnosti ověřit jinak než operativními a obdobnými prostředky, takže kromě výsledku obviněného v době rozhodování o vazbě žádný další podklad získaný procesní cestou k dispozici nebude. Může to připadat v úvahu patrně jen tehdy, má-li obviněný být vzat do vazby

²⁹⁾ Podobně Skalník M., koreferát „Vazba v trestním řízení“, Zprávy PÚMS č. 3/1968.

³⁰⁾ Srov. Komentář k tr. řádu, Praha 1963, str. 160. Podobně např. Císařová, která mezi právně relativní okolnosti, jež nutno dokazovat, řadí i opatření procesního rázu; příkladem uvádí výslovně i vazbu obviněného (Císařová D.: Předmět dokazování, Stát a právo č. 13, Academia Praha, 1967, str. 71).

„z volné nohy“. Tehdy však by měly být získané poznatky prověřeny procesní cestou dodatečně co nejrychleji po vydání rozhodnutí o vazbě.

Jestliže je obviněný nejprve zadržen podle § 75 tr. řádu (v praxi tyto případy převažují), pak — pokud to nebylo možné učinit dříve — by měly být vazební důvody procesní cestou prověřeny ve lhůtě 48 hodin (§ 76 odst. 4 tr. řádu), v níž musí být obviněný předán prokurátorovi. Jako krajní mez by bylo možné v odůvodněných případech připustit k témuž účelu dalších nejvýše 48 hodin, v nichž musí prokurátor po převzetí zadrženého rozhodnout o jeho vzetí do vazby nebo ho propustit na svobodu (§ 77 tr. řádu).

Domnívám se, že tyto závěry jsou v souladu se zásadou, že vazba má být vždy odůvodněna konkrétně zjištěnými skutečnostmi, že však současně respektují i zvláštnosti rozhodování o vazbě, zejména časovou tíseň, v níž je mnohdy třeba rozhodnutí učinit.

c) O vazbě se rozhoduje vždy usnesením (§ 68 ve spojení s § 119 odst. 1 tr. ř.). Pod marginární rubrikou „rozhodnutí o vazbě“ (§ 68 tr. řádu) nacházíme pouze tento text: „Vzít do vazby lze toliko osobu, proti které bylo vzneseno obvinění (§ 163 tr. řádu) nebo které bylo sděleno obvinění (§ 169 tr. řádu). O vazbě rozhoduje soud, v přípravném řízení prokurátor.“

Při stanovení náležitostí rozhodnutí o vazbě byl tedy zákonodárce velmi stručný. Protože § 68 tr. ř. nepředepisuje žádné zvláštní obsahové ani formální náležitosti rozhodnutí, je třeba vycházet z obecné úpravy, tj. z § 134 tr. řádu. Z náležitostí zde uvedených nás zajímá především *odůvodnění*.

V odůvodnění usnesení je třeba, *jestliže to přichází podle povahy věci v úvahu*, zejména uvést skutečnosti, které byly vzaty za prokázané, důkazy, o nichž se skutková zjištění opírají, úvahy, jimiž se rozhodující orgán řídil při hodnocení provedených důkazů, jakož i právní úvahy, na jejichž podkladě posuzoval prokázané skutečnosti podle příslušných ustanovení zákona (§ 134 odst. 2 tr. ř.).

Není pochyb o tom, že rozhodnutí o vzetí do vazby je takového druhu, že je v něm třeba uvést skutečnosti, jež byly vzaty za prokázané, příslušné důkazy a skutkové i právní úvahy. Vždyť toto rozhodnutí neupravuje jen podružnou otázku, ale je právním podkladem pro zásah do nejvýznamnějšího ústavního práva — osobní svobody, a to navíc u osoby, již svědčí až do konečného soudního rozhodnutí domněnka nevinny. Z hlediska procesního pak jsou zákonné důvody vazby konstruovány tak, že nařízení vazby je opodstatněno vždy jen na podkladě určitých *skutečností* (viz návětí § 67 tr. ř.). Je-li tomu tak, pak je třeba tyto skutečnosti v odůvodnění rozhodnutí osvědčit.

Závažným problémem je přitom *stupeň konkretizace odůvodnění rozhodnutí*. Je jisté, že na rozhodnutí o vazbě nelze mít z tohoto hlediska tak náročné požadavky jako na rozhodnutí ve věci samé. O vazbě je třeba rozhodovat urychleně a často v situaci, kdy procesních materiálů je dosud poskrovnu. Bývá též vyslovována obava, že konkrétní odůvodnění by někdy mohlo ohrožovat kriminalistické zájmy a že tento rozpor je snad

možné řešit určitým kompromisem: rozhodnutí o vazbě bude odůvodněno podrobněji interně, zatímco obviněnému bude publikována jen obecnější poloha zdůvodnění.³¹⁾

Domnívám se však, že tento rozpor je jen zdánlivý. Je důsledkem směřování podmínek stanovených zákonem pro trestní stíhání s podmínkami odůvodňujícími vazbu. Trestní stíhání určité osoby je přípustné tehdy, je-li na podkladě zjištěných skutečností odůvodněn závěr, že trestný čin byl spáchán touto osobou (§ 163 tr. ř.). Vazbu lze uvalit naproti tomu za předpokladu, že byly zjištěny skutečnosti, odůvodňující některou z obav uvedených pod písm. a, b, c § 67 tr. ř. (nebezpečí útěku, koluze, další trestné činnosti).

Povaha uvedených skutečností je podstatně rozdílná v tom smyslu, že prvé se týkají zákonných znaků trestného činu a jejich zjištění je předpokladem aplikace hmotného práva, zatímco druhé se vztahují zásadně k okolnostem nastalým až po spáchání činu, který je předmětem stíhání, a jejich zjištění může vést pouze k tomu, aby byl zajištěn účel řízení (§ 67 a, b), resp. k zabránění další trestné činnosti (67 c). Skutečnosti odůvodňující vazbu jsou v rámci toho řízení, v němž jsou posuzovány, z hlediska trestního práva hmotného zásadně irelevantní.³²⁾

Je-li důvodná obava, že obviněný uprchne nebo se bude skrývat, snad jen výjimečně by bylo možno najít důvody, pro něž by v zájmu trestního řízení vedeného proti obviněnému musely být utajeny skutečnosti takovou obavu opodstatňující. Ještě markantněji snad totéž hledisko vyplývá z povahy vazby předstízné (§ 67 c). Sotva si lze představit, že skutečnosti, které odůvodňují obavu, že obviněný bude páchat další trestnou činnost, by měly vůči němu zůstat nevyjeveny, protože by jinak mohly být ohroženy zájmy sledované trestním řízením. Vždyť tato vazba ani zájmům probíhajícího řízení neslouží, ale je svou povahou v podstatě preventivním opatřením a navíc nebezpečí další trestné činnosti musí být zjevné a akutní.

Nejinak však třeba uvažovat i pokud jde o vazbu koluzní. Tu lze nařídít, jen jsou-li zjištěny skutečnosti odůvodňující obavu, že obviněný bude působit na ty či ony prameny důkazů způsobem, který překračuje meze přípustné odhajoby. Podkladem rozhodnutí musí být proto zjištění týkající se záměrů obviněného, které jsou způsobitelné zmíněné zájmy ohrozit. Jde tedy o podklady jiného druhu, než které jsou rozhodné z hlediska meritorního rozhodnutí. Důvodný zájem na tom, aby před obviněným zůstaly dočasně některé skutečnosti utajeny, může se týkat zásadně jen okolností důležitých z hlediska rozhodnutí ve věci samé.

Naproti tomu vyjevení skutečností, z nichž lze dovozovat obavu, že

³¹⁾ Srov. diskuse na zasedání trestní sekce PÚMS věnovaném otázkám vazby, Zprávy PÚMS č. 3/1968.

³²⁾ Někdy ovšem mohou takové skutečnosti naplňovat znaky i některého trestného činu (návod k nadržování, ke krivému obvinění, k vydírání apod.), nejde však o skutečnosti významné z hlediska řízení — a to je podstatné — v jehož rámci nařízení vazby přichází v úvahu.

obviněný bude mařit objasnění věci — např. že bude nepřipustně ovlivňovat svědky, že se již pokusil ničit stopy činu, že se chystá pozměňovat listiny apod. — nemůže zájmy trestního řízení zásadně ohrozit. Navíc je-li vazba důvodná, pak obviněný nebude propuštěn dříve, než její důvody pomínou, a nebude mít možnost mařit objasnění věci.

Třeba však přisvědčit tomu, že určité celospolečenské zájmy by mohly přece jen ve zcela výjimečných případech opodstatňovat, aby odůvodnění rozhodnutí bylo formulováno v méně konkrétní poloze, než jak by to ze zjištěných skutečností vyplývalo. Může to být v případě, kdy jinak by bylo ohroženo státní, důležité hospodářské nebo služební tajemství (za služební tajemství by však nemohlo být považováno, že byly zjištěny určité skutečnosti odůvodňující vazbu, ale pouze v některých případech *jak tyto skutečnosti byly zjištěny*). Toto je však již úvaha, k níž by bylo možné přihlídnout teprve de lege ferenda. Z platné úpravy při její naprosté obecnosti a při absenci jakéhokoliv zvláštního ustanovení o náležitostech rozhodnutí o vazbě plyne povinnost formulovat odůvodnění na takovém stupni konkrétnosti, aby rozhodnutí bylo vždy přezkoumatelné a aby obviněný byl obeznámen v potřebném rozsahu se skutečnostmi, které takové rozhodnutí odůvodňují. Jinak se mu odejme možnost bránit se poukazem na neúplnost zjištění, jejich nesprávnost apod.

Rozhodnutí, které neobsahuje skutečnosti opírající se o konkrétní důvody, trpí navíc tou základní vadou, že je *nepřezkoumatelné*.

Stupeň konkretizace odůvodnění měl by být tedy vždy takový, aby vlastně neprobíhalo dvojí řízení: jedno oficiální vůči obviněnému, jež by zastíralo skutečnou povahu druhého — interního, jehož důvěrný ráz by znemožňoval obranu proti vazbě. Je nasnadě, že navíc odtud byl by už jen krůček k tomu, že rozdíl v oficiálním a v „interním“ řízení by nebyl pouze v stupni konkretizace odůvodnění vazby, ale v samotných důvodech vazby.

Takto by se snadno otvírala cesta k používání vazby i nad rámec zákonných předpokladů. Do značné míry by mohl být ohrožen i smysl soudní kontroly rozhodování o vazbě v přípravném řízení, zavedené novelou tr. ř. z r. 1969.

IV. ROZHODNUTÍ O PRODLOUŽENÍ VAZBY V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ

a) Novela přinesla změnu mj. i ve způsobu rozhodování o prodloužení vazební lhůty v přípravném řízení. Do té doby byla věcná příslušnost pro toto rozhodování rozdělena tak, že o prodloužení přes 2 měsíce (nejvýše o další 1 měsíc) rozhodoval nadřízený prokurátor, tj. zpravidla prokurátor krajský. Vazbu na delší dobu mohl prodloužit jen *generální prokurátor*. Podle *nynější úpravy lhůty prodlužuje ve všech případech prokurátor nadřízený* (§ 71 odst. 1 tr. ř.). Nepochybným smyslem této změny je vyjít vstříc praxi a rozhodování o prolongaci vazby zjednodušit tím, že bude vypuštěn jeden instanční stupeň.

Vnucuje se zajisté otázka, proč novela, když zavedla soudní kontrolu rozhodování o vazbě v přípravném řízení, zůstala poněkud nedůsledná a nerealizovala obdobný přezkumný režim, který zavedla ohledně stížnosti proti rozhodnutí o vzetí do vazby a proti zamítavému vyřízení žádosti o propuštění z vazby, též pokud jde o *prodloužení* vazby nad zákonnou základní lhůtu.³³⁾

b) Prodloužení vazby má formu usnesení. Zastávám stanovisko, že jde o rozhodnutí, proti němuž je přípustná stížnost (§ 74 tr. ř.). *Vyloučena* je pouze tehdy, prodlouží-li vazební lhůtu *generální* prokurátor. Zde neplatí to, co bylo řečeno v souvislosti s rozhodováním generálního prokurátora o *vzetí* do vazby, kde mám za to, že proti takovému usnesení obviněný právo stížnosti má (viz str. 166). Jiný procesní režim zde platí proto, že pokud jde o prodloužení vazby novela soudní kontrolu nezavedla a ponechala tedy rozhodování v obou stupních orgánům prokuratury. Uplatní se tedy v tomto ohledu i nadále ust. § 141 odst. 2 tr. řádu, podle něhož proti rozhodnutí generálního prokurátora stížnost přípustná není.

Stanovisko, že proti rozhodnutí prokurátora o prodloužení vazby — s naznačenou výjimkou rozhodnutí generálního prokurátora — je přípustná stížnost, je však převážně odmítáno. *Komentář* k tr. řádu bez bližšího odůvodnění pouze uvádí, že stížnost není přípustná (str. 137 pozn. 1 k § 74). Shodné stanovisko zaujala již před časem i generální prokuratura a vyslovil s ním souhlas i Nejvyšší soud (Et 5/57-4). Generální prokuratura své stanovisko zdůvodnila tím, že v prvním stupni „ve věci“, tj. v *trestní* věci rozhoduje okresní prokurátor, kdežto krajský prokurátor je při rozhodování o prodloužení vazby příslušný jako prokurátor nadřízený. Stížnost proti takovému rozhodnutí vylučuje tedy znění § 141 odst. 2 tr. řádu.

Nesprávnost tohoto názoru spatřuji v tom, že se zde *směšuje pojem nadřízený orgán a orgán druhého stupně*. Ve druhém stupni rozhoduje příslušný orgán pojmově jen tehdy, jestliže předtím rozhodl ve věci orgán jiný, jemu podřízený. Pro rozhodování dané otázky však takový orgán neexistuje. Nadřízený prokurátor proto rozhoduje ne ve druhém stupni, ale jako orgán prvostupňový. Skutečnost, že zákon z logických důvodů svěřuje oprávnění rozhodovat o prodloužení vazby nikoliv tomu prokurátorovi, který vykonává dozor nad vyšetřováním a který rozhodl o vzetí do

³³⁾ Možná namítnout, že obviněný přece může za podmínek § 72 odst. 2 tr. ř. žádat o propuštění na svobodu, čímž je mu dána nepřímá i příležitost domáhat se soudního přezkoumání důvodnosti rozhodnutí o prodloužení vazby. To je sice pravda, ale přesto je zde výrazný rozdíl: o stížnosti, kterou projednal soud, bylo by třeba rozhodnout bezprostředně, takže důvodnost další vazby nad základní dobu stanovenou zákonem byla by přezkoumána s co největší časovou úsporou. Naproti tomu prostřednictvím žádosti o propuštění na svobodu může obviněný dosáhnout téhož účelu teprve po negativním vyřízení žádosti, proti němuž podá stížnost. Takto se vyřízení prodlouží vždy nejméně o několik dnů, což je obzvlášť nežádoucí, jedná-li se o vazbu, která již překročila časovou normu, s níž zákonodárce počítá jako *pravidelně* s nejvyšší.

vazby, ale prokurátorovi jemu nadřízenému, tedy neznamená, že nadřízený prokurátor nerozhoduje v prvním stupni.³⁴⁾

c) Rozhodnutí o tom, že se trvání vazby prodlužuje, musí být učiněno nejpozději poslední den dvouměsíční lhůty, resp. poslední den lhůty, o kterou již vazba předtím byla podle § 71 odst. 1 tr. ř. prodloužena. Vyplyvá to z povahy vazebních lhůt. Třeba mít za to, že tyto lhůty mají velící povahu. Jejich nedodržení má proto za následek, že další trvání vazby je nepřípustné.³⁵⁾

Nevčasné prodloužení vazební lhůty by proto mělo mít ty procesní důsledky, že obviněný bude propuštěn na svobodu. Nedostatek, k němuž došlo nevčasným rozhodnutím nebo tím, že rozhodnutí o prolongaci vazební lhůty nebylo vůbec vydáno, nelze odstranit dodatečně. Odporovalo by to smyslu omezujících ustanovení o délce vazby v přípravném řízení. Dovedeno do důsledků by to znamenalo, že obviněný by mohl být teoreticky držen ve vazbě sebedelší dobu, aniž by vazba byla řádně prodloužena.

Jestliže nebyla lhůta včas prodloužena, může to být jen v důsledku nedbalosti či jinak nedostatečné péče příslušných orgánů. V takovém případě nejsou splněny zákonné podmínky dalšího trvání vazby, protože možnost držet obviněného ve vazbě po dobu zákonem stanovenou uplynula, aniž došlo předepsaným postupem k jejímu prodloužení.³⁶⁾

Jestliže vazební lhůta uplynula, aniž v jejím rámci došlo k jejímu řádnému prodloužení, nelze tento nedostatek řešit ani tím, že by obviněný byl na přechodnou dobu z vazby propuštěn a ještě v rámci přípravného řízení vazba na něho uvalena znovu. V důvodných případech by k opětovnému použití vazby mohlo dojít až v soudní fázi řízení, protože časový limit pro trvání vazby platí pouze pro řízení přípravné. Nové uvalení vazby v přípravném řízení by bylo obcházením zákonných ustanovení o délce vazby v této procesní fázi.

Stanovisko, že rozhodnutí o prodloužení vazby musí být učiněno před skončením základní dvouměsíční lhůty nebo doby, o níž již dříve byla vazba prodloužena, bylo vysloveno i v některých interních materiálech prokuratury, v nichž se upozorňuje na to, že obviněný bude propuštěn na svobodu, nebude-li lhůta včas prodloužena. Shodné stanovisko zaujal též v resortním tisku prokurátor dr. K. Bartek (Věstník generálního prokurátora č. 12/1966, str. 407). Přesto však, že překročení vazební lhůty bez včasného prodloužení není ojedinělé, v praxi v takových případech k propuštění obviněného na svobodu nedochází.

³⁴⁾ Obdobně dr. J. Krupauer, koreferát k otázkám vazby, Zprávy PÚMS č. 3/1968, str. 59.

³⁵⁾ Vazební lhůty nelze v tomto ohledu srovnávat s lhůtami pro vyšetřování, které mají očividně povahu pouze pořádkovou. Při jejich nedodržení lze nápravu zjednat jen prostředky služebního dozoru.

³⁶⁾ V tomto ohledu je současná úprava méně vhodná než korespondující ustanovení tr. řádu z r. 1956. V tehdejší § 81 odst. 1 bylo totiž výslovně uvedeno, že trvá-li vazba v přípravném řízení již dva měsíce, musí být obviněný propuštěn na svobodu, jestliže nadřízený prokurátor nerozhodl, že vazba trvá déle.

Z hlediska zachování vazebních lhůt je ovšem rozhodný den, kdy příslušný prokurátor usnesení o prodloužení vazební lhůty *vydal*, nikoliv den, kdy toto usnesení bylo obviněnému a obhájci oznámeno.

Protože tr. řád nestanoví lhůtu, v níž má být rozhodnutí o prodloužení vazby *oznámeno*, stává se, že uplyne i doba více dní po uplynutí lhůty, než k tomuto oznámení dojde. Tím se jak dozorovým orgánům, tak i obviněnému ztěžuje možnost účinného přezkoumání, zda k předložení spisu a k rozhodnutí o dalším trvání vazby došlo včas. De lege ferenda se proto nabízí námět na stanovení závazného limitu pro oznámení usnesení o prodloužení vazby. Není důvodů, proč by toto oznámení nebylo učiněno neprodleně, nejpozději v den, následující po skončení základní či již předtím podle § 71 odst. 1 tr. řádu prodloužené lhůty. Uskutečnění tohoto námětu by mohlo účinně přispět ke zvýšení procesních záruk, a tím i k posílení socialistické zákonnosti na tomto citlivém úseku.

V. K NĚKTERÝM DALŠÍM OTÁZKÁM

a) *Trvání vazby — lhůty — rychlost řízení*

aa) Jedním ze základních principů čs. trestního řízení je zásada, že řízení má probíhat co možná nejrychleji (§ 2 odst. 4). Tato zásada, která prolíná obecně celým trestním procesem, platí dvojnásob pro řízení *vazební*. K obecným důvodům, které odůvodňují zásadu urychleného vyřizování trestních věcí, přistupují zde navíc ještě zejména tyto zvláštní okolnosti:

Vazba znamená pro obviněného výraznou újmu, která ho všestranně přivádí do nepříznivé situace — společensky, občansky, materiálně, psychicky, z hlediska uplatnění práva na obhajobu apod., a navíc ho postihuje v době, kdy dosud není postaveno najisto, zda čin byl spáchán a zda jej spáchal obviněný. Co nejkratší trvání vazby je žádoucí i z hlediska penologického: protože vazba se započítává do trestu odnětí svobody a v průběhu vazby se nemohou uplatnit výchovná hlediska typická pro výkon trestu, lze se nadít dosažení účelu trestu tím spíše, čím kratší je časový podíl vazby na celkovém trvání zbavení svobody.

Požadavek, aby vazební trestní věci byly projednány v *přiměřené* době nebo aby obviněný byl propuštěn z vazby na svobodu, obsahuje i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (čl. 9 odst. 3).

Většina pozitivních úprav stanoví požadavek urychleného projednání věci *výslovně*. Tak např. i čs. tr. řád z r. 1950 (§ 107). Podobně též tr. řád NDR z r. 1968: „Přípravné řízení, v němž byla nařízena vazba obviněného, je třeba provést obzvlášť urychleně“ (§ 3 odst. 1). Jaký význam přikládá rychlosti vazebních věcí část *sovětské* vědy, vyplývá ze stanoviska prof. Poljanského (Socialističeskaja zakonnosť č. 6/1954), podle něhož by mělo být stanoveno, že orgány přípravného řízení jsou povinny provést všechna opatření nezbytná k tomu, aby vazba byla podle možnosti zkrácena. Podle autora by měla být vymezena odpovědnost úředních osob za nesplnění této povinnosti. Srov. k tomu též Livšic: Měry prosečeníja v sovětskom ugolovnom processe, Moskva 1964, str. 116.

Rychlost vazebních věcí je zajišťována mj. stanovením vazebních lhůt, a to buď pro celé trestní stíhání, nebo alespoň pro řízení přípravné. Procesní úpravy se v tomto ohledu poměrně značně odlišují.

Uvedme alespoň několik příkladů: V SSSR je základní vazební lhůta dvouměsíční. Po prodloužení nesmí vazba trvat déle než 6 a zcela výjimečně — za splnění přísných formálních předpokladů — 9 měsíců (srov. č. 97 tr. ř. RSFSR). V Polsku je základní vazební lhůta v přípravném řízení stanovena na 3 měsíce. Může být prodloužena do 6 měsíců, výjimečně i déle (čl. 222 polského tr. řádu). Zvláštností polské úpravy je to, že prokurátor, který uvaluje vazbu, má přímo v rozhodnutí stanovit dobu, po kterou může vazba trvat (čl. 211 § 2). Stojí za zmínku, že o obdobném ustanovení se uvažovalo v jedné fázi příprav novely čs. tr. řádu z r. 1969. Tr. řád NDR zvláštní vazební lhůty nestanoví. O dalším trvání vazby je však třeba rozhodnout v souvislosti s prodloužením lhůty pro *vyšetřování*. Tyto lhůty jsou stanoveny odchýleně podle druhu vyšetřované trestné činnosti. Vyšetřování nemá zásadně trvat déle než 3 měsíce, výjimka je možná jen se souhlasem krajského prokurátora (§§ 131, 103 tr. ř. NDR). Trestní řízení NDR tak vychází z návaznosti lhůt vyšetřovacích a vazebních. Nejspolehlivější způsob, jak zkrátit vazbu v předsoudní fázi řízení, je nepochybně zkrácení samotné této fáze. V *Rakouské republice* platí dosud dříve i v Čechách a na Moravě platné ustanovení § 190 odst. 2 tr. ř. z r. 1873, podle něhož je limitována pouze vazba koluzní, a to dvěma, resp. výjimečně třemi měsíci; tato lhůta je nepřekročitelná.

Některé procesní úpravy obsahují i jiná ustanovení, jejichž smyslem je urychlení vazebního řízení, např. lhůty pro doručení rozhodnutí o vazbě, k vyřízení opravného prostředku, ke zpracování obžaloby, k vyhotovení a doručení meritorního rozhodnutí apod. Čs. tr. řád ustanovení takové povahy neobsahuje. Nestanoví tedy např. ani dobu, v níž má být podána obžaloba a vydáno rozhodnutí soudu ve vazebních věcech, ani jinak nelimituje trvání vazby *v soudní fázi řízení*. Řešení těchto otázek je ponecháno interní úpravě justičních složek.³⁷⁾

Čs. tr. řád neobsahuje ani obecnou směrnici, která by stimulovala rychlost řízení ve vazebních věcech.

Vedle povšechné povinnosti vyřizovat trestní věci urychleně (§ 2 odst. 5 tr. ř.), vyplývá však zásada co nejrychlejšího vyřizování vazebních věcí resp. maximálního *zkrácení* vazby z některých zvláštních ustanovení, mj. z § 72 odst. 1 tr. ř., podle něhož je třeba vždy zkoumat, zda důvody vazby ještě trvají. Rovněž předpisy o vyřizování stížnosti a žádosti obviněného ve vazebních věcech orientují orgány trestního řízení na rychlý procesní postup [§ 72 odst. 2, § 146 písm. a), b) tr. ř.].

³⁷⁾ Že se nejedná o šťastné řešení, tomu nasvědčují mj. výsledky dozorových pro-
věrek min. spravedlnosti ČSR z r. 1971, které zjistily značné průtahy před soudy
prvého i druhého stupně při projednávání vazebních věcí. Přesto však je třeba
konstatovat, že vazba v ČSSR v průměru trvá kratší dobu než v řadě jiných států.
V posledních letech s určitým kolísáním téměř v 80 % nepřesahovala dobu dvou
měsíců.

Podle zahraničních údajů např. v *Rakousku* v r. 1968 26 % případů vazeb bylo
delších než 3 měsíce, v *Holandsku* v r. 1967 do 3 měsíců skončila vazba v 61,1 %.
Naproti tomu podle neoficiální *švédské* statistiky v této zemi téměř 75 % vazeb končí
dříve než ve 14 dnech.

V *přípravném řízení* je podle § 71 odst. 1 tr. ř. možné prodloužit základní vazební lhůtu, která činí dva měsíce, rozhodnutím nadřízeného prokurátora, přičemž tr. řád neobsahuje časový strop, který by trvání vazby v přípravné fázi limitoval.

Hlediska, která mohou vést k prodloužení trvání vazby, nejsou stanovena ani příkladmo. To zajisté není předností současné úpravy. Tento nedostatek procesních předpisů v současné době supluje interní normy. Podle příkazu generálního prokurátora č. 5/1965 lze trvání vazby prodloužit „ze závažných důvodů ve složitých a rozsáhlých věcech“ (čl. 36 odst. 2).³⁸⁾

Již výše byl citován Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, podle něhož obviněný má mít právo na trestní řízení v přiměřené době nebo na propuštění z vazby. Nelze říci, že tento požadavek dostatečně splňuje úprava, která stanoví pouze základní vazební lhůtu s možným vícekrát opakovaným prodloužením bez časového stropu. Taková je dosud i úprava československá, neboť a) pro řízení před soudem časové trvání vazby nelimituje vůbec, b) v přípravném řízení lze na základě rozhodnutí prokurátorských orgánů a tedy bez soudního přezkoumání prodlužovat vazbu bez časového omezení, přičemž zákon nestanoví ani orientační hlediska pro rozhodnutí tohoto druhu.

Pro účely úvah o budoucí možné úpravě by bylo patrně žádoucí provést rozbor případů dlouhotrvajících vazeb, jichž v poslední době relativně přibývá. Obecné zkušenosti i interní průzkumové akce nasvědčují tomu, že při respektování zásady rychlosti a soustředěnosti řízení by měla být vazba delší než 6 měsíců jen *výjimkou* a až na zcela ojedinělé případy, kdy např. důležité procesní úkony je třeba provést v cizině, by nikdy neměla přesáhnout dobu 9 měsíců. Z toho důvodu se domnívám, že by stálo za úvahu následování v podstatě sovětského vzoru, a že trestní řád by měl kromě nepřekročitelné lhůty obsahovat též orientační hlediska, jimiž se má příslušný orgán při prodlužování vazby řídit.

V zájmu účinného zajištění urychleného vyřizování vazebních věcí by snad mělo být uvažováno též o stanovení některých dalších již zmíněných lhůt — např. pro doručení rozhodnutí o vazbě obviněného obhájci, předložení věci přezkumnému orgánu, pro rozhodnutí o stížnosti a o propuštění na svobodu, pro zpracování obžaloby (ve vztahu k termínu seznámení s výsledky vyšetřování), pro stanovení termínu předběžného projednání obžaloby a hlavního líčení od data nápadu obžaloby u soudu, pro skončení věci v řízení před soudem prvního stupně pro případ odročení hlavního líčení, pro stanovení termínu odvolacího řízení.

³⁸⁾ Obdobné formulace nacházíme i v cizích procesních předpisech: Podle tr. řádu RSFSR lze vazbu prodloužit „jen pro zvláštní důležitost“ — čl. 97 (shodně tr. řád maďarský — § 123 odst. 1). Podle polského tr. řádu je to možné „vzhledem ke zvláštním okolnostem věci“ (čl. 221 § 3). Tr. řád rakouský: „z velmi důležitých důvodů a při obzvláště rozsáhlém vyšetřování“ — § 190 odst. 2. Tr. řád NSR: „jestliže zvláštní obtížnost nebo zvláštní rozsah věci nebo jiné důležité důvody nedovolují vydání rozsudku a ospravedlňují další trvání vazby“ — § 121 odst. 1 apod.

Vraťme se nyní od úvah *de lege ferenda* ještě k některým aplikačním problémům.

bb) *Počátek vazby* je v § 71 odst. 2 stanoven tak, že se počítá ode dne, kdy došlo k *omezení osobní svobody* obviněného. K tomuto omezení může dojít přímým vzetím do vazby „z volné nohy“ — pak je počátek totožný s dobou, kdy po vyhlášení rozhodnutí byl obviněný omezen na svobodě. Omezením na svobodě je ovšem i předchozí zadržení, došlo-li k němu podle § 75, 76 tr. ř., tj. podle procesních ustanovení. Soudím, že za takové omezení třeba však považovat i obdobný úkon podle mimoprocených předpisů, *jestliže toto omezení mělo vztah k trestnému činu, pro který pak byla uvalena vazba* (např. předvedení podle zákona o SNB bylo bezprostředně přeměněno v zadržení podle tr. řádu a to potom ve vazbu). Počátek vazby pak třeba podle mého mínění klást již k době původního, byť i mimoproceného omezení svobody.

Pojem *omezení svobody* není totožný s pojmem *zbavení svobody*. Zadržení a vazba jsou typickými prostředky, jimiž je obviněný na svobodě nejen omezen, ale je jí i *zbaven*. Formou *omezení svobody* a nikoliv jejího *zbavení* je naproti tomu *předvedení* podle § 90 tr. ř. Předvedení může být „předstupněm“ zadržení a vazby, *jestliže na sebe časově bezprostředně navazují*. V takovém případě by měla být doba uvedená v § 71 odst. 1 tr. ř. počítána vždy již od okamžiku, kdy se započalo s předváděním, což může trvat i relativně delší časový úsek, je-li např. obviněný přepravován z místa, které je značně vzdáleno od sídla orgánu, jemuž je předváděn.³⁹⁾

cc) Aby nenastala *povinnost prodloužit trvání vazby podle § 71 odst. 1 tr. ř.*, musí být do dvou měsíců od omezení svobody obviněného věc postoupena, řízení přerušeno či trestní stíhání zastaveno nebo konečně — a to je nejčastější případ — obžaloba již podána soudu (arg.: „včetně řízení podle hlavy desáté“ — § 71 odst. 1 tr. ř.). Nestačí pouhé *vyhotovení obžaloby*.⁴⁰⁾

Podle interní úpravy (čl. 36 odst. 2 příkazu GP č. 5/1965; viz též Instr. pro vyšetřování v SNB) má vyšetřovatel předložit prokurátorovi odůvodněný návrh nejpozději pět dnů před skončením lhůty. Nadřízenému prokurátorovi, který o prodloužení rozhoduje, má být návrh předložen nejpozději tři dny před uplynutím lhůty. Nehledě k tomu, že v praxi ani uvedený postup není vždy důsledně dodržován, stává zmíněná úprava rozhodujícího prokurátora často před nezbytnou potřebu chtít nechtě lhůtu prodloužit, a to i v případech, kdy při předchozím urychleném a soustředěném postupu by bylo možno zabránit prodloužení jak vazební lhůty, tak i lhůty pro vyšetřování. Vazební lhůta je navíc často mechanicky prodlužována na zaokrouhlenou nepřiměřeně dlouhou dobu.

K umožnění náležitého posouzení nutnosti prodloužit trvání vazby by bylo vhodné výslovně stanovit přiměřeně delší lhůty k předložení návrhu prokurátorovi, který o prodloužení rozhoduje. Navíc alespoň interními

³⁹⁾ Shodně *Komentář* k tr. řádu, Praha 1963, str. 134. Opačně *Kriminalistika*, prozatímní text z oboru kriminalistické taktiky, Praha 1968, str. 451.

⁴⁰⁾ Shodně *Komentář* k tr. ř., str. 133.

předpisy by vhodněji mělo být zajištěno průběžné sledování rychlosti a soustředěnosti vyšetřování, a tím i předcházení neopodstatněného prodlužování vazebních lhůt.

dd) Pochybnosti vzbuzuje otázka, jak má být proveden *propočet doby uvedené v § 71, jestliže věc byla vrácena prokurátorovi k došetření*.

Soud může věc vrátit po předběžném projednání obžaloby (§ 188 odst. 1 f tr. ř.), z hlavního líčení (§ 221 odst. 1 tr. ř.) i v rámci řízení odvolacího (§ 260 tr. ř.). Ve všech těchto případech platí, že jakmile usnesení o vrácení věci nabylo právní moci, vrací se věc do stavu přípravného řízení (§ 191 odst. 2 tr. ř.). Stejný stav nastává, jestliže prokurátor vezme účinně obžalobu zpět (§ 182 odst. 1 tr. ř.).

Zdá se, že se nabízí hned trojí řešení pro počítání běhu dvouměsíční, popříp. již dříve podle § 71 odst. 1 tr. řádu prodloužené lhůty.

1. Po vrácení věci běží od počátku lhůta nová.

2. Sčítá se celá doba od uvalení vazby až do opětovného skončení přípravného řízení, tj. včetně doby, kdy se věc nacházela před soudem.

3. Sčítá se doba před podáním obžaloby a po vrácení věci.

Ad 1. Toto stanovisko by bylo možno zaujmout s poukazem na to, že zákon o propočtu lhůty nemá sice výslovné ustanovení, ale ze znění § 71 odst. 1 tr. řádu plyne, že doba zde uvedená končí vždy nejpozději podáním obžaloby, takže vrátí-li se později věc zpět do přípravného řízení, došlo k přerušení lhůty, která ve smyslu § 71 tr. řádu počíná pak běžet znovu. Je zřejmé, že toto stanovisko by bylo v rozporu s omezující tendencí trvání jak přípravného řízení po vrácení věci, tak i trvání vazby. Vždyť došetření nemá trvat zásadně déle než jeden měsíc (§ 191 odst. 3 tr. řádu).

Ad 2. Toto stanovisko zastává prokurátorská praxe a přebírá je i *Komentář* k tr. řádu, jak to vyplývá z pozn. 8 k § 71 (str. 133–134). Důvod, pro který se má započítávat do trvání vazby v přípravném řízení i doba, po kterou se věc nacházela u soudu, se přitom neuvádí. Snad se vychází z toho, že dostala-li se věc zpět do přípravného řízení, je to zpravidla proto, že již dříve došlo v této fázi k nějaké vadě (nedostatek skutkových zjištění apod.), na niž by obviněný neměl doplácet tím, že by se do trvání vazby nezapočítávala doba, kdy věc byla před soudem, ačkoliv k tomuto zdržení při náležitém postupu nemuselo dojít.⁴¹⁾

Nedomnívám se, že je toto stanovisko v souladu s platnou čs. úpravou. Z žádného ustanovení trestního řádu nevyplývá, že by se doba, kdy se věc nachází *před soudem*, měla započítávat do vazby *v přípravném řízení*

⁴¹⁾ Naše praxe je v tomto ohledu patrně pod vlivem praxe sovětské, která postupuje obdobně. Pokyn k takovému postupu obsahuje dopis GP SSSR ze 17. 1. 1963 (viz Soc. zakonnost č. 3/1963, str. 69). Podle tohoto dopisu počítá se však lhůta *znovu* od vrácení věci do vyšetřování tehdy, jestliže byl cestou mimořádného opravného prostředku zrušen pravomocný rozsudek. Srov. k tomu Žogin, Fattkulín: *Predvaritelnoje sledstvie*, Moskva 1965, str. 265–266. Jinak však na věc nahlíží *Naučno-praktičeskij kommentarij k Osnovam ugolovnogo sudoproizvodstva SSSR i sojuzných republik*, Moskva 1961, podle něhož se doba, kdy se věc nachází u soudu, do lhůty nezapočítává (str. 225).

(§ 71). Naproti tomu je jisté, že v řízení před soudem není vazba časově nikterak limitována a může v této fázi řízení trvat bez prodloužení i déle, než to připouští trestní řád pro řízení přípravné.

Názor uvedený pod 2) by mohl vést k těm důsledkům, že dvouměsíční vazba by mohla uplynout v době, kdy věc byla u soudu (např. obžaloba byla podána v době, kdy vazba trvala 7 týdnů, a soud vrátil věc z hlavního líčení nebo z odvolacího řízení např. po uplynutí 11 týdnů od uvalení vazby). Při nedostatku omezujících ustanovení by dokonce v samotném řízení před soudem před vrácením věci k došetření např. z odvolacího řízení mohla vazba trvat déle než 2 měsíce. V těchto případech by nutně povinnost prodloužit vazební lhůtu spadala časově v jedno s právní mocí usnesení o vrácení věci (§ 191 odst. 2 tr. řádu). V tento den by nadřízený prokurátor rozhodoval o lhůtě, která již vlastně před kratší či delší dobou prošla, což se však mohlo projevit teprve dodatečně po vrácení věci.⁴²⁾

Vidíme tedy, že toto pojetí by mohlo vést v praxi ke zcela nelogickým situacím.

Ad 3. Toto stanovisko se zdá nejspíše odpovídat znění i smyslu zákona. Lze snad říci, že tím, že věc se dostala do soudního stadia, se lhůta uvedená v § 71 odst. 1 tr. řádu podmíněně staví a její běh pokračuje teprve po právní moci rozhodnutí o vrácení věci k došetření. *Povinnost lhůtu prodloužit nastává tehdy, jestliže součet doby vazby před předáním věci soudu a po vrácení k došetření dosáhne dvou měsíců* (příp. součtu této základní doby spolu s časovým úsekem, o který již dříve byla vazba nadřízeným prokurátorem prodloužena).

Jestliže by byl obviněný v průběhu přípravného řízení již jednou ve vazbě a po propuštění na něho byla vazba uvalena znovu ještě dříve, než věc byla předána soudu, nebo po vrácení věci prokurátorovi, je zřejmé třeba dobu strávenou ve vazbě počítat. Byla-li však vazba opětovně uvalena v době, kdy se věc nacházela u soudu, pak — je-li mnou naznačené řešení správné — doba strávená ve vazbě do právní moci usnesení o vrácení věci se do lhůty uvedené v § 71 odst. tr. řádu nezapočítává.

Zvláštní situace může nastat též tehdy, jestliže soud vrátí věc prokurátorovi z hlavního líčení podle § 221 odst. 1 tr. řádu, tj. ukazují-li výsledky hlavního líčení na podstatnou změnu okolností a je-li k objasnění věci třeba dalšího šetření. Jestliže po vrácení věci dojde ke stíhání pro *další skutek*, může nastat důvod pro nařízení vazby právě vzhledem ke stíhání pro tento skutek, a to buď za situace, kdy trvají nadále vazební důvody i ohledně původního stíhání v rozsahu obžaloby před spojením věci, nebo případně samostatně, tj. tak, že vzhledem k původnímu rozsahu trestního stíhání již vazební důvody odpadly.

Protože jde o společné a tedy jediné řízení (§ 20 tr. ř.) — vždyť právě

⁴²⁾ Není jasné, z čeho vychází *Komentář* k tr. řádu, když uvádí, že při vrácení věci k došetření prokurátor první měsíc věc nadřízenému prokurátorovi k prodloužení vazby nepředkládá. Odvolání se na § 191 odst. 3 tr. řádu není namístě. Lhůty k prodloužení vazby a k prodloužení vyšetřování jsou rozdílné povahy, jinak by nemělo smyslu stanovit je v trestním řádu zvláště. Rozhodující je v tomto ohledu jen doba trvání *vazby*.

proto si prokurátor vrácení věci vyžádal — bude patrně třeba lhůtu podle § 71 odst. 1 počítat podle shora pod 3) uvedených zásad, tj. sčítat dobu vazby před předáním věci soudu a po jejím vrácení prokurátorovi. Správnost tohoto názoru dovozují z formulace § 71 tr. řádu, který nepočítá s žádnými výjimkami. Při tomto pojetí ovšem přípustná délka vazby ve vztahu k další trestné činnosti bez prodloužení prokurátorem bude kratší než v § 72 odst. 1 tr. řádu předvídané dva měsíce.

b) Oznamování usnesení o vzetí do vazby obviněnému a obhájci

Ve smyslu § 137 odst. 3 tr. řádu věta druhá ve spojení s § 74 odst. 1 tr. řádu je třeba rozhodnutí o vazbě, tedy především usnesení o nařízení vazby, oznámit vždy obviněnému a obhájci.

Žádné další ustanovení a oznámení takového usnesení v tr. řádu nenacházíme. Zejména chybí výslovný předpis o tom, že rozhodnutí o vazbě je třeba v opise obviněnému a obhájci doručit (tato povinnost je výslovně stanovena obecně jen ohledně usnesení, jímž bylo rozhodnuto o opravném prostředku; platí tedy i pokud jde o usnesení, jímž byla vyřízena stížnost obviněného proti usnesení o vzetí do vazby nebo proti usnesení, jímž byla zamítnuta žádost obviněného o propuštění na svobodu — § 137 odst. 4 tr. řádu).

Z obecného předpisu § 137 odst. 1 tr. řádu plyne, že *oznámit* usnesení lze obviněnému i vyhlášením v jeho přítomnosti, aniž by bylo třeba doručit mu jeho opis. Náležitosti oznámení usnesení mohou být stejným způsobem splněny i vůči obhájci, pokud byl vyhlášen přítomen. Plyne to z § 137 odst. 3 věta druhá tr. řádu, který stanoví povinnost obhájci usnesení *oznámit*. Tato povinnost může být nepochybně splněna i vyhlášením za podmínek § 137 odst. 1 věta druhá tr. řádu. Vyhlášení usnesení o vzetí do vazby v přípravném řízení za přítomnosti obhájce přichází v úvahu s ohledem na jeho zásadní možnost účastnit se vyšetřovacích úkonů, včetně každého výslechu obviněného (§ 165 odst. 1 tr. řádu). Relativně ještě častěji k vyhlášení usnesení o vzetí do vazby v přítomnosti obviněného dochází při hlavním líčení.

Bylo-li usnesení vyhlášeno v přítomnosti jak obviněného, tak i obhájce, stačí je v plném znění uvést do protokolu, protože ani jednomu ani druhému není třeba doručit opis usnesení (§§ 136 odst. 2, 137 odst. 1, 137 odst. 3 věta druhá tr. řádu).

V přípravném řízení však dochází k vyhlášení usnesení prokurátora o vzetí do vazby zpravidla pouze v přítomnosti obviněného, nikoliv též jeho obhájce. Často obviněný v této době obhájce ještě ani nemá.

Vzetím obviněného do vazby, tj. zásadně již vyhlášením usnesení o nařízení vazby, však nastává ze zákona povinná obhajoba (§ 36 odst. 1 a) tr. řádu, a 1.1]. Protože tedy obviněný je již ve vazbě a proti rozhodnutí o nařízení vazby má právo podat stížnost (§ 74 tr. řádu), platí ohledně oznámení usnesení režim § 137 odst. 3 věta druhá tr. řádu, to znamená, že takové usnesení je třeba oznámit vždy i obhájci. Nebyl-li obhájce

přítomen vyhlášení usnesení, je třeba doručit mu jeho opis (§ 137 odst. 1 tr. řádu). To platí nepochybně v případech, kdy obviněný v době, kdy bylo učiněno rozhodnutí o vazbě, obhájce má. Domnívám se však, že týž závěr je třeba vztahovat i na případy, kdy obviněný zatím vystupoval bez obhájce. Nelze poukazovat na to, že povinnost doručit usnesení obhájci nemůže být vztahován na případy, kdy obviněný jej ještě nemá. Takový poukaz není na místě prostě z toho důvodu, že obviněný musí mít obhájce již od samého počátku vazby. Situace je ovšem komplikována tím, že neužije-li obviněný ihned po vyhlášení usnesení o vzetí do vazby právo obhájce si zvolit (§ 37 odst. 1 tr. řádu), pak je třeba stanovit mu lhůtu k jeho zvolení. Z povahy věci plyne, že lhůta musí být co nejkratší.

Jestliže obviněný prohlásí ihned, že si sám obhájce nezvolí, pak by bylo čirým formalismem stanovit mu v rozporu s účelem § 38 odst. 1 tr. řádu nějakou další lhůtu na rozmyšlenou. Tehdy by mělo být vedoucímu advokátní poradny bezodkladně oznámena potřeba obhájce ustanovit (§ 39 tr. řádu). Ustanovenému obhájci je pak třeba doručit usnesení o nařízení vazby.⁴³⁾

Protože v takovém případě je doručení usnesení o vzetí do vazby povinné (§ 137 odst. 3 věta druhá tr. řádu), počíná běh lhůty k podání stížnosti teprve tímto pozdějším doručením (§ 143 odst. 1, věta tr. řádu za středníkem), ledaže bylo doručeno jak obviněnému, tak i obhájci ve stejný den. Stížnost nemůže obhájce jménem obviněného podat ovšem v případech, kdy se jí obviněný již předtím výslovně vzdal.

V praxi však jestliže obviněný v době, kdy v přípravném řízení bylo rozhodnuto o vzetí do vazby, obhájce nemá, počítá se lhůta k podání stížnosti od doby oznámení usnesení *obviněnému*. Vedoucí advokátní poradny je o potřebě ustanovit obhájce (§ 38 tr. řádu) uvědomen téměř vždy až po uplynutí třídní lhůty od oznámení usnesení obviněnému a případná stížnost podaná obhájcem po této lhůtě je zamítnuta bez meritorního přezkoumání jako opožděná.

Tímto postupem je obviněnému znemožňováno v mnoha případech využít pomoci obhájce v situaci, kdy ji nejvíce potřebuje. Je jisté, že po vyhlášení rozhodnutí o vazbě je obviněný sotva schopen soudně rozvážit vhodnost či nevhodnost opravného prostředku, tím méně jeho náležitého odůvodnění.

K tomu přispívá i to, že prokurátor zpravidla již při vyhlášení usnesení vyžaduje prohlášení obviněného o tom, zda podává stížnost, či zda se jí vzdává (tak výslovně čl. 27 odst. 4 příkazu GP č. 5/1965), takže obviněný je veden k okamžitému vyjádření, aniž se předtím mohl v zákonné třídní lhůtě poradit s obhájcem. Orgány trestního

⁴³⁾ Toto stanovisko je podporováno též názorem obsaženým v nepublikovaném rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR z 22. 7. 1969, č. j. 4 Tz 51/69, kde se mj. uvádí: „Jestliže tedy orgán trestního řízení zjistí skutečnosti zakládající zákonný důvod pro nutnou obhajobu (§ 36 odst. 1–4 tr. řádu), je povinen bezodkladně zajistit obhajobu obviněného, např. zároveň při vzetí obviněného do vazby“ (podtrženo mnou V. M.). Opačné stanovisko pokud jde o doručení rozhodnutí o vzetí do vazby obhájci vyslovil v době, kdy tato práce již byla odevzdána do tisku, dr. Zigo v časopise Socialistické soudnictví č. 6/71.

řízení v takových případech nemají k dispozici odborně fundovanou argumentaci, která by účinným způsobem čelila problematické vazbě.

Důsledkem panující praxe je dále i to, že i když obviněný podá sám bez porady s obhájcem stížnost, je o ní zpravidla rozhodnuto dříve, než ji mohl obhájce odůvodnit.

V budoucnu by měla být jednoznačně stanovena povinnost příslušného orgánu zajistit, aby obviněnému již v době, kdy je vzat do vazby, byla dána možnost poradit se s obhájcem a opravný prostředek podat vždy jeho prostřednictvím. Zajištění náležité obhajoby v této významné otázce je věcí nejen účinných záruk zajištění procesních práv obviněného, ale i pomoci orgánům trestního řízení při opatrování podkladů ke spravedlivému rozhodnutí.⁴⁴⁾

ZÁVĚREČNÁ POZNÁMKA

Na závěr chci ještě znovu zdůraznit diskusní ráz této práce, pokud je jejím předmětem výklad současné domácí úpravy. Některé ze zastávaných názorů představují prvý pokus o řešení otázek, o nichž dosud pojednáno nebylo, jiné jsou polemickou odezvou na převažující stanoviska praxe a zčásti i teorie. Zaměřil jsem práci úmyslně především na otázky tohoto druhu, jsa si přitom vědom rizika možného omylu.

Čtenáři jistě neuniklo, že vyslovené náměty *de lege ferenda* předpokládají perspektivní možné změny především *ve prospěch* procesního postavení obviněného. Je to proto, že předmětem práce je jen část platného vazebního práva, která — jak se domnívám — vyžaduje nejspíše změny k posílení procesních záruk obhajoby.

Naproti tomu pro oblast *materiálního práva vazebního* jsem měl již dříve příležitost vyjádřit názor, že současná domácí úprava jde v ochraně osobní svobody obviněného naopak snad dále, než je nutné a žádoucí. Proto jsem se vyslovil pro vhodné formy ulehčeného rozhodování o vazbě při stíhání pro nejzávažnější delikty. Rovněž pokud jde o vazbu předstížnou (§ 67 písm. c tr. ř.), mám za to, že dosah tohoto vazebního důvodu by měl být proti dosavadnímu stavu poněkud rozšířen. Naproti tomu považuji za vhodné upřesnit podmínky ostatních vazebních důvodů, a v řízení o trestných činech menší a střední závažnosti zajistit důsledné zjišťování skutečností, které vazbu opodstatňují. Konečně ve shodě se sovětskou úpravou i s některými jinými cizími vzory se domnívám, že je žádoucí výrazně rozšířit rejstřík opatření k zajištění osoby obviněného o prostředky, které nejsou bezprostředně spojeny s odnětím svobody.⁴⁵⁾

⁴⁴⁾ Připomeňme v této souvislosti řešení, které mínila realizovat osnova čs. tr. řádu z r. 1928. O vazbě měl rozhodovat soud „vyslechna nejprve obviněného a jeho obhájce“ (§ 202 odst. 1 osnovy). Neměl-li obviněný obhájce, měl mu být pro tento úkon soudem ustanoven (§ 202 odst. 3 osnovy).

⁴⁵⁾ Srov. k tomu statě: Potřebujeme obligatorní vazbu?, Čs. kriminalistika č. 4/1970; K otázkám předstížné vazby, Právník č. 3/71; Vazba jako výjimečné procesní opatření, Čs. kriminalistika č. 1/68; Důvody vazby v čs. trestním řízení, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica č. 3/1971, str. 141—198.

К ВОПРОСАМ Т. НАЗ. ФОРМАЛЬНЫХ ПРЕДПОСЫЛОК ВЗЯТИЯ ПОД СТРАЖУ В ЧЕХОСЛОВАЦКОМ УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

РЕЗЮМЕ

Работа является продолжением обширной статьи того же автора посвященной вопросу цели и оснований взятия под стражу в чехословацком уголовном процессе (*Acta Universitatis Carolinae — Iuridica* № 3/71).

В части I дается определение формальных предпосылок взятия под стражу. Здесь констатируется, что проблемы, относящиеся к институту взятия под стражу сравнительно широки и их можно разбить на три основных группы: „материальное“ право взятия под стражу (материальные, определенные по содержанию условия взятия под стражу), „формальное“ право взятия под стражу (регулирование процессуальных действий уполномоченных органов и процессуальных действий обвиняемого) и предписания регулирующие приведения взятия под стражу в исполнение, которые относятся к процессуальному праву лишь в своей меньшей части.

Определение материальных и формальных предпосылок взятия под стражу в литературе не всегда единообразно, что объясняется также различием в позитивных предписаниях. Приведенное деление имеет свое логическое обоснование, в частности с позиции систематики изложения, но его значение не следует переоценивать. Обе группы ведь являются частями уголовного процесса, т. е. права формального.

После краткого обзора взглядов, как предшествующих, так и современных, особенно в социалистической литературе, дается определение вопросов, которые, по мнению автора, следует относить к формальным предпосылкам взятия под стражу на основании нынешних чехословацких предписаний: а) полномочия и компетенция по вынесению решения о взятии под стражу, б) решение о взятии под стражу (формальные и по содержанию реквизиты, порядок установления наличия оснований), в) допрос обвиняемого перед вынесением решения о взятии под стражу, г) средства обжалования и иные основания пересмотра обоснованности взятия под стражу, д) допустимость взятия под стражу в отдельных фазах уголовного преследования, е) некоторые другие вопросы, например, процессуальные сроки распространяющиеся на взятие под стражу и т. п.

Во II части рассматриваются вопросы правомочий по вынесению решений о взятии под стражу. В действующих законодательствах преимущество отдается исключительной компетенции суда, включая и фазы предварительного производства. Здесь, на основе краткого исторического экскурса, разъясняется смысл такой концепции и ее критика, сделанная уже в предшествующей австрийской литературе проф. Цукером.

В ЧССР принцип исключительно судебного решения о взятии под стражу был нарушен УПК 1950 г., где в предварительном производстве полномочия следственного судьи были заменены полномочиями прокурора. Такое изменение вытекало из новой концепции предварительного производства, которое было вверено прокуратуре и органам безопасности. Такой порядок, с незначительными изменениями сохранился и согласно последующему УПК 1956 г., а также и в ныне действующем УПК в его первоначальной редакции.

Целесообразность такого решения вскоре начала браться под сомнение в части теории и практики. Критики рекомендовали либо совершенно лишить прокурора права выносить решение о взятии под стражу, либо, по крайней мере, поставить такое решение под контроль суда. Такие же голоса в последнее время раздаются и в литературе иных социалистических стран, в частности в СССР и Польше.

Затем следует изложение современного регулирования на основе изменений чехословацкого УПК в декабре 1969 г., вступивших в действие с 1 января 1970 г., согласно которым суды были уполномочены частично контролировать решения о взятии под стражу в предварительном производстве. В настоящее время суд рассматривает жалобы обвиняемого на определения прокурора о взятии под стражу и обжалование определений об отклонении ходатайства обвиняемого, который после вступления в силу решения о взятии под стражу домогается освобождения.

В последующем изложении рассматриваются некоторые частичные вопросы в связи с новым регулированием, которые должны решать теория и практика в результате некоторой неясности в УПК 1969 г.

Де леге ференда автор считает наиболее целесообразным, чтобы в любой стадии производства уже в 1-ой инстанции решение выносил исключительно суд, как это имеет место из социалистических стран в ГДР и Югославии. Для ближайшего периода автор рекомендует осуществить следующие изменения: суд должен рассматривать жалобы обвиняемого не в закрытом заседании, а как правило в присутствии обвиняемого и защитника. Суду следует предоставить право рассматривать жалобы обвиняемого на решение прокурора о продлении содержания под стражей сверх установленного законом срока (т. е. выше 2 месяцев). В законе следовало бы установить еще некоторые сроки для ускоренного рассмотрения жалоб обвиняемого, в частности для представления дела с жалобой суду.

Часть III озаглавлена „Решение о взятии под стражу“. Чехословацкий УПК устанавливает в качестве условия взятия под стражу наличие обстоятельств, которые обосновывают какое-либо из опасений, выраженное в законных основаниях взятия под стражу. Чехословацкий уголовный процесс не знает обязательного взятия под стражу, или упрощенных форм вынесения решения о взятии под стражу в особых случаях. Основания взятия под стражу, следовательно нельзя презумировать, они должны быть установлены в виде конкретных обстоятельств. Что касается мотивов вынесения решения, то согласно автору следует требовать определенной разумной степени вероятности угрозы, которая обосновывает взятие под стражу, степень, вытекающую из общего опыта, применяемого к обстоятельствам данного случая. Вывод о необходимости взятия под стражу, всегда гипотетичен, ибо соответствующий орган им выражает свое убеждение, что обвиняемый, будучи оставленным на свободе, поведет себя одним из способов, который может поставить под угрозу цель уголовного производства.

Обстоятельства, обосновывающие взятие под стражу, должны быть установлены как правило в процессуальном порядке, т. е. как доказательство соответствующего вида.

В практике вызывает затруднение обоснование решения о взятии под стражу, которое в большинстве случаев не имеет конкретности. Автор возражает против взгляда, согласно которым можно иметь в виду мотивировку более обширную, чем общего характера, содержащегося в письменном решении. Автор считает, что кроме некоторых исключительных случаев, интерес уголовного производства не может ставить под угрозу надлежащая мотивировка взятия под стражу, и что в противоположном случае решение становится непременным и усложняет, если не делает невозможной защиту обвиняемого.

IV часть посвящена некоторым практическим вопросам решения о взятии под стражу в предварительном производстве.

В части V, об условиях уведомления обвиняемого и защитника о взятии под стражу автор устанавливает, что согласно преобладающей практике жалоба обвиняемого на решение о взятии под стражу может быть рассмотрена до того, как обвиняемый получит защитника, хотя согласно чехословацкому УПК взятие под стражу — одно из оснований обязательной защиты. Такая практика лишает обвиняемого возможности квалифицированной защиты в момент, когда он, как неспециалист и вследствие волнения, сопровождающего лишение личной свободы, не способен надлежаще решить следует ли подать жалобу, а тем более ее надлежаще и желательным способом обосновать. По мнению автора из действующих постановлений вытекает, что решение о взятии под стражу не может вступить в силу ранее чем, оно вручено защитнику, разве что обвиняемый уже до того отказался от обжалования. Де леге ференда в УПК следовало бы обеспечить способом не возбуждающим сомнений в толковании, чтобы обвиняемый уже в момент взятия под стражу, имел бы возможность посоветоваться с защитником об обжаловании и подать жалобу через его посредство.

Заключительная VI часть содержит изложение некоторых частных вопросов формального права о взятии под стражу, в частности продолжительности нахождения под стражей, сроков, быстроты производства. Автор суммирует основания, по которым желательно, чтобы уголовное производство по делам, связанным с взятием под стражу, рассматривалось максимально быстро и указывает как это требование выражено в современном чехословацком праве. В предварительном производстве, хотя и установлен основной срок длительности нахождения под стражей в два месяца, но он может быть, и повторно, продолжен, при чем в УПК максимальный срок (потолок) не установлен. Процессуальные предписания не содержат даже

примерного перечня критериев, которые могут вести к продлению содержания под стражей. Несмотря на то, что в ЧССР по сравнению с большинством других стран, сроки содержания под стражей в среднем относительно короче, желательно установить хотя бы ориентировочно критерии, при помощи которых еще настоятельнее добиваться экономного использования возможности продливать состояние под стражей в предварительном производстве. В интересах эффективного обеспечения ускоренного рассмотрения дел, по которым обвиняемый находится под стражей, автор рекомендует также установить не допускающего продления ограничения по времени содержания под стражей в досудебной фазе производства, и некоторых других ограничительных сроков, которые стимулировали бы ускорение рассмотрения таких дел.

Заключительная часть посвящена проблематике зачета содержания под стражей с т. зр. его начала, а кроме того в случаях, когда дело было возвращено для дополнения следствия.

Наконец автор подчеркивает дискуссионный характер публикуемой статьи и предлагает специалистам интенсивнее, чем до сих пор, заниматься спорными вопросами, которым посвящена настоящая работа.

(Перевод Е. В. Тарабрина)

K problematice anglo-amerického soudnictví

PETR HLAVSA

I. ÚVOD

Rezoluce XIV. sjezdu KSČ zdůrazňuje ideologickou funkci vědy v třídně rozděleném světě.¹⁾ Buržoazní právní věda je vážně znepokojena aktivním nástupem marxismu v současném ideologickém boji. Na místo objektivního srovnávání i vědeckého hodnocení socialistických a buržoazních teorií se ideologové z kapitalistických států uchylují k antikomunismu a přímým falzifikacím v kritice marxistické právní teorie.

Opravdu vědecká marxistická analýza buržoazní ideologie nepotřebuje falzifikací a sofistiky. Předpokládá kritický postup a objektivní hodnocení buržoazních právních institutů, čehož je možno dosáhnout jen z pozic dialektickomaterialistické metodologie, která se nezahaluje do nadtrždního a nadstranického objektivismu, ale přímo a otevřeně prohlašuje své třídní, a tím vědecké objektivní stanovisko.²⁾

Hodnocení soudních institucí kapitalistických států je součástí ideologického boje v třídně rozděleném světě. Zkoumání systémů, zásad organizace soudních soustav, vedle principů ustanovování soudců, uplatnění zásad sborového rozhodování a dalších, je základem k poznání a hodnocení funkcí těchto orgánů v mechanismu států.

Úkolem této práce je seznámit s organizací a základními zásadami činnosti soudních orgánů v Anglii a v USA na základě jejich stručného historického vývoje a vývoje pramenů práva. Není však možné v rozsahu této práce provádět podrobné hodnocení jednotlivých institutů, kterému však tímto zůstávají cesty otevřeny.³⁾

Na základě marxisticko-leninského třídního dělení práva na socialistické a buržoazní je nutno dále dělit právo buržoazní na dva systémy, a to buržoazní systém práva kontinentálního a tzv. systém common law neboli systém anglo-americký. Vzhledem k tomu, že buržoazní systém práva

¹⁾ Brožura o XIV. sjezdu KSČ, Svoboda, Praha 1971, str. 44.

²⁾ Charakteristiku třídní povahy a funkce buržoazního práva ve své době rozebírá B. Engels v práci *Situace Anglie. Anglická ústava* (Marx—Engels: Sebrané spisy, sv. 1., Praha 1956, str. 596—619).

³⁾ Viz rezoluce vědecké konference o aktuálních problémech čs. socialistické vědy o státu a právu ve světle XIV. sjezdu KSČ a XXIV. sjezdu KSSS, uspořádané vědeckým kolegiem vědy o státu a právu ČSAV v říjnu 1971.

kontinentálního je bližší a také známější, obrátili jsme pozornost na výklad základních pojmů anglo-amerického systému. A to jednak na otázky vývoje a druhů pramenů práva a jednak na otázky současného stavu organizace a činnosti soudů v Anglii a USA.

V oblasti anglo-amerického práva se obecně hovoří o *právu* (law) a *zákonech* (laws) a tyto termíny i bez dalšího upřesnění ukazují na dvě rozdílná hlediska, kterými můžeme přiblížit pojmání právní vědy. Zákony země jsou jednotlivá, odlišná, normativní pravidla chování pro zachování pořádku a klidu v zájmu společnosti, která jsou vydávána státem a vynucována soudy. Právo země znamená spíše celek, systém, který nařizuje nebo řídí, v němž jednotlivá pravidla mají své místo a své vztahy mezi sebou a vztahy k celku. Tak každé pravidlo, které nazýváme „a law“ – zákon, je částí celku, který nazýváme „the law“ – právo.

Existuje i přesnější způsob rozlišování mezi „law“ a „laws“. Pokud mluvíme o statute law, jsou jím z velké části Acts of Parliament, neboli statuty – zákony, označované též jako „an individual law“. O těchto zákonech je známo, kdy a jak byly vytvořeny a kdy tak zaujaly místo v systému práva. Na druhé straně, nemluvíme-li teď o equity, velká část práva, která není statute law, je nazývána common law. Systém práva (právní řád) „the law“ zahrnuje tedy statute law i common law, i když možná více common law než statute law. O pravidlu common law se téměř vůbec nemluví jako o „a law“.⁴⁾

Anglo-americký právní systém je svou podstatou systémem práva buržoazního. Svou poměrnou složitostí se však odlišuje od ostatních systémů buržoazního práva, zejména od systému práva kontinentálního, který je systémem práva psaného. Anglo-americký právní systém (Anglo-American Laws) je rovněž nazýván systémem Common Law⁵⁾ a má svůj počátek v Anglii, odkud se rozšířil do Ameriky a v současné době je rozšířen v celém Britském společenství národů – Commonwealthu – (s výjimkou Skotska) a v USA.

II. PRAMENY PRÁVA

K pochopení současného stavu organizace a způsobu řízení před jednotlivými soudy v Anglii a USA, je nezbytně nutné předeslat obecné pojednání o vývoji a druzích pramenů práva, které jsou těsně spjaty s vývojem jednotlivých soudních orgánů a bez nichž nelze porozumět současnému stadiu výstavby těchto orgánů.

Výčet pramenů práva v anglo-americkém systému se různí u jednotli-

⁴⁾ Rozdíl mezi „law“ jako systémem a „law“ jako zákonem je jasnější v těch jazycích, které pro každý význam užívají jiného výrazu: francouzské droit, německé Recht znamená „law“; loi, Gesetz znamená „a law“.

⁵⁾ Nejde o zcela přesné označení, viz dále Prameny práva.

vých autorů.⁶⁾ Za nejpřílehavější výčet pramenů tohoto práva považujeme následující:⁷⁾

1. obyčejové právo (custom) — není pramenem práva v USA;
2. soudcovské právo (case law)
 - a) common law,
 - b) equity;
3. statutární (zákonné) právo (statute law).

ad 1. *Obyčejové právo (custom)*

O historii anglického práva⁸⁾ hovoříme v podstatě od roku 1066, kdy po bitvě u Hastingsu byla Anglie dobyta normanským vévodou Vilémem Dobyvatelem.

V raném středověku bylo právo v Anglii zjevem místním a odděleným. Neexistovalo národní právo aplikovatelné v celé zemi, ačkoli určité prvky takového práva byly obsaženy v širokých základech germánských obyčejů, které přetrvávaly do doby anglosaského osídlení. Každý z dobytelských kmenů však měl mnoho individuálních rysů. Pouze díky politickému sjednocení ke konci anglosaského období vznikl soubor práva aplikovatelný v celé zemi. Ještě na začátku 12. století se autor *Leges Henrici* první odvolával na tři části anglického práva, podle starých politických hranic: *Law of Wessex*, *Law of Mercia*, *Dane Law*. Toto dělení však rychle zaniklo. V témže díle (IX, 9) však autor již konstatoval i jednotící prvek, popisovaný jako „the use and the custom of the king's court“.

Po dobytí Anglie již během 12. století královská moc vzrůstá a králové si kromě moci zákonodárné osobovali i rozsáhlou moc soudní.⁹⁾ Od dob Jindřicha II. (1154–1189) pak bylo jasné, že se vytvořilo *common law* v celé Anglii, uplatňované novými královskými soudci králova soudu (*curia regis*). Především díky relativní síle a účinnosti královského soudu

⁶⁾ Lyon T. J.: *Revision Notes on English Law*, Londýn 1968; Všeobšácja istorija gosudarstva i prava, část III., red. Z. M. Černilovskogo, Moskva 1947; David R.: *Les grands systèmes de droit contemporaines*, Paříž 1964; David R.: *Le droit anglais*, Paříž 1965; Tunc A.: *Le droit des États-Unis*, Paříž 1964; Plundr O.: *Organizace justice a prokuratury*, Orbis 1971.

⁷⁾ V této práci nesdílíme názor některých autorů, kteří uvádějí za samostatný pramen práva i právní učení (právní literaturu).

⁸⁾ Pokud mluvíme o anglickém právu, máme na mysli pouze Anglii a Wales.

⁹⁾ Orgánem vlády byla královská kurie, která vystupovala hlavně jako finanční a soudní orgán. Soudní funkci plnila buď v plném počtu, nebo prostřednictvím „pojízdných“ soudců a její soudní pravomoc byla poněkud omezena v r. 1178, kdy se vytvořil zvláštní soudní orgán nazvaný „Soud komory šachové desky“.

Důležité změny provedla soudní reforma Jindřicha II. (do té doby je známá řada sborníků anglosaských právních obyčejů z let 600–1128), který zavedl nové soudní řízení tím, že svobodný občan mohl svůj civilní spor přenést na jeden z vyšších královských soudů a trestní řízení uskutečňovaly kurie za předsednictví „pojízdného“ soudce.

common law postupně nahradilo místní anglosaské a normanské obyčeje a vymanilo se nakonec z vlivu královské moci, která původně podnítila jeho vznik.

Místní obyčejové právo (local custom) musí splňovat následující podmínky, aby bylo pramenem práva:

- a) musí existovat po dlouhý čas, tj. dříve než od r. 1189; proto je dána právní fikce, že obyčej existoval již v této době, pokud není vyvrácena důkazem opaku (např. jestliže se dokáže, že pozdější události nepřetržitost znemožnily);
- b) musí být v určitém místě všeobecně přijato jako pravidlo chování a jako takové i aplikováno;
- c) musí dávat určitý smysl v duchu common law;
- d) musí se však odchylovat od common law nebo zákonů.

Pokud soud, který vytváří precedenty (viz dále) své rozhodnutí vydá na základě místního obyčeje, přestává být pramenem práva jako obyčej a stává se součástí common law.¹⁰⁾ Obdobně se stalo již s obecnými obyčeji (general custom), které byly rovněž dříve prameny práva.

ad 2. Soudcovské právo (case law)

Základ soudcovského práva (práva soudních případů, rovněž nazývaného právem precedenčním) je vytvořen na principech doktríny o soudních *precedentech* (Doctrine of Precedent), podle níž soudní rozhodnutí, vynesená vyšším soudem, jsou závazná pro všechny nižší soudy v podobných případech — zásada Stare decisis.¹¹⁾ Na tato rozhodnutí, která se tak stala precedentem pro rozhodování všech dalších analogických záležitostí, se soud mohl a měl odvolávat ve svých rozhodnutích. Aby se soudci s nimi mohli seznámit, začala se nejdůležitější rozhodnutí soudů vydávat v Anglii v podobě Ročenek (Year Books — viz dále), později v ročnících Soudních rozhodnutí (The Law Reports), kde je případ uveden jmény stran (např. Smith v. Jones — civilní věc; Regina v. Sykes — trestní věc).

Zásada stare decisis souvisí se soudní soustavou. Všechny anglické soudy, které tvoří soustavu soudů, na jejímž vrcholu je Sněmovna lordů, jsou absolutně vázány jejími rozhodnutími. Podle vyjádření lorda kancléře je však možné od roku 1966 odchýlení od vlastních rozhodnutí Sněmovny lordů u precedentů, které již nevyhovují současným podmínkám. I rozhodnutí Apelačního soudu jsou závazná pro všechny nižší soudy

¹⁰⁾ Po této stránce se obyčejové právo úzce stýká se soudcovským právem. V praxi však je obyčejové právo psané, i když nejde o oficiální sbírky, ale o soukromá sepsání (vědecké nebo učebnicové zpracování).

¹¹⁾ Výklad této zásady napsal anglický právník Blackstone ve spise Komentář k zákonům Anglie, vydaném v letech 1764–1765.

a dokonce i pro něj samotný.¹²⁾ Rozhodnutí nižších soudů (než Apelační soud) jsou závazná pro soudy stejného druhu.¹³⁾

Při uplatňování zásady *stare decisis* je třeba rozlišovat u zapsaného precedenčního rozhodnutí právní odůvodnění (podstatu) rozhodnutí (*ratio decidendi*), které jediné má precedenční působnost a jímž je nutno se řídit.¹⁴⁾ A na druhé straně věci tzv. řečené mimo (*obiter dicta*), tj. vysvětlivky a úvahy soudců k rozhodnutí, ale nikoli sama podstata rozhodnutí. Taková *dicta* nejsou závazná, i když jsou autoritou, která může být respektována, což se bude lišit podle věhlasu soudce.

Nevýhodou soudcovského práva je jeho rigidnost. Bylo-li již jednou rozhodnuto, třeba nesprávně, je těžká (ne-li nemožná) změna, je zde i nebezpečí logického rozlišování a značnou nevýhodou soudcovského práva je i jeho rozsah.

Soudcovské právo, založené na systému precedentů, je v současné době v podstatě stejné u obou součástí tohoto práva, tj. u *common law* i *equity*, přestože vznik a vývoj obou byl odlišný.¹⁵⁾

ad 2. a) *Common law*

Počátky *common law* spadají do období vlády Viléma Dobyvatele a jeho bezprostředních nástupců. Toto období je právem považováno za jedno z nejdůležitějších a nejkritičtějších v dějinách anglického práva, protože se jedním z cílů královské moci stalo v této době zavedení *common law* jako jednotné právní soustavy pro celý stát a zároveň se začaly formovat jeho základní zásady.

Z hlediska vývoje *common law* lze zmíněné období rozdělit na tři části:

1. období od dobytí Anglie do smrti Jindřicha I. (1066–1135);
2. období vlády Jindřicha II. (1154–1189);

¹²⁾ V minulosti byl jeden nebo dva případy, kdy rozhodnutí Apelačního soudu nebylo dodržováno ani nižšími soudy, když bylo vydáno ve zřejmém opomenutí toho, co bylo stanoveno dříve.

¹³⁾ Na druhé straně rozhodnutí nižšího soudu v 1. stupni není závazné pro žádný soud stojící nad ním. Ale během času může nabýt takové autority, že ho bude dokonce i vyšší soud respektovat. Může se stát, že určitá otázka nebyla nikdy předložena Apelačnímu soudu nebo Sněmovně lordů, ale že ji nižší soudy opakovaně rozhodly stejně, nebo se může stát, že rozhodnutí nižšího soudu nebylo po dlouhou dobu vzato v pochybnost. V takovém případě bude nutným důsledkem, že právníci a veřejnost je začnou považovat za *common law* a jednat podle toho.

Zrušení takového rozhodnutí by přivodilo těžkosti. Následkem toho dokonce ani vyšší soud (i když může považovat rozhodnutí v zásadě za chybné) je nezruší. V takovém případě může pomoci změna práva zákonem. Zákon nepostihuje dřívější jednání.

¹⁴⁾ Angličtí soudcové jsou však dostatečně obratní, aby našli důvod, pro který se ten jistý precedent nemá v konkrétním případě použít (*A. T u n c*).

¹⁵⁾ Nejde však o dva zcela nezávislé systémy, naopak *equity* je jen druhem dodatku ke *common law*, předpokládá jeho existenci a dodává ještě něco dalšího. Při nalézání práva je třeba se ptát na to, jaké je pravidlo *common law* a jaký rozdíl činí pravidlo *equity*, je-li na daný případ aplikováno.

3. období politické krize, která vedla k vydání Velké listiny svobod (1189 až 1215).

Jak je z přehledu patrné, byl vývoj dočasně přerušen v době vlády krále Štěpána (1135–1154), kdy hrozilo nebezpečí podlomení a zániku common law a převládnutí obyčejového práva.

Povaha common law byla zpočátku silně ovlivněna principy římského práva, ale později se stále více a více vyvíjela nezávisle. Vliv římského práva pronikal do Anglie jednak přímo, působením učitelů římského práva (Vacarius, Lafranc), a jednak prostřednictvím kanonického práva, vzhledem k tomu, že mnozí z prvních královských soudců byli klerikové. Římské právo poskytlo raným anglickým právníkům nutnou kostru právního řádu, v jejímž rámci se pak vyvíjel jejich vlastní systém. Právní pravidla common law byla tak založena částečně na volném spojení místních obyčejů, částečně na římském právu a částečně na politice královské moci.

Svého výrazu došlo však common law až v rozhodnutích soudů. Už ve 13. století se tato rozhodnutí začala zapisovat do zvláštních knih, nazývaných „svitky žalob“ (Plea Rolls).

Neexistuje však žádný autoritativní text common law, kde by v písemné formě bylo vyjádřeno jako celek. V tomto smyslu se může hovořit o common law jako o nepsaném právu, oproti statute law, které je psaným právem. Nicméně prameny, z nichž common law poznáváme, jsou psané nebo tištěné. Mezi prvními sem patří zaznamenávaná rozhodnutí anglických soudů. Od Eduarda I. (1272–1307) existovali právníci, jejichž zaměstnáním bylo zapisovat soudní jednání a rozhodnutí právně zajímavých případů. Nejstaršími byly Ročenky (Year Books), což jsou zápisy případů, vytvořené neznámými autory od časů Eduarda I. do dob Jindřicha VIII. Po nich následují zápisy podepsaných autorů.

Později byly zápisy pravidelně publikovány současně se soudními rozhodnutími. V počátcích sloužily hlavně jako instrukce a informace. Skutečnost, že soudce stanovil, že takové a takové je právo, byla pouze svědectvím o tomto právu. Mohl se mýlit, jiný soudce mohl rozhodnout jinak. Ale v této době je možné pozorovat změnu v postoji soudců. Citování rozhodnutých případů je častější a je jim přikládána větší a větší váha. Od 16. století je možno vidět, že rozhodnuté případy jsou pokládány za definitivní autoritu, která (neexistuje-li opačný důvod) musí být napříště respektována.

Během 13. století ustupuje církevní prvek a common law se stává nejenom obecným, ale také komplexnějším. Angličtí „common“ právníci přestali navštěvovat university a začali se vzdělávat ve vlastních právnických korporacích (Inns of Court). Výsledkem bylo, že si ještě více uvědomili zvláštnosti vlastního vyvíjecího se systému, který se nyní stával samostatným. Stali se kritičtější k teoriím romanistů a kanonistů. Populárním výkladem tohoto postoje byl traktát „De laudibus legum Angliae“, raný příklad srovnávacího práva, psaný asi v letech 1470–1471 soudcem Johnem Fortescuem.

Příslušnost k jedné z právnických korporací (Inner Temple, The Middle

Temple, Lincoln's Inn, Gray's Inn) se stává podmínkou k možnosti vystupovat před soudem. K přijetí do těchto korporací bylo zapotřebí dlouhého a nákladného studia, složení značného peněžitého obnosu atd. V důsledku těchto podmínek se právnické korporace změnily v uzavřené aristokratické organizace, v pevnou oporu nezákonnosti, zvlé a vydírání, tak charakteristické pro anglické feudální soudnictví.¹⁶⁾

Ke konci 13. století aplikují v Anglii common law tři nezávislé královské soudy obecného práva:

- a) Soud královny lavice (Court of King's Bench);
- b) Soud civilních žalob (Court of Common Pleas);¹⁷⁾
- c) Soud státní pokladny (Court of Exchequer).

Tyto soudy byly obsazeny právníky, odchovanci právnických korporací s tradicí common law. Hlavními odvětvími práva ve středověku bylo právo pozemkové a trestní. Byla vyvinuta řada nových řízení, v nichž hrála hlavní roli porota, nová instituce, jejíž kořeny jsou v anglosaském a franckém právu.

Počínaje 14. stoletím se v Anglii zavádí instituce smírčích soudců, které jmenoval král a vybavil je i značnou pravomocí. V trestních věcech rozhodovali společně s malou porotou.¹⁸⁾

Ale přesto, že se common law mezi 12. a 15. stoletím rychle rozšířilo, existovalo mimo ně mnoho oddělených právních systémů a soudů. Právo kanonické upravovalo manželství a dědictví. Kupci měli zvláštní soudy obchodního práva, od poloviny 14. století existovaly soudy admirality. Během století však common law omezilo či zcela pohltilo mnohé z těchto svých soupeřů na poli práva.

Ke konci 14. století byly soudy common law pevně ustaveny jako hlavní orgány královského práva, období jejich tvorby bylo skončeno. Byl vytvořen rozsáhlý soubor pravidel, z nichž mnohá byla vysoce umělá a technická, což vedlo k mnohým chybám, do nichž soudy při rozhodování upadaly, pokud trvaly na přesném znění tohoto práva.¹⁹⁾ Další příčinou nespokojenosti byla korupce nebo zastrasování porot a odmítání plnění soudních nařízení.

¹⁶⁾ Černilovskij Z. M.: Istorija feodalnogo gosudarstva i prava, Moskva 1959.

¹⁷⁾ Soud civilních žalob byl založen roku 1178 Jindřichem II., který jmenoval pět členů tohoto soudu, aby se zabývali spory mezi jednotlivci. Zpočátku nebyl tento soud oddělen od královské kurie, cestoval společně s ní až do doby, kdy Magna charta libertatum (1215) v čl. 17 stanovila, aby tato jurisdikce byla vykonávána na určitém místě; soud byl proto zřízen ve Westminsteru v Londýně. V roce 1272 dostal vlastního předsedu a od této doby bývá jeho samostatnost datována.

V průběhu středověku se stal nejzaměstnanějším soudem a mimo civilní pravomoc měl také dohled na místní soudy. Jeho rozsudky podléhaly revizi soudu královny lavice, s nímž, a dále se soudem státní pokladny, se dostal soud civilních žalob do rozporů v záležitostech common law. Výsledkem bylo nahromadění komplikovaných a vzájemně se překrývajících kompetenčních pravidel.

¹⁸⁾ V této době se objevují zvláštní soudní orgány, tzv. soudy equity (viz dále).

¹⁹⁾ Engels o anglickém common law říká, že „je v nejdůležitějších bodech neurčitě a pochybné“ (Marx – Engels: Spisy I., Praha 1956, str. 616).

Většina evropských zemí prodělávala v 16. století období znovuoobjevení a recepcce římského práva a tento vliv se rozšířil i do Anglie. Silná a relativně klidná vláda Tudorů byla příznivá k založení celé řady nových soudů (zejména soudu kancléřského — viz dále), které z toho či onoho důvodu měly vždy málo z dědictví common law. Příkladem těchto soudů, tzv. prerogativních soudů (Prerogative Courts), byl známý a později smutně proslulý politický tribunál Hvězdná komora (Star Chamber), který se zabýval především činy proti veřejnému pořádku a soudní řízení mělo inkviziční charakter (byl zrušen v roce 1641).²⁰⁾

Soudy common law ztratily velkou část příslušnosti v souvislosti se vznikem těchto nových soudů a postavily se na odpor proti jejímu dalšímu úbytku. V bojích mezi králem a parlamentem v 17. století stály prerogativní soudy a soud kancléřství na straně krále, zatímco právníci common law téměř bezvýhradně na straně parlamentu. V tomto období se tradice common law objevila jako bašta proti despotické moci koruny. Vítězství parlamentu znamenalo konec prerogativních soudů a soud kancléřství sotva toto období přežil.

Common law v USA. Spojené státy americké vznikly po válce za nezávislost odtržením řady britských kolonií, založených v 17. a 18. století na atlantickém pobřeží Severní Ameriky. Vývoj právního systému USA se vyznačuje několika etapami, které odpovídají etapám jejich státního vývoje.

Na začátku 17. století anglicky hovořící přistěhovalci si přinášejí své právo (common law i equity), pokud se jim hodilo i na tomto kontinentě. Usazují se na území, kde zatím neplatilo žádné civilizované právo. Common law se zde začíná zpočátku uplatňovat značně zjednodušeně (nedostatek soudců i sbírek rozhodnutí) a vznikají i tendence odmítající anglické právo, zejména u některých náboženských menšin, které chtějí založit své společenské vztahy na biblí nebo na přirozeném právu. Na druhé straně mnohé z kolonií přijímají common law za své právo (např. v Massachusetts), což vedlo (za podpory právní vědy — Kent, Story) k upevnění jeho postavení a common law postupně „zdomácnělo“ i ve Spojených státech.²¹⁾

Autorita precedentu v USA je v jednotlivých státech však nepochybně různá. Jednak se v některých státech vytvářela hned od začátku snaha přizpůsobovat používání common law místním podmínkám, což mělo za následek jeho jistou pružnost. A dále na rozdíl od Anglie působí common law odděleně v 50 státech, to má za následek porovnávání práva států a hledání takového, které je pro příznivé rozhodnutí nejvýhodnější.²²⁾

²⁰⁾ Dalšími soudy, které se zabývaly drobnými spory, byly court of request a poor man's court.

²¹⁾ Po vzniku federace se začíná rozvíjet zákonodárná činnost států, včetně pokusů o kodifikaci místního práva (na rozdíl od Anglie), např. kodex Livingstonův z roku 1821 a další.

²²⁾ Roku 1887 se vytvořila sbírka komentovaných rozhodnutí vydávaných v jednotlivých státech — Harvard Law Review — a začátkem 20. století dochází k obnovenému výkladu, přeformulování práva, redigováním Restatement of the Law.

Common law v Anglii i USA má sice soudní charakter, avšak je nanejvýš zřetelné, že anglické common law a common law USA jsou dvěma nezávislými, oddělenými soubory práva, i když pocházejí ze společných kořenů.

Engels o tom napsal, že anglické právo „zachovalo a do Ameriky i kolonií přeneslo nejlepší část oné osobní svobody, místní samosprávy a zabezpečení před všemi cizími zásahy kromě soudních, zkrátka oněch starogermánských svobod, které za absolutní monarchie na kontinentě zmizely a dosud nikde nebyly úplně vydobyty zpět“.²³⁾

ad 2. b) *Equity*

Equity v obecném smyslu je výraz znamenající bezúhonnou a přirozenou spravedlnost. V přeneseném smyslu odpovídá equity souboru principů, který se vyvíjel od dob kancléřského soudu a je aplikovaný v moderní době všemi soudy anglickými a americkými. Tradičně je equity charakterizována volným rozhodováním v individuálních případech v souladu s přirozeným citem pro spravedlnost. Takto podporuje common law a je tvořivou, reformátorskou silou v anglo-americkém právu.

Historické počátky kancléřského soudu v Anglii se datují od konce 13. století. Královské soudy common law velmi omezovaly svou práci v civilních případech. Odmítaly rozšířit a zbavit jednotvárnosti jednotlivé druhy řízení a vyjít tak vstříc požadavkům nových, složitějších situací.²⁴⁾ Zejména zklamaní nájemci půdy se obrátili na krále, jako „pramen spravedlnosti“ („fountain of justice“), a jeho kurii se žádostmi o spravedlnost, protože soudy common law nezjednaly žádnou nápravu, anebo zjednaly takovou, která nebyla nijak účinná. Tyto žádosti byly předávány lordu kancléři, který byl královým prvním ministrem, vlivným členem kurie i biskupem znalým kanonického práva. Tato cesta byla ovšem otevřena jen lidem s určitým společenským postavením a tohoto práva použila rozvíjející se buržoazie, jejíž zájmy se vždy nekryly s common law.²⁵⁾

Od prvních let 14. století byly žádosti podávány přímo kancléři a vzrůst této praxe vedl postupně k vytvoření zvláštního soudu, *kancléřského soudu* (Court of Chancery), čili soudu equity (spravedlnosti).

Equity byla ve srovnání s common law v této době pokrokovou formou práva, avšak rozvoj equity nevedl k přímému nahrazení odpovídajících

²³⁾ Marx – Engels: Vybrané spisy II., Praha 1954, str. 106.

²⁴⁾ Základ systému common law vytvořil principy královských listin (royal writs). Kdo žádal právní pomoc, musil volit listinu (writ) odpovídající jeho žalobě. Právo, pro něž neexistovala listina, nemohlo být uplatněno u soudu common law. Listiny pro další druhy sporů nebyly nadále vydávány, a tím byla rovněž velmi omezována činnost soudů common law a lidé se obraceli se svými spory přímo ke králi.

²⁵⁾ Soud equity byl bohatým zdrojem nových návrhů a oprav práva. Snad nejvýznamnějším z nich byl vznik specifického institutu „svěřeného vlastnictví“ (trust), což byl závazek držet půdu v zájmu jiného. Common law nemohlo vynucovat tento závazek, equity však ano. Z tohoto důvodu získala pro sebe equity velkou část vlastníků nemovitostí.

institucí common law, ale naopak zesílil úctu k němu. Tím vzniká v Anglii *dualismus* common law a equity, s dvěma soudními systémy a existuje až do konce 19. století.

V praxi obou druhů soudů byla řada rozdílů. Soudy common law ponechávaly většinu rozhodnutí na porotě, v případech equity kancléř sám shledával fakta a rovněž sám bez poroty rozhodoval. Zatímco rozhodnutí soudu common law určilo pouze, zda žalobce má právo na určitou částku či majetek, jež může být vynuceno exekucí šerifa, rozhodnutí kancléře jménem krále ukládalo osobní povinnost žalovanému a protivení se této povinnosti bylo považováno za pohrdání králem. Neuposlechnutí podle rozhodnutí soudu common law nepředstavovalo pohrdání tímto soudem.

Plný rozvoj equity byl však opožděn politickým nátlakem soudců a parlamentu, aby equity nerozhodovala ve věcech, spadajících do příslušnosti místních soudů. Výsledkem bylo, že kancléř byl nucen souhlasit s tím, že nebude řešit žádný spor, který je možno adekvátně rozhodnout podle common law.

Dalším prvkem omezujícím soud equity byl systém precedentů. Kancléři se po celá desetiletí nepovažovali za vázané precedenty nebo pravidly práva. Na počátku svého vývoje nebyla equity tedy žádným systémem, nýbrž pouze názvem, jímž byl označován souhrn rozhodnutí vydaných kancléřem v jednotlivých případech, kde common law neposkytovalo nápravu nebo se náprava ukázala být nedostatečnou, popřípadě neúspěšnou. Důraz byl kladen na volné hodnocení. Záznamy o rozhodnutých případech u soudu equity nejsou starší poloviny 16. století (na rozdíl od soudů common law – viz výše –, přestože i ústní tradice a praxe nutně vytvářely vlastní systém i v equity). Kardinál Walsey byl poslední z velkých církevních kancléřů. Jeho nástupci byli obvykle právníci common law a ti počali uzavírat equity do systému vytvořených pravidel a věnovali se úkolu vytvořit z equity logický a ucelený systém, který by byl doplňkem common law, více než jeho soupeřem.

Heneage Finch, později hrabě z Nottinghamu, lord kancléř v letech 1672–1682, který bývá nazýván otcem moderní equity, byl nápomocen při odstraňování prvku libovůle z equity a zdůrazňoval důležitost precedentu v kancléřských rozhodnutích. Equity začala být uznávána jako součást práva země.

Mezi common law a equity byl pouze ten rozdíl, že equity se neprosadila na některých úsecích práva, jako např. v oblasti trestního práva hmotného, a prosadila se pouze v malém rozsahu v oblasti náhrady škody. Naopak více se prosadila ve smluvním právu, majetkovém právu a zástavním právu.²⁶⁾

V průběhu vývoje systému equity vznikla otázka, který soud je pří-

²⁶⁾ Ve smluvním právu měla equity čtyři prostředky nápravy: zákazy, příkazy, zrušení a úpravu písemných dokumentů. V oblasti zástavního práva vydávala opatření, jímž byly stanoveny podmínky dispozice se zastavenou nemovitostí.

slušný* projednat odvolání proti rozhodnutí kancléřského soudu. V roce 1675 v případě Shirley v. Fagg bylo rozhodnuto, že je Sněmovna lordů příslušná k projednání odvolání.²⁷⁾ Až v roce 1851 byl vytvořen Apelační soud kancléřství (Court of Appeal in Chancery), jako střední instance, v poměru ke Sněmovně lordů. Odvolání podané proti rozhodnutí kancléřského soudu bylo vždy rozhodováno metodou nového ústního projednání případu. U tohoto soudu, poprvé v historii anglického soudnictví, vystupovali soudci, jmenovaní speciálně pro projednání odvolání (Lords Justices of Appeal in Chancery).

Anglický právní řád byl takto jedinečným jevem dvou souběžných soudních soustav, které působily v podstatě v odlišných sférách, řídily se odlišnými procesními zásadami a poskytovaly různé způsoby nápravy. Kancléřský soud aplikoval soustavu equity, zatímco tři soudy common law aplikovaly common law, i když příslušnost těchto soudů se zcela vzájemně nevylučovala.²⁸⁾

Dualismus soudů vytvářel mnoho komplikací. Prvním krokem k nápravě bylo postupné sjednocování pravomoci soudů.²⁹⁾ Teprve roku 1873 Gladstonova vláda vydala komplexní úpravu v podobě zákona o soudnictví (Judicature Act), který vstoupil v účinnost roku 1875. Tímto zákonem byly zcela zrušeny soudy common law, kancléřský soud, soud závětí, soudy rozvodů a admirality a nahrazeny nově vytvořeným Nejvyšším soudem (Supreme Court of Judicature), který se skládá z Apelačního soudu a Vysokého soudu (viz dále).³⁰⁾

Equity v USA. V rané historii Spojených států byla silná opozice proti rozvoji equity, což bylo do značné míry následkem chování koloniálních guvernérů, kteří působili jako kancléři v některých koloniích, nedůvěry vůči široké volnosti, již požívali, a neexistence poroty v případech equity. Proto v roce 1789, kdy Kongres uzákonil první federální zákon o soudech (Judiciary Act), existovaly kancléřské soudy jen v pěti státech. Ve třech

²⁷⁾ Počátkem 19. století jsou časté kritiky soudního řízení (např. i v Dickensově *Bleak House*), vzhledem k neexistenci přímého odvolacího soudu proti rozhodnutí kancléře, s výjimkou jeho samého.

²⁸⁾ Soud státní pokladny (Court of Exchequer) vykonával až do roku 1842 jurisdikci v oblasti equity, kde žaloba směřovala proti státu jako věřiteli. Naproti tomu kancléřskému soudu příslušela určitá část jurisdikce common law, šlo o případy, kde byl přímo dotčen král a případy žalob, které podávali soudci nebo byly podány proti soudcům.

²⁹⁾ Zákonem o řízení v oblasti common law z roku 1854 obdržely tyto soudy oprávnění vydávat zákazy a ukládat zvláštní úkony. Doplnovací zákon o kancléřství z roku 1858 poskytl kancléři další oprávnění při placení náhrad škod.

³⁰⁾ Po vydání tohoto zákona se o něm uvádělo, že sloučil nikoliv oba systémy (common law a equity), nýbrž pouze soudní instituce, prostřednictvím nichž byly tyto systémy aplikovány. Zdálo se, že tyto dva systémy se tak liší, pokud jde o řízení, techniku, kvalifikaci osob, které je aplikují v praxi, že budou vzdorovat všem pokusům o sloučení. Zákon však již platí téměř jedno století a soudci jsou již tak obeznámeni s nutností brát v úvahu při rozhodování jak systém common law, tak systém equity, že již můžeme hovořit téměř o sloučení obou systémů.

státech byly pouze soudy common law; ve třech dalších měly soudy common law určitou malou pravomoc i v equity; ve dvou státech fungoval zákonodárný sbor v omezeném rozsahu jako soud equity.

Kongres však dal federálním soudům pravomoc soudit podle common law i equity, obojí stejnými soudci, u stejného soudu, ale v odlišném řízení. Postup v případech equity měl být tentýž jako u anglického kancleřského soudu s modifikacemi podle Nejvyššího soudu USA. Nakonec všechny státy ustavily soudy equity, ať již jako oddělené soudy, nebo podobně jako u soudů federálních.

Během posledního sta let většina států zrušila rozdíl mezi žalobou podle common law a podle equity a sloučila jejich řízení v jeden procesní postup u téhož soudu. Tento pohyb započal zákonem přijatém roku 1848 ve státě New York (Field Code of Civil Procedure) a později ve více jak polovině států. Federální soudy následovaly tento vzor ve federálním soudním řádu přijatém NS USA roku 1938 (Federal Rules of Civil Procedure). V šedesátých letech 20. století byly oddělené soudy common law a equity zachovány ještě v pěti státech (Delaware, Maryland, Mississippi, Tennessee, Vermont).

Moderní equity, často doplněná legislativou, rozšířila možnost spravedlivějšího posouzení případu. V tomto směru je snad významnější pokrok v USA než v Anglii.

ad 3. Statutární (zákonné) právo (statute law) (včetně delegovaného zákonodárství)

Legislativa je dalším zdrojem práva, kterému se common law muselo přizpůsobovat. Přestože pro středověké filosofy bylo obtížnou otázkou, zda lze vytvářet právo „ab initio“ místo deklarování existujícího práva, angličtí králové používali zákonodárství už po normanském dobytí, i když vývoj práva ve středověku byl většinou ponechán na právnících common law. O raných formách zákonodárství se můžeme pouze dohadovat, ale přibližně od roku 1100 se staly v Anglii běžným prostředkem královské listiny, později byly postupně nahrazovány zákony (statute), které přijal parlament. Zejména je třeba podtrhnout rozsáhlé zákonodárné dílo za vlády Jindřicha II., které zasahovalo svými důsledky do právní a soudní soustavy.

Od 13. století bylo vydáno mnoho zákonů, které nebyly uvedeny v žádný systém a mezi kterými jsou četné nesrovnalosti a rozpory. Počet zákonů se neustále rozrůstal a v 19. století platilo v Anglii více než 2000 zákonů, v přítomnosti již kolem 3000, které už mnohdy neodpovídají současným potřebám.³¹⁾

³¹⁾ Statutární právo „se skládá z nekonečné řady jednotlivých, pět století shromažďovaných parlamentních výnosů, jež si navzájem odporují a místo „právního stavu“ dosazují úplně bezprávní stav.“ (Engels: Marx–Engels, Spisy I., Praha 1956, str. 616).

Zákony nabývají také toho významu, že proti common law mohou přesněji stanovit práva majitelů výrobních nástrojů a prostředků za zesilujícího třídního boje a působit na nespokojenost proletariátu s existujícím stavem (např. mimořádné zákony v období 1. světové války, omezení svobody stávkových bojů v Anglii, „černé kodexy“ a tzv. reakční protidělnické, protistávkové zákonodárství v USA). Engels říká, že ekonomické skutečnosti se stávají právními motivy a vedou k tvorbě práva.³²⁾

Zpočátku nebylo jasné, zda zákon stojí výše než pravidlo common law. K prvnímu určení této zásady dochází za Jindřicha VIII., který povýšil moc parlamentu nad všechny ostatní anglické instituce. V současné době je zřejmé, že soudy v Anglii nemohou se zákony parlamentu dělat nic jiného, než je aplikovat. V Anglii stejně jako v celé oblasti common law má legislativa vyšší právní sílu než common law. Vyskytnou-li se při interpretaci zákonů těžkosti, řídí se soudci pravidly, která jsou zakotvena v zákoně o výkladu zákonů (Interpretation Act) z roku 1889.

Delegované zákonodárství. Parlament deleguje často příslušnému ministru, vládnímu departmentu nebo místnímu orgánu pravomoc vypracovat podrobnosti zákona, který byl formulován v obecných pojmech. Pro vládnoucí třídu je nevýhodné, aby některé akty procházely parlamentem, protože jejich projednávání by mohlo vést k diskreditaci poslanců před voliči, event. vyvolat nežádoucí odezvu ve veřejném mínění. Jde o charakteristický rys vývoje práva buržoazních států, v němž se odráží krize buržoazní zákonnosti v období imperialismu.³³⁾

I v praxi je delegované zákonodárství vystaveno kritice z té pozice, že má být parlament jediným zákonodárným sborem, i když podřízené orgány mohou jednat v okruhu stanoveném zákonem a jejich činnost je pod (formálním) dohledem a parlamentní i event. soudní kontrolou.

Specifická směs psaného práva a precedentů je příliš vlastní právním i politickým dějinám Anglie, kde právě na základě těchto tradic a anglického konzervatismu neexistuje hybný základ pro kodifikaci práva, na rozdíl od ostatních evropských zemí. Anglická právnícká veřejnost je si vědoma nedostatků stávajícího stavu a snaží se řešit tuto situaci dvěma způsoby reformy, cestou legislativní a cestou jurisdikce. Jurisdikce jako prostředek reformy práva je způsob, kterým angličtí soudci mohli vnést v minulosti něco nového jen s velkými těžkostmi a až po dlouhé době, protože byli v zásadě vázání předchozími soudními rozhodnutími. Volnost, kterou si pro sebe vyhradila Sněmovna lordů v roce 1966 (viz výše), nebude mít za následek rozsáhlejší reformu práva.

³²⁾ Marx—Engels: Vybrané spisy, sv. II., Praha 1950, str. 413.

³³⁾ Např. anglické zákonodárství o sociálním zabezpečení je zahrnuto v zákoně o národním pojištění z roku 1946. Rámec je v zákoně, další úpravy náleží ministerstvu, které je vydává v dokumentech zvaných Statutory Instruments.

Proto budoucnost náleží spíše legislativní cestě. Ani tato cesta však nebude bez těžkostí. Hlavní problém tkví v tom, že ti, kdo program legislativních jednání stanoví, nevěnují těmto otázkám dost času, a to nejen proto, že je považují za nežádoucí, ale i proto, že reforma je často poradci politických stran považována za volebně méně rentabilní a poslanci-neprávníci často nedůvěřují reformám.

Přesto všechno byly v Anglii v roce 1965 vytvořeny právní komise (Law Commission), které mají za úkol zkoumat otázky reformy práva. Byly vytvořeny dvě komise (jedna pro Anglii, druhá pro Skotsko) po pěti členech, jmenovaných na dobu pěti let, vybavené početným personálem. Členové komisí jsou soudci a vykonávají své funkce jako stálí členové, při zachování statusu soudce. Teprve čas ukáže, jak dalece splnily komise očekávání při plnění úkolů, stanovených jim zákonem a podle programu, který si samy připravují a podle něhož předkládají parlamentu své návrhy pro uskutečnění reformy práva v Anglii.

Statutární právo v USA. Statutární právo v USA mělo vždy větší dosah než v Anglii (např. myšlenky kodifikace a psaná ústava v USA) a tendence k jeho dalšímu rozvoji je tu nesporná. Do různých odvětví práva pronikají normativní úpravy, i když podklad těchto úprav je v common law. Důležitou roli hraje interpretace zákonů a její pravidla. Americký soudce se dnes již snaží při výkladu zákona dát mu takový smysl, jaký mu dává zákonodárný orgán, ale stále ještě dožívá myšlenka, že zákon neznamená nic do té doby, dokud není vyložen některým soudcem, jinými slovy dokud nebyl zákon použit.

Charakteristickým znakem rozvoje práva v USA (a nakonec i v jiných kapitalistických státech) je zesílení úlohy delegovaného zákonodárství ve srovnání se zákony. I při rozšíření působnosti federálního zákonodárství zůstávají jednotlivým státům rovněž zachovány rozsáhlé pravomoci v úpravě právních vztahů.

III. SOUSTAVA SOUDŮ

Anglie

Anglické slovo „court“ znamená původně zdmi uzavřený prostor, tedy dvůr, nádvoří. Zároveň je toto slovo užíváno jako termín označující soud, který byl původně uzavřeným prostorem, v němž seděli soudci se svými úředníky, zatímco poradci, právní zástupci a veřejnost stáli za přepážkou (the bar of the court).³⁴⁾ Nejdrívě byly tyto soudní dvory příležitostně stavby v otevřené krajině, později už trvale určené velké místnosti či síně.

³⁴⁾ Dodnes se v Anglii užívá výrazu „called to the bar“ (povolán k přepážce), je-li advokát připuštěn za obhájce.

V Evropě za raného středověku, před oddělením soudnictví od exekutivy a legislativy, král a jeho nejvyšší rádci uskutečňovali všechny tyto funkce v královském paláci, takže také královo sídlo bylo zváno dvorem (soudem) — „the court“.

Od 12. století se v Anglii stále zvyšoval počet universitně vzdělaných znalců práva civilního i kanonického, byla tak vytvořena právnická profese a stalo se pravidlem, že biskupové i ostatní svěřovali soudní pravomoc právníkům a jmenovali své zástupce, aby přezkoumávali jejich rozhodnutí. Angličtí králové jmenovali profesionální soudce.

Nejstarší anglické soudy byly složeny ze suitorů, kteří byli postupem času nahrazováni právníky. Historie soudů v Anglii představuje neustále rostoucí specializaci po stránce práva hmotného i procesního. Všechny soudy současné Anglie mají společné počátky v minulosti a všechny vyšší soudy jsou výhonky královského soudu.

Soudy uskutečňující jurisdikci v Anglii jsou rozděleny podle určitých znaků. Rozdělení je možné především provést na obecné a zvláštní. Obecné soudy dále na nižší a vyšší. Anglická soustava je jednou z nejsložitějších soudních soustav, kterou komplikuje zejména nejednotnost organizace i pojmenování obecných nižších soudů na různých územních celcích a dále značný počet zvláštních soudů.³⁵⁾

Soustava obecných soudů v Anglii

Soudy nižší:

Soudy magistrátní (Magistrates Courts)

(soudy malých zasedání — petty sessions, policejní — police, děti a mládež — juvenile)

Soudy hrabství (County Courts)

Soudy čtvrtletních zasedání (Quarter Sessions)

(hrabské — county, městské — borough)

Soudy korunní (Crown Courts)

Soudy vyšší:

Nejvyšší soud (Supreme Court)

Vysoký soud (High Court)

— oddělení kancléřské (Chancery Division)

— oddělení královniny lavice (Queen's Bench Division)

— oddělení závětí, rozvodů a admirality (Probate, Divorce and Admiralty Division)

Ústřední trestní soud (Central Criminal Court)

Porotní soudy (Assize Courts)

³⁵⁾ Přes značnou nejednotnost těchto článků soudní soustavy považujeme následující vymezení za nejprehlednější pro účely této práce.

Apelační soud (Court of Appeal)
— oddělení civilní (Civil Division)
— oddělení trestní (Criminal Division)

Sněmovna lordů (House of Lords)

Soudní komise královské rady (The Judicial Committee of the Privy Council)

Soudy nižší

Soudy magistrátní

Menší trestné činy byly v dřívějších dobách projednávány soudy, které řídil královský šerif hrabství. Vzhledem k značné nepopulárnosti těchto soudů jmenoval král osoby z místní vrchnosti, aby na trestní řízení dozíraly. Zákon z roku 1344 je potom ustanovil smírčími soudci, aby projednávali trestné činy, které jim předávaly velké poroty. Zasedali čtyřikrát do roka s porotou a rozhodovali všechny případy s výjimkou nejzávažnějších zločinů, které byly přenechány k rozhodnutí královským soudcům.

Čas od času zákon stanovil trestné činy, které mohly být projednávány mimo zasedání a bez poroty. Tyto činy projednávaly sumární soudy, které se začaly nazývat malá zasedání (petty session). Výraz „petty session“ byl v moderním zákonodárství nahrazen termínem „magistrates' courts“.

Magistrátní soudy z větší části rozhodují ve věcech tzv. sumární jurisdikce, která se odlišuje od obecné jurisdikce nedostatkem tří procesních momentů. V sumárním řízení neexistuje:

1. rozhodnutí orgánu (který provádí předběžné přezkoumávání důkazů) o postoupení věci soudu, zmocněnému vynést ve věci rozsudek (commitment for trial);
2. obžaloba (indictment);
3. projednání věci před porotou.

Sumární jurisdikci vykonávají:

- a) smírčí soudci (justices of the peace) buď výjimečně jako samosoudci, nebo zejména v malých zasedáních, tj. v počtu dvou, event. až sedmi; návrh na jejich jmenování královnou předkládají lordu kancléři orgány hrabství, smírčí soudci vykonávají svou funkci bezplatně a působí i u soudů čtvrtletních zasedání (nová úprava jejich postavení je provedena v zákoně z roku 1968 [Justice of the Peace Act]);
- b) policejní magistráti (police magistrate), placení úředníci policejních soudů v Londýně jako samosoudci; jsou jmenováni královnou na návrh lorda kancléře z řad baristrů;
- c) magistráti (stipendiary magistrate) jako samosoudci nebo společně se smírčími soudci; jsou jmenováni královnou na žádost městských rad ve městech s více než 25 000 obyvateli a za svou práci jsou placeni.

Právo městských rad žádat, místo neplacených (nejčastěji) smírčích soudců, o jmenování placených soudců královnou (návrh městských rad doporučuje k jmenování lord kancléř), z řad buržoazní inteligence (solitorů, baristrů), je odrazem boje městských průmyslníků za osvobození od soudu venkovské buržoazie v hrabstvích.

Je nutno poznamenat, že policejní magistráti v Londýně a magistráti ve velkých městech jsou rovněž považováni za smírčí soudce. Zákonem v roce 1919 bylo přiznáno i ženám právo stát se smírčím soudcem. Charakteristickou zvláštností anglické soudní soustavy je to, že jednou jmenovaný soudce nemůže počítat s povýšením,³⁶⁾ což je v buržoazní literatuře nazýváno zárukou nezávislosti.³⁷⁾ Soudce magistrátního soudu se nemůže nikdy stát soudcem vyššího soudu, jehož členy se mohou stát pouze nejvýznamnější baristé.

Magistrátní soudy projednávají v sumárním (zjednodušeném) řízení dvě kategorie trestních věcí:

1. věci, u kterých je obecně požadována obžaloba a tudíž i projednání před porotou, ale se souhlasem obviněného mohou být projednány i bez obžaloby v sumárním řízení;³⁸⁾

2. věci, jejichž příslušnost je zákonem stanovená magistrátním soudům. Odvolání do rozhodnutí magistrátních soudů v trestních věcech projednává soud čtvrtletního zasedání způsobem nového projednání věci a jde-li o právní otázky, je příslušné oddělení královniny lavice Vysokého soudu.³⁹⁾

Z civilních věcí projednávají magistrátní soudy drobné majetkové spory, věci rodinné (mimo rozvodů, zejména neshody mezi manžely) aj.⁴⁰⁾

³⁶⁾ Soudci v Anglii jsou jmenováni doživotně, ale podle zákona z roku 1959 o penzích soudců (Judicial Pensions Act) je stanovena věková hranice pro odchod do penze u smírčích soudců 72 let s možností prodloužení do 75 let (což je hranice pro soudce vyšších soudů) a u soudců mládeže 65 let. Výjimečně existuje i zproštění funkce soudce při splnění zákonných podmínek („pokud se dobře nechová“), které opět provádí královna prostřednictvím lorda kancléře (u smírčích soudců) nebo ministra vnitra (u placených magistrátů). Taková to „nesesaditelnost“ zabezpečuje stálý vliv orgánů výkonné moci na soudce.

³⁷⁾ Třídní obsah domnělé nezávislosti soudců vystihl anglický konzervativní činitel Balfour: „Anglickému soudnictví nebylo nikdy cizí jmenovat do vyšších hodností gentlemeny, o nichž je známo, že se drží určitého politického přesvědčení. Je-li taková praxe, pak nemáme žádných důvodů předpokládat, že tito gentlemani se mimo sféry politické činnosti oprostí od přesvědčení, které vždy zastávali a díky kterému se možná také dostali na místo soudců.“

³⁸⁾ Je možno uložit pouze trest odnětí svobody na šest měsíců nebo pokutu 10 liber, považuje-li soud trest za nedostatečující, může věc postoupit soudu čtvrtletního zasedání.

³⁹⁾ V oddělení královniny lavice Vysokého soudu existují dva způsoby přezkumu rozhodnutí:

1. cestou výkladu případu (statement of case) — není vlastně odvolání v pravém smyslu (více méně zjištění názoru soudu);
2. cestou příkazu nadřízeného soudu nižšímu k předložení věci (order of certiorary).

⁴⁰⁾ Magistrátním soudům náleží i různá rozhodnutí správní povahy (např. povolení prodeje alkoholu apod.).

Odvolání projednávají (podle druhu věci) soudy čtvrtletního zasedání nebo jednotlivá oddělení Vysokého soudu.

V Anglii neexistuje instituce vyšetřovatelů. Avšak předběžné přezkoumání důkazů u věcí, které může soud projednat pouze na základě obžaloby, provádějí v Anglii magistrátní soudy buď samosoudcem, nebo v malých zasedáních. Tito soudci rozhodují, zda předložené důkazy jsou dostatečným podkladem pro spolehlivé rozhodnutí o vině pachatele.

Zákon z roku 1952 (Magistrates' Courts Act) zpřesnil toto stadium řízení (commitment for trial). Úkolem magistrátních soudů není zjištění otázek merita věci, či viny pachatele, ale rozhodnout, zda z existujících důkazů jasně vyplývá nutnost podání obžaloby proti pachateli a jeho postoupení vyššímu soudu k rozhodnutí. Jde zpravidla o postoupení soudu čtvrtletního zasedání v témže hrabství, event. Ústřednímu trestnímu soudu, zasedajícímu s porotou.

Výjimečně se důkazy nejen přezkoumávají, ale i vyhledávají, jde-li o nález mrtvol, jsou-li domněnky o násilné nebo nepřirozené smrti nebo není-li známa příčina smrti, včetně násilné smrti ve věznicích. Vyšetřování (příčiny smrti) zde provádí *koroner* — ohledávač mrtvol (*coroner*), který musí být solicitem, baristrem nebo lékařem. Historie této instituce se datuje od roku 1194. V současné době podle zákona z roku 1926 (*Coroners [Amendment] Act*) jsou koroneri jmenováni městskou radou (event. radou hrabství). V každém hrabství je 4–6 koronerů, kteří jsou činní u *koronerských soudů* (*Coroners' Courts*) a provádějí vyšetřování buď sami, nebo s porotou (7–11člennou). Je-li zjištěna osoba, nesoucí odpovědnost za příčinu smrti, postoupí věc příslušnému soudu. Koronerem Anglie je nejvyšší soudce Vysokého soudu.

Každý soud má sbor podřízených úředníků, kteří jsou odpovědní za nejrůznější věci, obvykle procedurálního charakteru (vyhledávání typických precedenčních rozhodnutí apod.). U magistrátních soudů je tímto úředníkem (tajemníkem soudu) *clerk* (*Justice Clerk*), zpravidla z řad solicitorů, event. baristrů, kteří mohou ještě vedle vykonávat soukromou praxi, mimo věcí spadajících do příslušnosti soudu, kde vykonávají funkci clerka, což však stejně negativně ovlivňuje jeho úlohu odborného a hlavně nestranného poradce soudců-neprávníků.

Zvláštní místo mezi magistrátními soudy zaujímají *soudy dětí* (do 14 let) a *mládeže* (od 14 do 17 let) podle zákonů o dětech a mládeži z let 1933 a 1963 (*Children and Young Persons Acts*). V Londýně je královským příkazem stanoven počet soudů dětí a mládeže, kterým předsedají policejní magistráti určení ministrem vnitra. Věci projednávají společně s nimi dva smírčí soudci (výjimečně sami či s jedním soudcem), z nichž alespoň jeden má být žena, a jsou vybíráni ze zvláštního seznamu, sestaveného pro tyto soudy ministrem vnitra.

Mimo Londýn jsou soudci soudů dětí a mládeže smírčí soudci s potřebnou kvalifikací, zapsaní ve zvláštním seznamu. Projednávají věci v tříčlenných senátech (výjimečně dvoučlenných). Soudy dětí a mládeže za-

sedají ve zvláštní místnosti v neveřejném zasedání a mohou projednávat všechny trestné činy mimo vraždy.

Soudy hrabství

Původní jurisdikci soudů hrabství vykonávali šerifové pro celou oblast hrabství, ale tato činnost, aktivní v dobách Sasů a Normanů, postupně zastarala. Potřeba výkonu levného a jednoduchého řízení vedla k vytváření různých místních soudů, až konečně v roce 1846 byl zákonem (County Courts Act) vytvořen celostátní systém malých soudů, nazývaných soudy hrabství (County Courts), přestože jejich obvody se nekryjí s územím hrabství.

Soudem se stejnou příslušností (upravenou v zákonech z let 1934, 1938, 1955, 1959) je soud starosty a města Londýna (Mayor's and City of London Court), což byly původně dva soudy, volně sloučené v roce 1920.

Soudy hrabství jsou rozděleny na oblasti, v nichž působí jeden nebo více soudců. Oblasti se dělí na obvody, v každém je soud s registrátorem a pomocným personálem. V Londýně je několik soudů, které zasedají pravidelně a s několika soudci, na ostatním území soudce pak navštěvuje každý soud (obvod) v oblasti v určené dny, a to alespoň jednou za měsíc.

Soudce soudu hrabství (His Honour Judge...) může být baristr s nejméně sedmiletou praxí, jmenovaný královnou na návrh lorda kancléře. Do penze odchází v 72 letech a může být zproštěn funkce pro neschopnost nebo špatné chování.

Soudy hrabství jsou civilní soudy 1. stupně; projednávají majetkové spory do určité výše hodnoty předmětu sporu, další věci týkající se pozemků, pronájmů, úpadků, likvidací i věci manželské (rozvody projednávají v některých městech stálí komisaři jmenovaní ze soudců těchto soudů), věci týkající se nezletilců a jiné, včetně věcí nepatřících do jejich věcné příslušnosti, pokud se na tom strany dohodnou. Věci rozhodují samosoudci (výjimečně s osmičlennou porotou).

Do roku 1955 neexistovala možnost odvolání od soudů hrabství, pokud nešlo o otázky právní. Od této doby je možno se i v závažnějších skutkových otázkách (od určité výše hodnoty předmětu sporu) odvolat ke kancleřskému oddělení Vysokého soudu nebo k Apelačnímu soudu.

Soudním úředníkem soudu hrabství je registrátor (registrar), je jím téměř vždy solicitor, který má na starosti administrativní otázky a dohled na přípravu jednání. Může být činným i u více soudů. Registrátor může projednávat sám menší spory, pokud není podána námitka, a další věci, v nichž se na tomto projednání strany dohodnou. Odvolání do jeho rozhodnutí vyřizuje soudce.

Soudy čtvrtletních zasedání

Soudy známé již od středověku. Nejstarší z těchto soudů byly soudy hrabství, nazývaly se „county general quarter sessions of the peace“.

Název „čtvrtletní zasedání“ pochází ze zákona z roku 1388, který vyžadoval, aby soudci zasedali nejméně každé čtvrtletí.

Podle zákona z roku 1962 (Criminal Justice Administration Act) mají tyto soudy zasedat tehdy, když určí soud hrabství, rekorder nebo lord kancléř, ale nejméně čtyřikrát do roka. Účelem je zajistit, aby v každém hrabství zasedal některý ze soudů čtvrtletních zasedání každých 4–6 týdnů a mohla tak být rychle provedena potřebná řízení. Každá část Anglie a Walesu podléhá příslušnosti některého ze soudů čtvrtletního zasedání.

Soudy čtvrtletního zasedání rozlišujeme hrabské a městské (ve větších městech). U *hrabských* soudů čtvrtletního zasedání působí smírčí soudci hrabství, kteří volí ze svých řad předsedu a jeho zástupce (z právníky vzdělaných osob). Jako soudy 1. stupně projednávají trestné činy (nejzávažnější za účasti poroty) a civilní věci. Kvorum tvoří nejméně dva smírčí soudci (maximum devět).

Městské soudy čtvrtletních zasedání řídí rekorder. Rekorder je jmenován královnou na návrh lorda kancléře z baristrů s pětiletou praxí. Rekorder rozhoduje sám, event. za účasti poroty. V době mimo zasedání soudu vykonává soukromou praxi, vzhledem k tomu, že funkce rekordera není ve většině případů funkcí placenou. Velké množství práce vedlo k jmenování soudců (z povolání) z řad baristrů v Londýně a J. Lancashiru.

Rozdíly v jurisdikci mezi městskými a hrabskými soudy čtvrtletních zasedání odstranil zákon z roku 1956 (Criminal Justice Administration Act).

Odvolání v trestních věcech jsou projednávána u trestního oddělení Apelačního soudu a v ostatních věcech v oddělení královniny lavice Vysokého soudu.

Jako soudy 2. stupně projednávají soudy čtvrtletních zasedání odvolání od magistrátních soudů v tzv. stálých apelačních komisích (bez účasti porotců), složených ze soudců s kvalifikací potřebnou pro projednávání věcí v odvolacím řízení;⁴¹⁾ předseda komise je každý rok jmenován soudem čtvrtletního zasedání.

U soudů čtvrtletních zasedání působí dále tzv. (smírčí) *clerk*, ustanovený tímto soudem, jehož úkolem je zejména, vedle funkcí výkonných, odborná pomoc soudcům bez právníkého vzdělání.

Soudy korunní

Ke stejným změnám jako v Londýně a J. Lancashiru, vedl růst kriminality ke změnám v Manchesteru a Liverpoolu. Zákon z roku 1956 (Criminal Justice Administration Act) vytvořil zvláštní trestní soudy, známé jako soudy korunní (Crown Courts). Spojují jurisdikci soudů porotních a soudů čtvrtletních zasedání. Soudci jsou placeni rekorderi, vykonávající svou funkci na plný úvazek (nevykonávají soukromou praxi). Soudy zasedají každý měsíc.

⁴¹⁾ Při projednávání odvolání od soudů dětí a mládeže se zúčastňují i soudci, kteří rozhodovali věc u soudu 1. stupně.

Soudy v y š š í

Nejvyšší soud

Nejvyšší soud vznikl v roce 1873 z dvanácti původně samostatných soudů. V současné době se skládá Nejvyšší soud, v jehož čele stojí lord kancléř, z Vysokého soudu a Apelačního soudu. Úprava organizace a činnosti je provedena zákonem z roku 1925 (Supreme Court of Judicature [Consolidation] Act).

V y s o k ý soud

Vznikl ze sedmi původně samostatných soudů⁴²⁾ a z porotních soudů. Od roku 1881 se Vysoký soud skládá ze tří oddělení (oddělení kancléřské, oddělení královny lavice, oddělení závětí, rozvodů a admirality) a z porotních soudů, včetně Ústředního trestního soudu v Londýně. Příslušnost Vysokého soudu se vztahuje na území Anglie a Walesu.

V čele Vysokého soudu je nejvyšší soudce (Lord Chief Justice of England), který se zejména účastní při projednávání trestních odvolání, i když může být činný ve všech třech odděleních. Je současně hlavou oddělení královny lavice a vykonává vrchní dozor nad činností porotních soudů. Dále u Vysokého soudu působí 63 soudců (8 v oddělení kancléřském, 37 v oddělení královny lavice a 18 v oddělení závětí, rozvodů a admirality).⁴³⁾ Jednotlivá oddělení mají své senáty.

Soudci jsou jmenováni královnou na návrh lorda kancléře z baristrů s nejméně desetiletou praxí. Jsou jmenováni doživotně, ale mohou být zproštěni funkce na základě rozhodnutí obou sněmoven, případně královny pro „nevhodné chování“.⁴⁴⁾

Nejvyšší soudce a předseda oddělení závětí, rozvodů a admirality jsou jmenováni královnou na doporučení ministerského předsedy a obvykle dostávají pěství.

Vysoký soud je soudem 1. stupně pro závažné věci (např. v civilních věcech od určité výše hodnoty předmětu sporu) a soudem 2. stupně pro odvolání od porotních soudů a soudů čtvrtletních zasedání.

Jako samosoudci rozhodují soudci Vysokého soudu zejména v civilních věcech v 1. stupni, dále působí v senátech oddělení ve složení dvou nebo tří soudců, anebo jsou jedním ze tří soudců civilního oddělení Apelačního soudu. Mimo oddělení kancléřského může být činná i porota při projednávání věcí.

⁴²⁾ High Court of Chancery, Court of Queen's Bench, Court of Common Pleas at Westminster, Court of Exchequer, High Court of Admiralty, Court of Probate, Court for Divorce and Matrimonial Causes.

⁴³⁾ Stav z roku 1967 podle R. M. J a c k s o n: The Machinery of Justice in England, Cambridge 1970.

⁴⁴⁾ Dosud se takový případ nestal a soudci odcházejí do penze v 75 letech.

Určení příslušnosti jednotlivých oddělení není snadné vzhledem k tomu, že není zákonem přesně stanovena.

Soudci oddělení královny lavice a oddělení závětí, rozvodů a admirality dvakrát až třikrát do roka objíždějí zemi a vystupují v roli předsedů porotních soudů. Tíž soudci mohou působit i jako soudci v odvolacím řízení proti rozsudkům porotních soudů. Tato úzká personální základna je charakteristická pro veškeré anglické soudní dění. Judikatura na nejvyšším stupni není tedy zakotvena jako v ostatní Evropě u jediného nejvyššího soudu. Tuto funkci nejvyššího soudu v našem smyslu má v Anglii do určité míry *Apelační soud*.

U Vysokého soudu působí rovněž Ochranný soud (Court of Protection), který vede správu majetku osob duševně nezpůsobilých k jeho správě. Vedle soudců kancléřského oddělení je zde činný úředník, zvaný master.

S příslušností obdobnou Vysokému soudu působí palatínské soudy (Palatine Courts) v Lancasteru a Durhamu (ve vztahu k osobám žijícím na tomto území). Jde o soudy s dávnou historickou tradicí. Odvolání do jejich rozhodnutí projednává Apelační soud.

Oddělení kancléřské

Lord kanclér byl vždy v Anglii orgánem, který mohl zjednat spravedlnost (equity) mimo stanovená právní pravidla. Do roku 1875 byla equity zcela oddělena u kancléřského soudu a dodnes přežívá do určité míry v kancléřském oddělení Vysokého soudu, které je v první řadě odpovědné za „equitable jurisdiction“ tohoto soudu.

V čele oddělení je lord kanclér, dále zde působí osm soudců a registrátoři. Oddělení kancléřské je civilním soudem 1. a 2. stupně a rozhoduje bez účasti porotců. Do jeho příslušnosti patří zejména spory ohledně stanov společností, dále otázky spoluvlastnictví, svěřeneckého práva (trust), opatrovnictví, sepisování závětí, úpadků (bankruptcy).

Oddělení královny lavice

Oddělení královny lavice (do roku 1952 oddělení královny lavice) je pokračovatelem královských soudů, ve kterých dříve zasedal i král. Rozhodují převážnou část věcí podle common law (které obecně upravuje zejména některé druhy civilního řízení).

V čele oddělení je nejvyšší soudce Vysokého soudu a dále v oddělení působí 37 soudců, kteří předsedají i porotním soudům a u Ústředního trestního soudu.

V trestních věcech je oddělení královny lavice soudem 1. a 2. stupně, kdy projednává v 1. stupni závažné trestné činy (např. vlastizradu a další činy proti státu) ve složení tří soudců, event. za účasti poroty. Od roku 1938 došlo k omezení této jeho činnosti. Odvolání projednává ve složení dvou i více soudců.

V civilních věcech je soudem 1. a 2. stupně. Do jeho prvoinstanční příslušnosti patří např. spory ze závazků, manželské věci (zejména složi-

tější rozvody), jako soud 2. stupně projednává odvolání od soudů magistrátních a soudů čtvrtletních zasedání.⁴⁵⁾

V rámci oddělení královny lavice působí od r. 1895 i obchodní soud, kde rozhodují soudci se speciálními znalostmi a zkušenostmi v obchodních záležitostech.⁴⁶⁾

Oddělení královny lavice vykonává dále dozor nad činností nižších soudů (magistrátních, hrabství, čtvrtletních zasedání) prostřednictvím příkazů (Prerogative Orders), které jsou různého druhu (habeas corpus, prohibition, certiorari, mandamus, quo warranto).⁴⁷⁾

Oddělení závětí, rozvodů a admirality

Vysoký soud převzal jurisdikci závětí a rozvodů od soudů závětí a rozvodů, vytvořených v roce 1857. Před tímto datem byly tyto věci projednávány různými soudy anglické církve, obvykle soudy konzistorií, kde ovšem skutečnými soudci byli světští odborníci,⁴⁸⁾ jednající jménem biskupů. Řízení se konalo podle kanonického a římského práva a dokonce i dnes se ještě liší od řízení před jinými soudy.

Jurisdikce admirality vznikla už za Eduarda III. u Vysokého soudu admirality a je omezena na případy vznikající na moři (srážky, záchrany) a částečně ještě na věci obchodní. Řízení je úzce specializované, obdobně jako právní zástupci zde vystupující a probíhá spíše podle římského práva než podle common law.

Oddělení závětí, rozvodů a admirality je civilním soudem 1. a 2. stupně, kde vedle předsedy oddělení působí ještě 18 soudců a registrátoři. V 1. stupni projednává věci manželské (rozvody), věci námořního práva a ověřuje platnost závětí.⁴⁹⁾ Jako soud 2. stupně projednává odvolání od soudů magistrátních.

Ústřední trestní soud

Ústřední trestní soud se sídlem v Londýně byl založen v roce 1834 a je znám pod názvem Old Bailey. Je speciálním porotním soudem pro Londýn a okolí a zároveň plní funkci soudu čtvrtletního zasedání. Organizačně je přičleněn k Vysokému soudu.

⁴⁵⁾ Odvolací řízení nad nižšími úředníky Vysokého soudu (masters, registrars) v civilních věcech (interlocutory appeals) je vykonáváno jedním soudcem, tzv. „judge in chambers“. Teprve poté může i tuto věc projednat oddělení královny lavice.

⁴⁶⁾ Vedle tohoto soudu existuje v Anglii další soud rovněž s obchodní jurisdikcí, nazývaný Restrictive Practices Court (viz zvláštní soudy).

⁴⁷⁾ Viz Plunder: Organizace justice a prokuratury, Orbis 1971, str. 227.

⁴⁸⁾ U církevních soudů byli činní právníci s odlišným vzděláním, nebyli členy „Inns of Court“, nýbrž „Doctor's Commons“, kde studovali kanonické a římské právo, nikoliv common law.

⁴⁹⁾ Ve velmi malém rozsahu dochází ke zkoumání závětí ve sporném řízení, většinu věcí rozhodují registrátoři.

Soud se skládá ze sedmi soudců a soudců oddělení královny lavice. Členy soudu jsou dále např. starosta města Londýna, člen rady města Londýna, Recorder of London, Common Serjeant. Soud zasedá čtyřikrát do roka, současně v jednom až pěti senátech, ve složení předseda a dvanáct porotců.

Podle zákona z roku 1963 projednává na základě obžaloby závažné trestné činy spáchané v Londýně a v přesně vymezených částech londýnského hrabství, a stanoví-li tak zákon, i trestné činy spáchané kdekoli jinde, a dále ty trestné činy, kde o to požádá oddělení královny lavice.

Porotní soudy

Porotní systém (assize) si zachoval mnohé z minulosti. Slovo „assize“ zpočátku znamenalo „zasedání“, poté se tímto slovem začala označovat rozhodnutí na těchto zasedáních. Jedno z těchto rozhodnutí z roku 1166 zřídilo porotní soud pro řešení pozemkových sporů. Tímto způsobem se porotní soud zpočátku stal civilním soudem a časem byl vybaven i trestní pravomocí.⁵⁰⁾

Stará porotní města mají nebo měla královské hrady, v nichž byli vězni bezpečně zavřeni očekávající proces, a které poskytovaly vhodné a důstojné prostředí pro tento proces. Velká moderní města byla včleněna do oblastí. Používají místních vězení a procesy se konají ve významných budovách. Při zahájení porotního zasedání se koná tradiční ceremoniál.⁵¹⁾

Podle nařízení z roku 1964 (Assizes Order) jsou pro činnost porotních soudů Anglie (vyjma Londýna — viz Ústřední trestní soud) a Wales rozděleny na sedm soudních oblastí (circuits), z nichž každá zahrnuje několik porotních měst. V Manchesteru a Liverpoolu jsou stále porotní soudy (viz soudy korunní). Vrchní dozor nad porotními soudy vykonává nejvyšší soudce Vysokého soudu.

Porotním soudům předsedají soudci Vysokého soudu (event. soudci soudů hrabství nebo členové královské rady) zvláště pověření pro každé zasedání porotního soudu. Sbor rozhodující jednotlivé věci tvoří dále dvanáct porotců,⁵²⁾ kteří rozhodují otázku viny a skutkové otázky. Mohou zasedat i dva sbory současně. Místní úředníci a činovníci mohou zasedat se soudem, ale v rozhodování nehrají žádnou roli.

Předsedající soudci zajišťují několikrát do roka do každé soudní oblasti, aby s porotou⁵³⁾ projednali nejzávažnější trestní věci i věci civilní (kde

⁵⁰⁾ Podrobněji P. I. Ljublinskij: Očerki ugolovnogo suda i nakazanija v sovremennoj Anglii, Moskva 1911, str. 343 n.

⁵¹⁾ Protidlový (zastřahující) charakter tohoto ceremoniálu popisuje A. L. Rivlin: Organizacija suda i prokuratury v SSSR, Charkov 1968, str. 243 n.

⁵²⁾ Ve výjimečných případech devět porotců (Criminal Procedure Act 1965).

⁵³⁾ Jde o tzv. malou porotu (dvanáctičlennou). Počínaje rokem 1166 existovaly v Anglii i tzv. velké poroty (Grand Jury), posuzující případy před projednáním u soudů čtvrtletních zasedání, s počtem 12 až 23 porotců, které prakticky zanikly v roce 1933.

účast poroty je povinná jen v přesně stanovených případech, event. tam, kde tak rozhodne soud). V méně závažných trestních věcech se obžalovaný může vzdát účasti poroty.

Členové porot jsou vybíráni z řad anglických občanů vlastníků dům nebo půdu, kteří dosahují stanovený roční čistý důchod z tohoto majetku. Je jasné, že tento majetkový census většina anglických pracujících nespĺňuje.⁵⁴⁾

Porotce pro zasedání porotního soudu vybírá ze seznamu šerif a jejich účast u soudu v potřebném počtu zajišťuje clerk. Jedna porota může soudit i více případů, ale skládá přísahu před každým případem znovu.

Apelační soud

Příslušnost Apelačního soudu v civilních věcech byla upravena v zákonech z let 1873 a 1925 (Judicature Acts). V roce 1966 bylo vytvořeno zákonem (Criminal Appeal Act) trestní oddělení Apelačního soudu z původně samostatného Trestního apelačního soudu.⁵⁵⁾

Apelační soud je jednou ze dvou částí Nejvyššího soudu, skládá se z dvanácti soudců (Lords Justice of Appeal) včetně vrchního soudce (Master of the Rolls) jako předsedy soudu. Soudce jmenuje královna na základě doporučení ministerského předsedy ze soudců Vysokého soudu, event. z baristrů s patnáctiletou praxí. Odcházejí do penze v 75 letech. Ex officio jsou členy Apelačního soudu lord kancléř, ex lordi kancléři, nejvyšší soudce Vysokého soudu a předseda oddělení závětí, rozvodů a admirality. Kvorum pro rozhodování tvoří nejméně tři soudci, event. vyšší lichý počet soudců ve zvláštních případech. Soud zasedá zároveň i ve více sestavách (jako třetí soudce může zasednout i soudce Vysokého soudu).

Civilní oddělení Apelačního soudu projednává odvolání od Vysokého soudu, soudů hrabství, event. zvláštních soudů (např. pozemkového).

Trestní oddělení Apelačního soudu projednává odvolání⁵⁶⁾ od porotních soudů, soudů čtvrtletních zasedání, korunních soudů a Ústředního trestního soudu. Do trestního oddělení může nejvyšší soudce Vysokého soudu jmenovat se souhlasem vrchního soudce Apelačního soudu kteréhokoliv ze soudců oddělení královny lavice Vysokého soudu.

Proti rozhodnutí Apelačního soudu je možné odvolání ke Sněmovně lordů na základě povolení Apelačního soudu nebo sněmovny samotné.

⁵⁴⁾ Engels o porotcích říká: „Chudáka nesoudí jemu rovný, nýbrž v každém případě ho soudí jeho přirození nepřítel.“ (Marx-Engels: Spisy, díl 1, str. 635 [rusky]). Podrobněji o výběru porotců S. L. Zivs: Sovremennij ugolovnyj sud prisjažnyh v Anglii, Moskva 1948, str. 17.

⁵⁵⁾ Trestní apelační soud byl po dlouhých diskusích vytvořen v roce 1907. Členy soudu byli nejvyšší soudce Vysokého soudu a všichni soudci oddělení královny lavice Vysokého soudu.

⁵⁶⁾ Proti osvobozujícímu rozsudku není vůbec přípustné odvolání, což je často v rozporu se zásadou materiální pravdy.

Sněmovna lordů bývala soudem jako celek, což platí v určitém smyslu i dnes (mimo dalšího i při ukládání pořádkových trestů).⁵⁷⁾ Její historie je svázána s historií boje monarchie s feudální aristokracií. V současné době jsou soudními komisemi sněmovny: komise odvolací⁵⁸⁾ a komise privilegií (jako soud 1. stupně).

Účastníkem soudních zasedání Sněmovny lordů při projednávání odvolání může být jen ten z pěrů,⁵⁹⁾ který zastává nebo zastával vyšší soudní funkci (law lords). Ex officio jsou členy soudu lord kancléř⁶⁰⁾ a ex lordi kancléři. Vedle nich v současné době jedenáct Lords of Appeal in Ordinary.

Při projednávání odvolání rozhodne odvolací komise Sněmovny lordů nejprve o povolení (mimořádného) odvolání v civilních i trestních věcech (pokud již nevydal povolení příslušný odvolací soud sám) a poté provádí Sněmovna lordů vlastní řízení v nejméně tříčlenném senátě, obvykle však pětičlenném. Rozhodnutí jsou přijímána většinou hlasů. Soudní sbor může zasedat jen když nezasedá parlament.

V trestních věcech projednává odvolání, jestliže podle General Attorney (generálního prokurátora) jde o důležité právní otázky obecného významu.

Přijatá rozhodnutí jsou zapisována do protokolu Sněmovny lordů a nabývají platnosti soudního precedentu, závazného i pro Sněmovnu lordů (s výjimkou od roku 1966 — viz výše).

V Anglii není kasační soud, ale existují dvě odvolací instance (prakticky není ani rozlišováno mezi kasací a apelací). Zčásti je možno vidět analogii kasačního soudu právě ve Sněmovně lordů, která může zrušené rozhodnutí vrátit nižšímu soudu k novému projednání.

Komise privilegií vykonává funkci soudu 1. stupně pro spory pěrů (zejména otázky titulu pěství).⁶¹⁾ Skládá se hlavně z právníků.

⁵⁷⁾ Výjimečně je oprávněna rozhodovat v konkrétních věcech i Dolní sněmovna.

⁵⁸⁾ Od Apelačního soudu, nejvyšších soudů Skotska a Severního Irska, Vojenského apelačního soudu a v trestních věcech od oddělení královny lavice Vysokého soudu.

⁵⁹⁾ Pérové (peers) jsou představitelé vyšší šlechty. Ne všichni lordi a ne všichni členové Sněmovny lordů jsou i péry. Lord kancléř získává jmenováním dědičné pěství, takže zůstává vždy pérem. Tzv. Lords of Appeal in Ordinary jsou jmenováni na návrh ministerského předsedy po konzultaci s lordem kancléřem. Musí to být buď baristé s patnáctiletou praxí, nebo soudci s dvouletou praxí. Tito nedědiční pérové mohou zasedat a hlasovat, i když sněmovna zasedá jako zákonodárný orgán, ale platí konvence, že se nemohou zúčastnit stranických politických diskusí (The Peerage Act 1963).

⁶⁰⁾ Úřad lorda kancléře je paradoxní tím, že spojuje v sobě legislativní, výkonnou i soudní moc. Lord kancléř je zákonodárcem jako člen Sněmovny lordů (jíž předsedá), má výkonnou funkci jako člen vlády a kabinetu, včetně práva navrhnout soudce a řídit téměř všechny soudní orgány v zemi a je soudcem, když sněmovna jedná jako soud. Pro značný rozsah ostatních prací (odpovídá též parlamentu za vedení pozemkového rejstříku a veřejného archivu) mají dnešní kancléři mnohem méně času na své soudní povinnosti než jejich předchůdci před rokem 1939.

⁶¹⁾ Toto právo vzniklo na základě pozdějšího výkladu čl. 39 Velké listiny svobod, který zní: „Nechť žádný svobodný člověk není zatčen, či uvězněn nebo vypuzen

Působnost dnes již prakticky dožívající královské rady je vykonávána v současné době prostřednictvím komisí (stálých a ad hoc). Nejvýznamnější z těchto komisí, vytvořená zákonem (Judicial Committee Act 1833), je Soudní komise královské rady. Jejími členy jsou lord předseda královské rady (který nikdy nezasedá), lord kancléř, členové královské rady, kteří zastávají nebo zastávali vyšší soudní funkci, soudci Sněmovny lordů (Lords of Appeal in Ordinary) a někteří soudci vyšších soudů dominií a kolonií. Soudní komise královské rady není soudem ve formálním smyslu vzhledem k tomu, že její rozhodnutí mají charakter poradní a jsou předkládána královně.

Soudní komise rozhoduje třemi až sedmi členy a rozhodnutí nejsou pro nižší soudy závazná. Komise je (původním) odvolacím orgánem pro soudy dominií a kolonií (vyjma Kanady, J. Afriky, Indie, Pákistánu), dále pro anglické církevní soudy, soud kořistí, soudy průplavů, soud ostrova Man, event. soudy zemí Commonwealthu a pro lékařskou disciplinární komisi.⁶²⁾

Zvláštní soudy

Vedle obecných soudů působí v Anglii řada zvláštních soudů, které jsou upraveny speciálními právními předpisy a řada z nich má i své dávné tradice. Mezi zvláštní soudy patří například:

Soudy vojenské (Courts Martial). Příslušníci ozbrojených sil podléhají rozhodování obecných soudů. Při porušení kázně a v určitých trestních věcech platí však „military law“, podle kterého rozhodují zvláštní soudy. Příslušná ustanovení obsahuje Army Act z roku 1956, který musí být obnoven každým rokem na základě usnesení parlamentu, a dále prováděcí nařízení (Queen's Regulations, Regulations under Royal Warrant).

V 1. stupni rozhodují obecné (nejméně 5 důstojníků), okružní (3) a polní (3) soudy, působící odděleně pro příslušníky pozemních vojsk, leteckých

z držby, nebo prohlášen za psance nebo poslán do vyhnanství, ... leda po zákonném soudu *osob sobě rovných* nebo podle zákona země“ (podtrhl P. H.).

Sněmovna lordů byla v době zasedání parlamentu soudem 1. stupně pro péry jako celek. Když parlament nezasedal, soudní pravomoc sněmovny přecházela na tzv. Court of the Lord High Steward (v počtu nejméně 23 lordů). Šlo o případy závažných trestných činů (např. velezrady), kterých se dopustili pérové. Poslední projednávání případ v roce 1935 vzbudil diskusi o zrušení tohoto privilegia, které bylo zákonem v roce 1948 zrušeno. Teoreticky stále ještě soudní pravomoc sněmovny existuje při uplatnění trestní odpovědnosti podle impeachmentu.

⁶²⁾ V některých případech je Soudní komise dále činná jako tzv. Imperial Court a tehdy aplikuje místně používané právo. Jako prostředek k zajištění definitivního rozhodnutí v právních otázkách zásadního významu má Soudní komise královské rady mnoho společného s Pontificia Interpretandi Commissio, kterou vytvořil papež Benedikt XV. (1914–1922) pro rozhodování sporných otázek kanonického práva.

sil a válečného námořnictva. Soudy rozhodují bez porot a řízení je upraveno na zásadách římského práva.

Soudem 2. stupně je Vojenský apelační soud (Martial Appeal Court), vytvořený v roce 1951, který rozhoduje ve složení nejméně tří soudců (výjimečně je přípustné odvolání ke Sněmovně lordů).

Soudy církevní (Church Courts, Ecclesiastical Courts). Příslušnost církevních soudů se dnes omezuje jen na výkon disciplinární moci nad duchovními, na záležitosti týkající se církevních pozemků a civilních sporů v církevních věcech. Soudy konzistoří (Consistory Courts) jsou soudy jednotlivých diecézí, kterým předsedá kancléř (Chancellor) z řad baristrů, jmenovaný biskupem. Soudy provinciální (arcibiskupů) jsou dva odvolací soudy se společným předsedou (Dean of Arches). V nejvyšší instanci rozhoduje Soudní komise královské rady.

Pracovní soud (Industrial Court) působí na základě zákona z roku 1919 (Industrial Courts Act). Předsedu a přísedící z řad vedoucích závodů, zaměstnanců a dělníků jmenuje ministr práce. Činnost soudu je podmíněna tím, že obě strany se jeho rozhodnutí podřídí.

Zvláštní soud se značným oprávněním je *Restrictive Practices Court*, vytvořený v roce 1956, který se skládá z několika oddělení. U tohoto soudu působí maximálně patnáct soudců. Tři soudci Vysokého soudu, po jednom soudci z nejvyšších soudů Skotska a Severního Irsku. Další soudce (maximálně deset) jmenuje královna na základě doporučení lorda kancléře (který rovněž určí předsedu) z osob znalých otázek obchodu, průmyslu atd., a to na dobu nejméně tří let. Kворum tvoří předseda a dva soudci. Odvolání v právních otázkách projednává Apelační soud (event. odpovídající soud ve Skotsku nebo Severním Irsku). Soud rozhoduje o platnosti smluv omezujících volný obchod, které byly uzavřeny jednotlivými osobami, společnostmi nebo jejich skupinami.

V neposlední řadě je možné za zvláštní soudy považovat i řadu *správních soudů*, jako např. daňový, národního pojištění, odvolací ve věcech penzí, pozemkový a jiné.

V Anglii celá řada sdružení zaměstnanců určitého druhu povolání, majících veřejnoprávní charakter, vykonává kárnou pravomoc nad svými členy prostřednictvím vlastních *disciplinárních komisí*. Například disciplinární komise *solicitorů* (devět členů jmenuje vrchní soudce Apelačního soudu, odvolání proti rozhodnutí komise se podává k oddělení královny lavice Vysokého soudu); disciplinární komise *baristrů* (komisi tvoří výbor příslušné právnické korporace); disciplinární komise *lékařů* (komise je ustavena při Vrchní lékařské radě a rozhoduje o vyškrtnutí z listiny lékařů při odsouzení pro závažný trestný čin); dále existují disciplinární komise zubních lékařů, optiků, ošetrovatelek, účetních znalců, zeměměřičů.

Soustava soudů v Anglii se vyznačuje tím, že je v ní zachováno mnoho středověkých institutů, výsledkem čehož je krajní spleť a složitost

soudní soustavy. Tento stav je možno vysvětlit také tím, že anglická buržoazie se v minulosti dostala k moci cestou kompromisu s vlastníky půdy – feudály. V obou těchto společenských formacích zůstal však anglický soud účinným nástrojem v té době vládnoucích tříd. Hlubokou závislost buržoazního soudu na vládnoucí třídě vystihl Marx, když napsal: „Soudcové ztratili svou vyhlášenou nezávislost, která jenom kryla jejich podřízenost před postupně se měnícími vládami, každé vládě přísahali věrnost a každou zradili.“

Komplikovanost soudní soustavy v Anglii, vzniklá v průběhu staletého historického vývoje, nutně budí dojem nesystematičnosti, vyvolávající značné množství kompetenčních konfliktů. Připočteme-li formalismus soudního řízení a vznik nových soudů, vedle soustavy obecných soudů, jeví se nám snaha anglické právníkové veřejnosti o reformu soudní organizace a právního řádu vůbec nanejvýš žádoucí.

Spojené státy americké

Spojené státy americké vznikly jako zvláštní stát ke konci 18. století odtržením několika britských kolonií, založených v 17. a 18. století. Tyto kolonie požívaly jisté autonomie, opírající se částečně o „charty“, tj. ustavující akty anglické koruny. Charty byly jakoby ústavami kolonií a vedle anglického common law měly vliv na právní vývoj budoucích Spojených států. Jde tedy o jistou část dědičné spojitosti práva Spojených států s právem Anglie. V raném období před vznikem federace platilo anglické common law a uznávaly se královské charty, které dále doplňovaly místní zvyky, ustanovení rad kolonií a řada církevních ustanovení (zvláště trestního práva).

Ústava USA z roku 1787 na rozdíl od Článků konfederace⁶³⁾ nevytvořila svaz států, ale jediný svazový stát. Ústava v třetím článku organizuje soudní moc USA, svěřenou Nejvyššímu soudu USA a nižším federálním soudům. Státy však i nadále trvaly na vlastní soudní soustavě a souhlasily s předáním jen části suverenních práv Unii.⁶⁴⁾

Vývoj soudní moci v USA se uskutečňoval cestou jejího rozšiřování a posilování. Nejvyšší soud USA využil po svém znění ústavy a bez jakéhokoliv výslovného zákonného ustanovení zavedl do praxe USA soudní výklad ústavy a ústavnosti zákonů (v rozhodnutí *Marbury v. Madison* z roku 1803), který mohou provádět i všechny ostatní soudy v USA (*Judicial Review*).⁶⁵⁾

⁶³⁾ Články konfederace z roku 1781 vytvořily mezinárodní svaz třinácti nezávislých států, kde si každý stát zachoval mimo jiné svou jurisdikci a právo.

⁶⁴⁾ Ústava Spojených států amerických ze 17. 9. 1787, čl. III. a dodatky k ústavě z let 1791 a 1798 (čl. IV.–XI.) a z roku 1868 (čl. XIV.).

⁶⁵⁾ Přezkum ústavnosti zákonů se provádí formou procesu, kdy každá ze stran může podat proti každému zákonu, přijatému zákonodárnými orgány USA, protest pro neústavnost. Rozhodne-li soud, že tento zákon (nebo jeho část) odporuje ústavě, nemůže být nikdo pohnán k odpovědnosti za jeho nedodržování a zákon tak fakticky

Dále se značně rozšířila praxe soudních příkazů a vedle Nejvyššího soudu USA se rozrostla i soustava federálních soudů. Ve vývoji jednotlivých států sehrál zvyk a soudní praxe stejnou úlohu jako ve vývoji Unie samotné. Státy mají své zákonodárství (civilní i trestní). Dochází k pokusům o kodifikaci místního práva, čímž se americké právo silně liší od anglického.⁶⁶⁾

Jestliže jsme označili anglickou soudní soustavu za složitou, je v USA situace podobná a navíc komplikovaná vlastně dvěma soustavami soudů, třístupňovou federální a čtyřstupňovou jednotlivých států.

Pro určení příslušnosti mezi oběma soustavami existuje právní presumpce příslušnosti států, tj. všechny věci, které nespádají výslovně pod federální soudy,⁶⁷⁾ patří k soudům států. Ve skutečnosti se však tento princip často porušuje,⁶⁸⁾ neboť zákon i praxe poskytují mnoho možností pro rozšíření příslušnosti federálních soudů, což je důsledkem toho, že hranice příslušnosti států obvykle určují federální orgány.

Pokud jde o samotnou soustavu soudů jednotlivých států, neexistují dva státy v USA, kde by byla stejná soustava soudů. Je to zčásti způsobeno historickými zvláštnostmi vývoje států a tím, že v každém státě čas od času docházelo k některým změnám (vytváření nových soudů,

ztrácí působnost, žádný soud ho nebude aplikovat, i když formálně zrušen nebyl a zůstává nadále v platnosti. V dosavadní praxi šlo zpravidla o zákony na ochranu pracujících.

⁶⁶⁾ V roce 1926 byla vydána sbírka zákonů (United States Code), v níž jsou uvedeny platné federální zákony, a od roku 1934 je každých pět let obnovována.

⁶⁷⁾ Jednotlivé státy mají své vlastní a úplné soustavy soudů, které jako celek jsou schopny řešit téměř všechny sporné otázky a nepodléhají obvykle vyššímu soudnímu orgánu. Zároveň existuje soustava federálních soudů a obě mají do značné míry stejnou jurisdikci. Jen v určitých případech mají výlučnou příslušnost federální soudy a ve věcech federálního práva vykonávají soudní moc, která se vztahuje na tyto případy:

A. Vyplyvající z povahy věci:

1. všechny věci (common law i equity), které spadají pod ustanovení federální ústavy, federálních zákonů a mezinárodních smluv (existujících i později uzavřených jménem USA);
2. věci námořního práva.

B. Vyplyvající z povahy účastníků řízení (při hodnotě předmětu sporu nad 10 000 dolarů):

1. všechny věci vyslanců, jiných zástupců a konsulů;
2. spory, v nichž jsou jedním z účastníků USA;
3. spory mezi dvěma nebo více členskými státy;
4. spory mezi některým členským státem a občany jiného členského státu;
5. spory mezi občany různých členských států;
6. spory mezi občany téhož státu, kteří uplatňují nároky na pozemky ležící v různých členských státech;
7. spory mezi členským státem nebo jeho občany a cizími státy nebo jejich občany.

⁶⁸⁾ Křiklavé případy porušování zákonů z těchto i jiných důvodů jsou uvedeny v publikaci K. F. G u c e n k a: Sudebnaja sistema SŠA i jejo klassovaja suščnosť, Moskva 1961.

změna jejich příslušnosti apod.), které nenašly odpovídající odezvu v jiných státech. Je proto možné v dalším výkladu hovořit pouze o určitých shodných rysech soustavy soudů států (např. existence několika stupňů soudů [zpravidla čtyř] v každém státě).⁶⁹⁾

Soudy federální i soudy států jsou navzájem nezávislé a územní organizace obou soustav je rovněž navzájem nezávislá. Soudy 1. stupně pracují bez jakéhokoliv centrálního řízení, bez znalosti rozsahu, charakteru a rozdělení soudní činnosti v rámci každé soustavy.⁷⁰⁾ A to i přes existenci rady soudců USA (vzniklé v roce 1922), administrativní správy soudů USA při NS (1939), rady předsedů nejvyšších soudů (1949) a rady vedoucích administrativních správ při nejvyšších soudech států (1954).

Činnost soudů je třídní, čemuž také slouží výběr soudců.⁷¹⁾ Soudcem se může stát jen ten, kdo má podporu hlavních buržoazních stran. Většina soudců jsou bývalí právní poradci monopolů, političti činitelé, pracovníci prokuratury, kteří si vysloužili důvěru vládnoucích kruhů.

Obdobná situace je při výběru porotců. V některých státech je omezen okruh osob, které se mohou stát porotci (nemohou jimi být zejména černoši, ženy, zaměstnanci tiskáren, telegrafu, novináři, státní zaměstnanci, učitelé, kněží apod.). Kromě toho jsou stanoveny určité cenzy, jejichž splněním je podmíněna možnost stát se porotcem.

Institut porotců má svůj původ v anglických porotcích. V USA existují velké a malé poroty. Velké poroty se skládají zpravidla z 12 až 23 porotců, fungují v trestním soudnictví, kde rozhodují o podání obžaloby ve zvlášť závažných případech (pokud nebyly vůbec zrušeny v některých státech). Malé poroty nepřevyšují počet dvanácti porotců (často je počet menší) a fungují v trestním i civilním soudnictví. Malé poroty obvykle rozhodují skutkové otázky a otázku viny, v některých státech však i výši trestu.⁷²⁾ Většinou se vyžaduje jednomyslné rozhodnutí, v několika málo případech dvoutřetinové nebo tříčtvrtinové, zejména v civilních věcech.

Soustava obecných soudů v USA

Soudy federální:

Soudy distriktní (U.S. District Courts)

Soudy oblastní apelační (U.S. Circuit Courts of Appeal)

Nejvyšší soud USA (U.S. Supreme Court)

⁶⁹⁾ Je však třeba poznamenat, že podle stejného pojmenování některého soudu nelze posuzovat jeho příslušnost a místo v různých státech.

⁷⁰⁾ Americký publicista E. Collison charakterizuje soustavu soudů USA takto: „Skutečný stav... toť dezorganizace, jurisdikce plná rozporů a zmatků, různost metod a praxe; chaotický nepořádek, který by nebyla schopna vymyslet žádná moc na světě.“

⁷¹⁾ Otázky třídního výběru soudců v souvislosti se zájmy monopolů a vládnoucích kruhů USA by zasloužily podrobnějšího rozboru, který přesahuje rámec této práce.

⁷²⁾ V současné době je zřejmá snaha omezovat účast porotců při projednávání věcí. O porotních soudech v USA dále viz Plundr: Organizace justice a prokuratury, Orbis 1971, str. 241 n.

Soudy států:

Soudy nižší (Inferior Courts)

(soudy smírčí — justices of peace, městské — municipal, policejní — police, magistrátní — magistrates)

Soudy obecné jurisdikce (Courts of General Jurisdiction)

(soudy distriktní — district, obvodní — county, vyšší — superior)

Soudy apelační (Courts of Appeal)

(soudy vyšší — superior, oblastní — circuit, odvolací — appeal)

Soudy nejvyšší (Supreme Courts)

Soudy federální

Mezi soudy federální patří soudy, jejichž vytvoření předpokládá článek třetí ústavy USA a které zřizuje Kongres. Ústava rovněž stanoví způsob ustanovování soudců. Soudci federálních soudů jsou jmenováni se souhlasem senátu prezidentem doživotně (mohou odejít do penze v 70 letech).⁷³⁾

Kongres stanovil stejný postup pro jmenování všech federálních soudců (Judiciary Act 1789). Velký vliv na jmenování soudců mají senátoři (zejména u soudců distriktních soudů a někdy i oblastních apelačních soudů). Jde zejména o senátory náležející do téže strany jako prezident. Svou úlohu při předběžném výběru však má AG (Attorney General), i když Právnícké sdružení (American Bar Association) získalo za Eisenhowera právo návrhu kandidátů a později i právo veta (které Kennedy už ne vždy respektoval). AG na základě pohovoru, který Právnícké sdružení (Výbor pro výběr soudců) od roku 1958 s kandidáty provádí, a na základě informací, které pro AG zjišťuje FBI, informuje prezidenta o kvalifikaci kandidáta. Poté je jeho jméno navrženo senátu, který zpravidla již nemá námitek proti navrženému kandidátu a jeho kandidaturu schválí.

Zprostit soudce funkce může pouze Kongres na základě tzv. impeachmentu. Soudce však nemůže být zproštěn funkce pro rozhodnutí v konkrétním případě.

Všechny federální soudy mohou provádět soudní výklad ústavnosti zákonů.

⁷³⁾ V USA vládne názor, že prezident by měl při jmenování přihlížet, vedle právní kvalifikace, k udržení politické rovnováhy mezi dvěma stranami. Skutečnost však je taková, že jsou téměř výlučně jmenováni v té době ti, kteří patří k prezidentově politické straně. Dále viz Plundr: Organizace justice a prokuratury, Orbis 1971, str. 244.

Soudy distriktní jsou základním článkem federálního soudnictví. Jde o více než sto soudů 1. stupně, jejich příslušnost se vztahuje na území jednoho státu nebo části státu.⁷⁴⁾

Území některých distriktů je dále rozděleno na menší soudní okrsky se stálým soudcem, event. soudcem působícím ve více okresech. Počet jmenovaných soudců je u jednotlivých soudů různý (od jednoho do dvaceti soudců).

U distriktních soudů existují poroty. Porotci jsou jmenováni zpravidla na jeden rok, podle předem vypracovaných seznamů, do kterých jsou zapisovány osoby, jejichž sestava odpovídá zájmům vládnoucí strany (např. složení porot při procesech proti příslušníkům KS USA).

Distriktní soudy projednávají téměř všechny věci spadající do federální příslušnosti,⁷⁵⁾ mimo výlučné příslušnosti NS USA a zvláštních soudů (např. Soudu pro projednání nároků proti USA).

Soudci rozhodují jako samosoudci, event. s porotou, nebo kde to stanoví zákon, v senátu složeném ze dvou nebo tří soudců. U distriktních soudů projednávají drobné trestní i civilní věci tzv. komisaři (U.S. commissioners), kteří jsou v trestních věcech rovněž oprávněni k úkonům v přípravném řízení (příkazy k prohlídce, zatykače). Odvolání do jejich rozhodnutí projednávají soudci.

Soudy dále vydávají příkazy zakazující určitou činnost (injunctions, mandamus), jejichž nedodržení je kvalifikováno jako pohrdání soudem (contempt of court).

Ze soudních úředníků jsou u distriktních soudů dále clerkové, zpravidla jmenovaní předsedou soudu (soudní evidence, schvalování dluhopisů, stanovení soudních poplatků), marshalové jmenovaní AG (doručování, udržování pořádku u soudu, výkon rozhodnutí) a další úředníci, např. pověření dozorem nad osobami podmíněně odsouzenými (probation officers) a jiní.⁷⁶⁾

U distriktních soudů působí prokurátor (státní žalobce — U.S. Attorney), který patří k soustavě orgánů výkonné moci a je řízen generálním prokurátorem USA (General Attorney).⁷⁷⁾

⁷⁴⁾ V teritoriích USA existují distriktní teritoriální soudy, vedle místních nižších soudů. Zvláštní je rovněž úprava v distriktu Columbia (zahrnuje hlavní město USA Washington).

⁷⁵⁾ Trestní řízení je v USA zahajováno obžalobou. Je možno rozlišovat tři typy obžalob: complaint, indictment, information.

⁷⁶⁾ Obdobné kategorie soudních úředníků existují i u ostatních soudů.

⁷⁷⁾ Úřad AG USA byl zřízen v roce 1789 (Judiciary Act). Podrobnější popis jeho činnosti jako státního žalobce (prokurátora) i jako hlavy ministerstva spravedlnosti, kde řídí rozsáhlý počet oddělení, úřadů (např. FBI) a výborů, které mají blízko i k problematice soudnictví, není však možno zpracovat v rozsahu této práce. I když jsme si vědomi, že bohužel není možno odkázat na jiné podrobnější zpracování této problematiky v našem odborném tisku.

I distriktní soudy, vedle NS USA, se staly nechvalně známými, např. při aplikaci protidělnických předpisů Taft-Hartleyova zákona při zákazu stávek (až na dobu 80 dní).

Soudy oblastní apelační

Soudy oblastní apelační jsou tzv. střední (intermediate) odvolací instancí. Byly vytvořeny v r. 1891 a v současné době existuje 11 oblastí (dále apelační soud distriktu Columbia) a v každé z nich působí jeden soud, u kterého pracuje tři až devět soudců a funkci předsedy vykonává obvykle nejstarší soudce.

Soudy rozhodují v tříčlenných senátech (event. i v plénu) a projednávají odvolání od distriktních soudů, většinu z nich s konečnou platností.⁷⁸⁾ Dále mohou přezkoumávat rozhodnutí zvláštních soudů a správních orgánů.⁷⁹⁾

Nejvyšší soud USA

NS USA byl vytvořen v roce 1789 a skládá se z 9 členů; předsedy (Chief Justice of U.S.) a osmi soudců (Associate Justice of U.S.). Každý soudce má svého tajemníka a dva konzultanty, kteří hrají důležitou roli v právních pracích, např. při vyhledávání vhodných precedentů a přípravě rozhodnutí jednotlivých soudců.

U NS USA nejsou kolegia a soud rozhoduje v plénu, které musí tvořit nejméně šest soudců.⁸⁰⁾ Rozhodnutí jsou přijímána většinou hlasů, při rovnosti se provádí nové projednání nebo se ponechá při projednávání odvolání v platnosti rozhodnutí nižšího soudu.

Významná úloha NS USA se projevuje v rozhodnutích NS USA (viz zásada Stare decisis), která se stávají precedentem pro další rozhodování nižších soudů. Vzhledem k tomu je důležité znát mínění (opinion) NS USA o daném případě, která jsou publikována. A to tak, že obsahují jak doplňující mínění (concurring o.), souhlasí-li soudci s výrokem a nesouhlasí s odůvodněním, tak zvláštní mínění (dissenting o.), obsahující protikladný názor menšiny.

NS USA má výlučnou a přímou příslušnost jako soud 1. stupně ve věcech, kde je jedním z účastníků stát nebo vyslanci, zástupci či konzulové.

⁷⁸⁾ V USA existuje právo na odvolání ve všech věcech prakticky od roku 1891. Přezkoumání rozhodnutí po skutkové i právní stránce se může domáhat pouze strana poškozená rozhodnutím. V USA jsou rozhodnutí pro účely odvolání rozdělena do dvou skupin: konečná a mezitímní. Existuje možnost se odvolat i proti mezitímním rozhodnutím (od roku 1958), pokud s tím souhlasí soud 1. stupně nebo dá povolení soud odvolací.

⁷⁹⁾ Jde např. o Národní úřad pro pracovní vztahy, který rozhoduje kolektivní nebo individuální pracovní spory, týkající se tzv. „nečestných činů“ podnikatelů v oblasti pracovních vztahů.

⁸⁰⁾ Zasedání NS USA začínají první pondělí v říjnu a trvají do konce jara nebo začátku léta.

Jako soud 2. stupně přezkoumává rozhodnutí nižších federálních soudů (oblastních apelačních), soudů států (nejvyšších) v tzv. „federálních otázkách“ a soudů teritorií a zvláštních soudů. U NS USA existují tři druhy procesních prostředků, jimiž se zahajuje přezkumné řízení:

1. odvolání (appeal) na základě nového projednání věci;⁸¹⁾
2. vydání příkazu k předložení věci (writ of certiorari);
3. vyžádání vysvětlení (certificate).

Od roku 1925 došlo k omezení odvolacího řízení na případy důležité z hlediska národních zájmů, řízení státu a rozvoje práva. V převážné většině případů, které obsahují jen otázky common law nebo místních zákonů, není možné odvolání k NS USA.

Další důležitou součástí činnosti NS USA⁸²⁾ je soudní výklad ústavy a ústavnosti zákonů (fakticky od roku 1803 na základě kazuistického výkladu jednotlivých článků ústavy — viz výše) a dále vydávání příkazů zakazujících určitou činnost. Zanedbatelná není ani politická role NS USA v životě Spojených států.

Soudy států

Co do normativní síly je v právu jednotlivých států na prvním místě ústava a rozhodnutí soudů o její aplikaci, dále následují zákony a nařízení (statutární akty) a nakonec common law, i když zůstává základním pramenem práva pro tu oblast, kterou upravuje. Soudy jednotlivých států používají i zásad tzv. federálního common law.⁸³⁾ Rozdíly mezi soudy common law a equity už prakticky ve většině států zanikly.

Soudy jednotlivých států projednávají podle common law všechny věci s výjimkou výlučné federální příslušnosti (ale ani tehdy není jejich příslušnost vždy vyloučena). Mohou rozhodovat i o správních věcech (po vyčerpání správních opravných prostředků), kde došlo k porušení práva nebo občanských svobod.

Výběr a ustanovování soudců jsou v jednotlivých státech různé. Stav je různý i podle jednotlivých stupňů soudů. Soudci jsou voleni (s výjimkou deseti států) na základě návrhů politických stran nebo Právnických sdružení⁸⁴⁾ občany nebo zákonodárným sborem na dobu dvou až šesti let nebo doživotně a mohou být i odvoláni.

⁸¹⁾ Vedle odvolání existuje v několika málo případech i tzv. přímé odvolání (direct appeal) od federálního distriktního soudu.

⁸²⁾ K úloze NS USA viz články J. Blahože: Boj o reformu NS USA a jeho význam pro ústavní právo Spojených států, Právněhistorické studie č. 14/1969; K vývoji působení federálního NS v politickém a právním životě USA, Právní obzor č. 3/1971. Dále W. Szyszkowski: Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych, Varšava 1969.

⁸³⁾ I opačně soudy federální však při rozhodování otázek práva jednotlivých států musí postupovat podle common law toho kterého státu. NS USA opustil v roce 1938 (E. Railroad v. Tompkins) zásadu existence jediného obecného federálního common law.

⁸⁴⁾ V rozsahu této práce není rovněž možno věnovat místo organizacím a činnosti právníků v Anglii a USA.

V praxi ovšem často existuje jmenování na přechodnou dobu guvernérem nebo zákonodárným sborem, které je potvrzeno později volbou. Vždy však jde o výběr poslušných a politicky spolehlivých soudců, jmenovaných či volených obvykle po předběžném souhlasu představitelů vládnoucí strany.

U soudů působí vedle soudců soudní úředníci s různým označením: masters, referees, sheriffs apod.

Soudci rozhodují v 1. stupni jako samosoudci nebo s porotou, která většinou rozhoduje jen skutkové otázky a soudci otázky právní.⁸⁵⁾

Obdobně jako soudy federální i soudy států (zejména nejvyšší) provádějí soudní výklad ústavnosti zákonů (s odchylkami v jednotlivých státech) a vydávají příkazy zakazující určitou činnost.

Soudy nižší

Soudy nižší jsou také nazývány soudy omezené jurisdikce (méně závažné trestné činy a civilní věci do hodnoty předmětu sporu 200–300 dolarů) a v jednotlivých státech se různí svými názvy (smírčí, policejní, magistrátní, městské aj.).

U soudu působí obvykle jeden soudce, a to buď smírčí soudce (nedostává pravidelný plat, ale podíl z uložených pokut a odměny na základě rozhodnutých případů), nebo řádný soudce (ve městech).

Ve větších městech jsou zpravidla vytvářeny městské soudy s trestní i civilní pravomocí a zvláštní soudy (viz dále).⁸⁶⁾

U nižších soudů se zpravidla nepořizují písemné zápisy o průběhu řízení. Vedle rozhodovací činnosti provádějí nižší soudy přípravné řízení pro vyšší soudy.

Soudy obecné jurisdikce

Soudy obecné jurisdikce jsou základními soudy 1. stupně v trestních i civilních věcech. V jednotlivých státech se liší jejich názvy (oblastní, vyšší, nejvyšší, distriktní aj.). U soudů působí jeden i více soudců.

Jednotlivé věci rozhoduje samosoudce nebo s účastí poroty⁸⁷⁾ a na rozdíl od nižších soudů se zde pořizují písemné zápisy o průběhu řízení. V některých státech přezkoumávají i jako soudy 2. stupně věci od nižších soudů.

⁸⁵⁾ U soudů se projevuje značná zdoluhavost ve výkonu soudnictví. Ke zvýšeným průtahům v řízení dochází u městských soudů a zvláště v případech, kde je vyžadována účast poroty.

⁸⁶⁾ Nižší soudy se smírčími soudci působí ještě asi ve 30 státech. Jde o zastaralé uskutečňování soudnictví, odporující spravedlnosti a nestrannému rozhodování. Není zvláštností, že smírčí soudce za den „projedná“ několik set (!) věcí porušení pravidel veřejného pořádku, kde tzv. projednání takové věci trvá 30–60 vteřin (obviněný je dotázán, zda se cítí vinen a po souhlase následuje rozhodnutí s určením výše pokuty).

⁸⁷⁾ Americké zákony dovolují provést trestní řízení bez poroty (samosoudcem) i ve vážnějších případech, pokud se obviněný v přípravném řízení doznal. Samosoudce může být snadněji ovlivněn ve prospěch obviněného.

Soudy apelační

Soudy apelační jsou jen asi ve třetině států a liší se svými názvy (distriktní apelační, apelační oddělení aj.). Obvykle je pouze jeden apelační soud ve státě a u každého působí různý počet soudců (od tří do devíti).

Rozhodují zpravidla v tříčlenných senátech a jejich úkolem je odlehčit v práci nejvyšším soudům států projednáváním odvolání od nižších stupňů soudů. V nejzávažnějších věcech mohou v některých státech rozhodovat i jako soudy 1. stupně, event. v některých státech jsou v 1. stupni soudem equity.

Soudy nejvyšší

Soudy nejvyšší svou organizací a funkcemi připomínají NS USA. U nejvyšších soudů států působí pět až devět soudců, kteří jsou jmenováni nebo voleni na delší dobu, event. na doživotí.

Základní funkcí nejvyšších soudů je projednávání odvolání, a to s konečnou platností, s výjimkou tzv. „federálních otázek“.

Rozhodují v senátech (tři až devítičlenných) nebo v plénu, a to zvláště závažné věci i jako soudy 1. stupně v některých státech.

Zvláštní soudy

Federální

Vedle tzv. „ústavních“ obecných soudů na základě ústavy vytvořil Kongres z vlastní iniciativy další soudy, tzv. soudy „legislativy“. Jde zejména o soudy:⁸⁸⁾

Vojenské soudy tvoří zvláštní soustavu (mimo soustavu federálních soudů), podřízenou plně vojenskému velení a prezidentu a jimi též kontrolovanou (vyňatou z kontroly NS USA). Vojenské soudy nejsou stálými orgány, svolávají je velitelé podle potřeby a vykonávají nad nimi rovněž dozor a posuzují všechna rozhodnutí. Jako soudy 1. stupně působí: 1. obecné vojenské soudy (General Martial Courts) s jedním soudcem a pětičlennou porotou, které jmenuje příslušný velitel; 2. speciální vojenské soudy (Special Martial Courts) se sborem ze tří důstojníků, jmenovaných příslušným velitelem k projednání méně závažných trestných činů; 3. sumární vojenské soudy (Summary Martial Courts), kde kázeňská provinění projednává důstojník jmenovaný příslušným velitelem.

Střední odvolací instancí je Úřad pro přezkum rozhodnutí vojenských soudů. Je vytvářen z nejméně tří hlavních vojenských právníků, kteří jsou poradním orgánem příslušného (vojenského) ministra. Úřad provádí přezkum rozhodnutí týkajících se vyšších důstojníků (generálů, admirálů).

⁸⁸⁾ Sem můžeme zařadit i soudy distriktu Columbia a soudy teritorií USA, o kterých již byla stručná zmínka výše.

Soudem 2. stupně je Vojenský apelační soud (Court of Military Appeals), vytvořený v roce 1951 při ministerstvu obrany. U tohoto soudu působí tři soudci jmenovaní presidentem na 15 let, provádí přezkum rozhodnutí vojenských soudů 1. stupně, velitelů a Úřadu pro přezkum rozhodnutí vojenských soudů. Rozhodnutí jsou s malými výjimkami konečná a jsou precedentem pro vojenské soudy.

Soud pro projednání nároků proti USA (U.S. Court of Claims), vytvořený v roce 1855, rozhoduje o majetkových nárocích proti Kongresu nebo vládě USA, jde např. o náhradu škody za nesprávný výkon federální správy. Rozhodnutí přezkoumává NS USA. Soud tvoří předseda a čtyři soudci, jmenovaní presidentem se souhlasem Senátu.

Celní soud (U.S. Customs Court), vytvořený v roce 1926, rozhoduje zejména ve věcech celních poplatků a klasifikace dováženého zboží. Soud tvoří devět soudců jmenovaných presidentem, kteří rozhodují jako samosoudci, event. v tříčlenných senátech.

Apelační soud ve věcech celních a patentních (U.S. Customs and Patent Appeals Court), vytvořený v roce 1909, je odvolacím soudem ve věcech rozhodnutých celním soudem a patentním úřadem. Jeho rozhodnutí může přezkoumávat NS USA. Soud tvoří pět soudců jmenovaných presidentem.

Daňový soud (U.S. Tax Court), vytvořený v roce 1924, rozhoduje spory vzniklé na základě federálního zákonodárství o vnitřních daních. Jeho rozhodnutí přezkoumává příslušný oblastní apelační soud. Soudci jsou jmenováni presidentem na dobu dvanácti let.

Jednotlivých států

Zpravidla na úrovni soudů obecné jurisdikce (event. soudů nižších) existuje v jednotlivých státech i řada zvláštních (specializovaných) soudů, například:

Soudy rodinné (Family Courts).

Soudy mládeže (Juvenile Courts).

Soudy dědické (Probate Courts) — zpravidla pro zkoumání závětí.

Soudy pro drobné nároky (Small Claims Courts).

Soudy dopravní (Traffic Courts) — pro dopravní přestupky.

Soudy pozemkové (Land Courts).

Soudy sirotčí (Orphan Courts).

Soudy pro věci dědické a poručenské (Surrogate Courts).

Složitost soudní soustavy USA není dána, na rozdíl od Anglie, v takové míře historickými přežitky, ale zejména existencí dvou oddělených soustav soudů (federální a jednotlivých států), které působí vedle sebe. Zjišťování soudní příslušnosti vyvolává značné obtíže u nejširších vrstev

pracujících. Záleží na volbě advokáta, aby našel nejprůzračnější výklad práva, který se v jednotlivých státech liší, event. vyhledával vhodná precedenční rozhodnutí, což však znamená podstatné zvýšení nákladů spojených s uplatňováním práva. To vše nemajetným občanům značně ztěžuje ochranu jejich práv a otvírá cestu pro nejrůznější zneužívání moci a pro nerovnoprávné postavení, zejména černošských občanů, před soudy některých států.

Soudy USA jsou poslušným nástrojem politiky vládnoucích kruhů. Významně se podílejí na tažení proti svobodám a občanským právům. Soudní represálie jsou namířeny především proti komunistům a funkcionářům dělnického a pokrokového hnutí.

LITERATURA

- Archer P.: *The Queen's Courts, Middlesex* 1965.
Callison J. P.: *Nepravosudnyje sudy, Moskva 1961* (překlad z angličtiny).
Cross R.: *Precedent in English Law, Oxford 1968*.
Černilovskij Z. M.: *Istorija feodalnogo gosudarstva i prava, Moskva 1959*.
David R.: *Le droit anglais, Paříž 1965*.
David R.: *Les grands systèmes de droit contemporaines, Paříž 1964*.
Freund P. A.: *On Law and Justice, Cambridge 1968*.
Fulda C. H.: *Einführung in das Recht der USA, Baden-Baden 1966*.
Geldart W.: *Elements of English Law, Oxford 1948*.
Gucenko K. F.: *Sudebnaja sistema SŠA i jejo klassovaja suščnosť, Moskva 1961*.
Hanbury H. G.: *English Courts of Law, Oxford 1967*.
Harvey J.—Hood K.: *Britanskoje gosudarstvo, Moskva 1961* (překlad z angličtiny).
Jackson R. M.: *The Machinery of Justice in England, Cambridge 1970*.
Jacob H.: *Justice in America, Boston 1965*.
Kayser U.: *Die Auswahl der Richter in der englischen und amerikanischen Rechtspraxis, Berlin 1969*.
Kejlin D. A.: *Sudoustrojstvo i graždanskij process kapitalističeskich gosudarstv I., Moskva 1950*.
Kiráľfy A. K.: *The English Legal System, Londýn 1967*.
Krylov B. S.: *Gosudarstvennyj stroj Velikobritanii, Moskva 1957*.
Ljublinskij P. I.: *Očerki ugovolnogo suda i nakazanija v sovremennoj Anglii, Moskva 1911*.
Lyon T. J.: *Revision Notes on English Law, Londýn 1968*.
Mayers L.: *The Machinery of Justice, New Jersey 1963*.
Plundr O.: *Organizace justice a prokuratury, Praha 1971*.
Poljanskij N. N.: *Ugovnoje pravo i ugovnyj sud Anglii, Moskva 1969*.
Radbruch G.: *Der Geist des englischen Rechts, Göttingen 1965*.
Rivlin A. L.: *Organizacija suda i prokuratury v SSSR, Charkov 1968*.
Roche J. P.: *The American Judiciary in Action, New York 1966*.
Starčenko A.: *Filosofija prava i principy pravosudija v SŠA, Moskva 1969*.
Szyzkowski W.: *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych, Varšava 1969*.
Tunc A.: *Le Droit des États-Unis, Paříž 1964*.
Tunc A.—Tunc S.: *Le système constitutionnel des États-Unis d'Amérique I., II., Paříž 1954*.
Všeobščajá istoria gosudarstva i prava, časť III., red. Z. M. Černilovského, Moskva 1947.
Zivs S. L.: *Justicija SŠA — orudije imperialističeskoj reakcii, Moskva 1951*.
Zivs S. L.: *Sovremennij ugovolnyj sud prisjažnych v Anglii, Moskva 1948*.

К ПРОБЛЕМАТИКЕ АНГЛО-АМЕРИКАНСКОГО ПРАВОСУДИЯ

РЕЗЮМЕ

В классово разделенном обществе частью идеологической борьбы является также рассмотрение и оценка судебных учреждений капиталистических государств на основе изучения систем, принципов судостроительства, принципов комплектования судей, применения начал коллегиального рассмотрения дел и т. д., что и является средством познания и оценки функций этих органов в механизме государства.

Задача настоящей работы заключается в том, чтобы познакомить читателя с организацией и основными началами деятельности судебных органов в Англии и США на основе краткого изложения их исторического развития и развития источников права. Учитывая, что буржуазная система континентального права ближе и известнее, работа посвящается изложению основных понятий англо-американской системы.

Автор в первую очередь разъясняет применение понятий право (law) и законы (laws) в области англо-американского права. Во второй части работы, в целях понятности современного состояния организации и порядка производства в отдельных видах судов в Англии и США, дается общее рассмотрение развития и видов источников права, что тесно связано с развитием отдельных судебных органов.

Источники права и их развитие автор исследует на основании следующей классификации:

1. обычное право (custom);
2. судебное право (case law)
 - а) общее право (common law)
 - б) право справедливости (equity)
3. статутарное право (statute law).

В части посвященной обычному праву, наряду с кратким историческим развитием, дается изложение условий, которым должен удовлетворять обычай, чтобы быть источником права.

В части, посвященной судебному праву сначала дается изложение базы права судебных прецедентов, доктрина судебных прецедентов (Doctrine of Precedent) и толкование принципа Stare decisis с учетом современной судебной практики. Затем излагается учение о двух слагаемых судебного права: общего права и права справедливости.

Автор на базе краткого исторического изложения описывает развитие общего права со времени правления Вильгельма Завоевателя (1066 г.), в XIII столетии, когда общее право получает свое выражение в судебных решениях, вплоть до его стабилизации в XVII столетии. Добавлено краткое изложение развития общего права в США.

Отдел, посвященный праву справедливости начинается с разъяснения этого понятия и особое внимание уделяется возникновению и функциям особого английского суда, суда канцлера (Court of Chancery), или Суда справедливости. Его развитие привело в Англии к дуализму права. В заключении этого отдела излагается развитие права справедливости в США.

В отделе, посвященном статутарному праву (включая и делегированное законодательство) рассматривается законодательство как следующий источник права в Англии и США.

Третий отдел делится на две части: судебная система в Англии и судебная система в США в настоящее время. Английская система состоит из судов низших (магистратных, судов графств, судов квартальных сессий и судов коронных). К высшим судам относятся Верховный суд (с Высоким судом и Апелляционным судом), Палата лордов и Судебная комиссия королевского совета.

Автор в отношении всех категорий судов излагает их возникновение, способ комплектования и деятельность судей в отдельных судах, деятельность вспомогательного персонала. Особое внимание уделяется юрисдикционной деятельности отдельных судов.

В изложении, посвященном магистратным судам, внимание обращается на т. наз. суммарное производство, которое применяется к рассмотрению двух категорий уголовных дел. Автор упоминает и об институте коронера (расследователь причин смерти) и детских судах и судах по делам молодежи, занимающих особое место среди магистратных судов.

Отдел, посвященный Верховному суду, разделяется сообразно его отделениям (отделение канцлерское, отделение Королевской скамьи и отделения завещаний, разводов и адмиральтейства).

В этой части, посвященной системе английских судов, автор также уделяет внимание институту присяжных, способу их комплектования и коротко рассматривает особые суды в Англии (военные, церковные, трудовые и т. д.).

Изложение о системе судов США распадается с одной стороны на общее введение, посвященное развитию судебной власти, проблематике двух судебных систем в США, общему изложению о классовом подборе судей и присяжных, а с другой — на отделы посвященные федеральным судам и судам отдельных штатов. Здесь автор придерживается той же системы как и при описании английской системы.

В системе федеральных судов действуют районные суды, суды апелляциянные и Верховный суд США. Судьи федеральных судов назначаются президентом и распределяются по отдельным судам в различном числе рассматривая дела или единолично или с присяжными. Важная роль принадлежит Верховному суду, решения которого становятся прецедентами для решений низших судов.

В системе судов отдельных штатов действуют низшие суды, суды общей юрисдикции, суды апелляциянные и Верховные суды. Число и виды судов различны по отдельным штатам, равно как различны и способы комплектования судей. Судьи назначаются, избираются населением или законодательными коллегиями.

В заключение этой части дается краткая характеристика особых судов в США (военных, Суд по рассмотрению претензий к США, Таможенный суд, Апелляционный суд по делам таможенным и патентным и др.).

Автор заканчивает отдельные части краткой характеристикой судебных систем Англии и США, отмечая значительную сложность, которая очень затрудняет установление подсудности, что влечет с собой, особенно для широких масс трудящихся, чувствительное увеличение издержек связанных с отстаиванием права. В Англии сложность судебной системы объясняется столетним развитием. Поэтому стремления английских юристов добиться реформы судебной организации и правовой системы, о которых автор также упоминает, заслуживают всяческой поддержки.

Суды в Англии и в США — послушные орудия политики господствующих классов, а судебная репрессия направлена в первую очередь против коммунистов и деятелей рабочего и прогрессивного движений.

Význam intenzity a kvality nebezpečné opilosti a opatření vůči osobám nadměrně požívajícím alkohol

ALFRED KUDLÍK

ÚVODEM

Tato stať je třetím¹⁾ volně navazujícím pokračováním *celkového* zpracování problematiky nebezpečných projevů alkoholismu z hlediska možností jejich prevence. I pro tuto pasáž je charakteristický, v literatuře dosud méně obvyklý *komplexní* přístup ke zpracování základních vztahů této v praxi významné problematiky, promítajících se do řady ustanovení, zejména protialkohol. zák., tr. zák., zák. o přeč. a přest. zák., ale i do dalších právních norem (viz tabulku in fine).

Přitom autor vychází z teze, že *intenzita a kvalita nebezpečné opilosti v podstatě určuje šíři a důraznost v úvahu tu přicházejících specifických právních prostředků prevence*. Předpokladem jejich uplatnění je ovšem samotné zjištění této intenzity a kvality, tj. stupně a povahy opilosti, zejména zkouškami na alkohol z dechu, z krve, klinickým vyšetřením, svědeckým důkazem, resp. i pozorováním v ústavu (dále kapitola první, § 1).

Právně relevantní *stupeň* opojení počíná již pouhým požitím, resp. jistým ovlivněním alkoholem, pokračuje podnapitím, opitím, značícím popř. zmenšenou přičetnost, a končí úplnou opilostí, značící popř. již kvalitativně jiný stav — krátkodobou akutní duševní poruchu značící nepřičetnost. Nadto bývá tato intenzita opilosti kombinována její *kvalitativní* stránkou, již charakterizují zprvu ojedinělé případy napití, dále opakované projevy opíjení až k chronickému opíjení, doprovázenému dalšími kvalitativními změnami, resp. degradací osobnosti, značící popř. dlouhodobou duševní poruchu vykazující rysy zmenšené přičetnosti nebo dokonce nepřičetnosti (dále § 2).

V posléze uvedených případech se pak především uplatňují nejzávažnější specifická opatření — ochranné léčení spolu s příslušnými tresty (viz kap. 2 a tabulku in fine).

¹⁾ Další část upravené a doplněné kandidátské práce autora „Vliv alkoholu na kriminalitu z hlediska její prevence“ z r. 1963. Viz AUC 3, 4/1970.

Jde tu — jinak řečeno — o odhalování a posuzování síly a závažnosti *subjektivních podmínek* samotného stavu nebezpečné opilosti od nahodilého, ojedinělého, ale již společensky škodlivého projevu podnapilosti až po nutné, opakované nebezpečné projevy alkoholismu jako nemoci z hlediska *optimálních* možností záměrného vytváření příznivých preventivních a léčebných podmínek, které by tento potencionální zdroj nebezpečí omezovaly a likvidovaly.

Další výklady systematicky vycházejí z hlediska — i zákonodárcem respektované — zásady *adekvátnosti a gradace* prevence, tj. povaze nebezpečné opilosti přiměřeného používáním prostředků tak, aby závažnější prostředky nastupovaly teprve tehdy, když již nestačí, resp. byly vyčerpány a selhaly předchozí mírnější možnosti preventivně výchovného a léčebného vlivu.²⁾

Vzhledem k šíři takto vymezené koncepce (a k delimitaci dané počtem stránek) bylo ovšem nutno se omezit jen na základní souvislosti, sledované z výše zmíněných aspektů. Jsme si ovšem vědomi, že je zde celá řada otázek v literatuře dosud nedostatečně zpracovaných, např. v souvislosti s novelizací § 72 tr. zák.

KAPITOLA PRVNÍ

VÝZNAM INTENZITY A KVALITY NEBEZPEČNÝCH PROJEVŮ OPILOSTI

§ 1. Zjišťování stupně opilosti a její kvality. § 2. Hodnocení intenzity a kvality opilosti.

§ 1. ZJIŠŤOVÁNÍ STUPNĚ OPILOSTI A JEJÍ KVALITY

I. Důležitý je již počáteční článek preventivních zásahů — samotná *kontrolní opatření* směřující ke zjištění, zda určité osoby se nebezpečně opíjejí, za jakých okolností a v jaké míře.

Jejich uplatňování v praxi, zejména na úseku silniční a jiné dopravy i na tzv. rizikových pracovištích v průmyslu, potvrzuje značný preventivní dosah již samotných odůvodněných obav, že pití za nevhodných, resp. společensky nebezpečných okolností společnost nejen netoleruje, nýbrž i důsledně kontroluje, zda k tomu nedochází. I to podtrhuje preventivní význam již počátečního kroku — zjišťování opilosti.

Z tohoto hlediska jsou proto správné tendence směřující k širšímu zavádění *jednoduchých* kontrolních opatření ke zjišťování opilosti i na pracovištích (např. Detal-

²⁾ Na rozdíl od živelných podmínek vzniku nebezpečné opilosti (viz AUC č. 4/1970, str. 335 a násl.) může být proces jejího zániku nejen záměrný, ale i rychlejší. Musí být ovšem zaručeno adekvátní, komplexní, systematické preventivní působení, zaměřené k odstraňování zakořeněných povahových negativních rysů. Viz námi již rozebírané zásady této prevence v AUC č. 4/1970, str. 346 a násl., 361, 366 a násl.

kol),³⁾ zejména když tyto umožňují různá bezprostřední opatření proti pracovní úrazovosti. Např. zjištění nebezpečných chronických pijáků, pití v pracovní době, v partách apod. umožní další vhodné preventivní zásahy do zmíněných nepříznivých podmínek, vyvolávajících nebezpečné projevy opilosti.

Způsob zjišťování stupně opilosti patří do oblasti lékařské, resp. psychiatrické.⁴⁾ Z právního hlediska nás ovšem zajímá úprava podmínek, za nichž se tato kontrolní opatření uplatní. Účinná prevence vyžaduje totiž jednoduchou, neformální právní úpravu, která umožňuje široké, rychlé, nekomplikované a také přesné zjišťování alkoholového opojení. Důkaz určitého stupně opojení má zejména u nejzávažnějších případů nebezpečné opilosti (např. v dopravě) rozhodující význam. Naproti tomu ochrana občana proti bezdůvodným závažnějším zásahům vedoucím ke zjištění opilosti vyžaduje, aby byly stanoveny určité, podle závažnosti a povahy takového zjišťování i přesnější podmínky, za nichž k tomu dojde.

II. Jak se s touto otázkou vyrovnávají naše zákonné předpisy?

Protialkoholní zákon č. 120/1962 Sb. zák. i trestní aj. souvislé normy v souladu s celkovou tendencí k posilování prevence alkoholismu, umožňují v dostatečně široké míře takové širší kontrolní opatření, dokonce např. již při podezření z požívání alkoholu v pracovní době a na pracovišti. Jde však jen o opatření jednoduchá, jež neznamenaají v podstatě žádný zásah ani do tělesné integrity opilce, ani do jeho svobody. Přistoupí-li ale k podezření z požití alkoholu ještě další společensky nebezpečné okolnosti, je tím odůvodněn i další, důraznější zásah k přesnějšímu zjištění stupně opilosti, pomocí (Widmarkovy) krevní zkoušky; v některých případech je namístě použití třetího, nejzávažnějšího stupně kontroly — detence v ústavě, jež již zjišťuje i hloubku narušenosti opilcovy psychiky — pachatele závažnějšího trestného činu, resp. výjimečně též přečinu.

Na rozdíl od předchozí úpravy nový *protialkoholní zákon* u osob vykonávajících činnost, s níž bývá spojeno nebezpečí pro život nebo zdraví lidí nebo pro majetek, jde dále. Z hlediska zlepšení podmínek preventivní kontroly, zejména v dopravě, event. na tzv. rizikových pracovištích (§ 10 odst. 1), zakotvil výslovně povinnost na vyzvání orgánů VB nebo orgánů státní zdravotní správy podrobit se zkouškám na určení alkoholu *v dechu i v krvi* (§ 10 odst. 2). Nadto zakotvil i povinnost určitých alkoholiků dát se v akutních případech opilosti z důvodů preventivních (takový opilý ohrožuje i jiné) ošetřit v protialkoholním zařízení (§ 13), v závažných případech pak dokonce podrobit se ambulantnímu či ústavnímu léčení (viz dále).

Konečně povinnost podrobit se zkoušce na určení alkoholu v dechu

³⁾ Již na počátku šedesátých let ze zápisů ÚPAS vyplývá, že se tu usilovalo o širší zavádění jednoduchých přístrojů, spočívajících na principu zjišťování alkoholu z vydechnutého vzduchu (viz výše cit. AUC, str. 350 a násl.).

⁴⁾ Blíže srov. Vámoši: Zjišťovanie a posudzovanie opilosti, Bratislava 1955; Skála: cit. Alkoholismus, SZN, 1957.

má každý, u něhož je oprávněné podezření alespoň z přestupku a kdo byl k tomu vyzván veřejným orgánem při výkonu jeho pravomoci (např. i orgánem inspekce práce ROH). Sankci za nesplnění stanoví § 17 písm. e) přest. zák.

V dřívějším protialkohol. zák. č. 87/1948 Sb. chyběl právní podklad pro provádění potřebných vyšetření k určení alkoholu v dechu i v krvi, což bylo na závalu včas-
ných zákroků, zejména orgánů VB, ale i orgánů jiných, např. komisí pro bezpečnost práce, pokud šlo o rychlou kontrolu zaměstnanců na tzv. rizikových pracovištích při podezření z podnapilosti. Také ustanovení § 32 dřívějšího tr. zák. spr. (č. 88/1950 Sb. zák. ve znění zák. č. 14/1957 Sb. zák.), týkající se toliko podmínek provedení krevní zkoušky, bylo omezeno v podstatě jen na osobu lékaře, a to jen pro podání znaleckého posudku v trestním řízení správním, zejména u dopravních nehod, v případech podezření z podnapilosti řidiče.

I ustanovení dřívějšího trestního řádu byla v tomto směru nedostatečná i nejasná (§§ 30, 119); zejména v praxi bylo sporné, kdy má lékař zmíněnou krevní zkoušku pro znalecký posudek provádět, zda už před či až po vznesení obvinění. Praxe i teorie to řešila ve prospěch rychlého uplatnění nutných zjištění tak, že vznesení obvinění netřeba.

Ustanovení *trestního řádu* č. 32/1970 Sb. zák. § 114 odst. 2 a § 158 odst. 3 zák. tyto pochybnosti odstraňuje. Každá z trestného činu či přečinu podezřelá osoba — a to již v době před zahájením trestního stíhání — je povinna podrobit se krevní zkoušce vykonané nejen lékařem, nýbrž dokonce i jiným odborným zdravotním pracovníkem. Jde tu totiž o takový úkon, který běžně tyto osoby vykonávají, s výjimkou ojedinělých případů, kdy by jeho provedení mohlo ohrozit zdraví osoby. I to však může před-
běžně posoudit odborný zdravotní pracovník a event. pak s úkonem počkat až po lékařském zjištění. Taková úprava z hlediska prevence (obtíž mít hned po ruce lékaře, zejména u dopravních nehod nebo v případech zvyšování počtu kontrolních akcí na silnicích či rizikových pracovištích) nesporně přispívá ke zlepšení i zpřesnění kontrolně preventivních možností v daleko *četnějších* případech než dříve.

Uvedené změny v zákonech mohou mít i další a širší generální i individuální preventivní dosah. Tak zejména v případech uplatňování nároků na náhradu škody. Podle § 24 zák. č. 54/1956 Sb. se krátké nemocenské dávky těm zaměstnancům, kteří si přivodili pracovní neschopnost následkem své opilosti (u družstevních rolníků srov. § 15 zák. č. 103/1964 Sb.); obč. zák. (§ 423) stanoví odpovědnost za náhradu škody způsobené ve stavu zaviněné opilosti, obdobně § 175 odst. 2 zák. práce (její rozsah upravuje § 179 odst. 2 cit. zák.). Uvedených možností nutno ovšem využívat tak, aby měly skutečný preventivní výchovný dosah, nikoli aby např. byla jen hospodářsky citelně poškozena nevinná rodina opilce. Takových kontrolních zjištění možno konečně též využít jako podkladu pro zahájení ambulantního, dobrovolného ústavního léčení podle § 13 odst. 1 či dokonce jako podkladu k důkazu nutnosti povinného (§ 13 odst. 2 protialkohol. zák.) nebo ochranného léčení (§ 72 tr. zák. viz dále).

III. Povinnost podrobit se opatřením ke zjištění stupně opilosti i právní důsledky nepodrobení se těmto opatřením jsou tedy různé, podle povahy nebezpečné opilosti:

1. U nejnebezpečnějších projevů opilosti, tj. jde-li již alespoň o *podezření z trestného činu* či *přečinu*, je zde povinnost *podrobit se nejen zkoušce na alkohol v dechu, ale i v krvi, event i jiné (klinické) zkoušce* ve smyslu § 114 odst. 2 tr. ř. Tuto povinnost má jak již podezřelý z trestného činu či přečinu, tak i jiné osoby (argument: ... k důkazu ...), u nichž zjištění opilosti může např. nasvědčovat podezření z trestné činnosti jiného; tak vysoký stupeň opilosti mladistvého nasvědčuje podezření z trestné činnosti vedoucího pohostinství ve smyslu § 218 tr. zák.

Nepodrobí-li se dotyčná osoba zkoušce, postihne ji za podmínek § 66 tr. ř. pořádková pokuta do 500 Kčs. Může jít také o přestupek neuposlechnutí výzvy veřejného orgánu při výkonu jeho pravomoci podle § 17 písm. e) přest. zák., na nějž možno uložit všechna opatření stanovená na přestupky, včetně pokuty do 500 Kčs; příslušný orgán volně zhodnotí důvody takového odmítnutí a přihlédne k tomu v rámci ostatních důkazů, které zajistí (jde zejména o svědecká, klinická zjištění apod.).

2. U méně nebezpečných případů opilosti, tj. jde-li alespoň již o *podezření z přestupku*, pak sankcí za neuposlechnutí podrobit se ovšem jen *zkoušce na alkohol z dechu*, je postih podle § 45 správ. ř., resp. může jít opět o přestupek podle cit. ust. § 17 písm. e) přest. zák.

3. Avšak i ve skupině méně nebezpečných projevů opilosti přichází někdy v úvahu použití krevní zkoušky. Ustanovení § 10 odst. 2 protialkohol. zák. stanoví povinnost podrobit se jí na výzvu orgánu VB či státní zdravotní správy (spolu s jinými obdobnými [klinickými] vyšetřeními, včetně zkoušky alkoholu z dechu) *jen osobám, které vykonávají činnost, s jejímž výkonem bývá spojeno nebezpečí pro život nebo zdraví lidí nebo majetek. Podobně ustanovení § 3 odst. 2 vyhl. 80/1966 Sb. o provozu na silnicích i příslušné předpisy o železničním, leteckém, plavebním a poštovním (v oboru spojů) provozu stanoví tuto povinnost ve stejné šíři jako v trestním řadu*, tj. již při důvodném podezření z požití alkoholického nápoje je povinnost podrobit se orientační dechové zkoušce a podle jejích výsledků i lékařskému vyšetření a odběru krve. Posléze uvedeným opatřením je dotyčný povinen se podrobit i bez předchozí orientační dechové zkoušky, je-li zřejmé, že požil alkoholický nápoj. Další sankcí za bezdůvodné odmítání i odběru krve je zadržení řidičského průkazu, popř. rozhodnutí o jeho odnětí.

Uvedený okruh případů, kdy je možné podle naší právní úpravy použít krevní zkoušky ke zjištění stupně opilosti, dostačuje pro zmíněné preventivně kontrolní účely. Ve všech ostatních případech přestupků, tedy zejména i přestupků podle § 13 přest. zák. a vůbec všech ostatních společensky škodlivých projevů opilosti, nestanoví uvedené zákony povinnost podrobit se krevní zkoušce, pokud se jí opilec nepodrobí dobrovolně. Zůstává ovšem povinnost podrobit se kontrolní zkoušce na alkohol z dechu na výzvu oprávněného orgánu sankcionované § 17 písm. e) přest. zák. ve všech ostatních případech společensky škodlivějších projevů opilosti, zvláště pak vzhledem k určitému riziku, vyplývajícímu z ovlivnění alkoholem při výkonu jistých zaměstnání a činností.

Možno uzavřít, že na rozdíl od předchozí úpravy je současná úprava právních podmínek již samotného zjišťování opilosti na jedné straně širší, a to v souvislosti s trestnými činy a přečiny (podle trestního řádu již u podezření z trestného činu či přečinu) a v souvislosti se shora uvedenými přestupky; na druhé straně pak je užší, pokud jde o většinu přestupků, disciplinárních, pracovních aj. provinění, kdy je stanovena povinnost podrobit se jen zkoušce na alkohol z dechu (na rozdíl od § 32 dřív. tr. ř. spr., který — byť v omezené míře — ji umožňoval vlastně u všech přestupků).

Není proto zcela přesná důvodová zpráva protialkohol. zák., když všeobecně uvádí, že tento zákon na rozdíl od zák. 87/1948 Sb. stanoví povinnost podrobit se na vyzvání určitých orgánů zkoušce na určení alkoholu v krvi a v dechu, neboť tato povinnost je stanovena jen omezeně na případy uvedené v § 10 odst. 2 protialkohol. zák. V souvislosti s tím § 10 odst. 2 cit. zák. (a § 4 odst. 2 vyhl. o siln. prov.) stanoví *nejzávažší* případy povinnosti podrobit se krevní zkoušce; u nich je totiž zhusta zapotřebí přesnějšího zjištění stupně opilosti vzhledem k závažnějším právním důsledkům, jichž se event. vůči opilci použije.

4. Konečně nejzávažnějším opatřením ke zjištění intenzity a kvality určité opilosti je *pozorování duševního stavu jistého individua v ústavu*; možno je proto použit jen při podezření z trestného činu (resp. výjimečně i u přečinu, avšak jen v řízení před soudem), aby se objasnilo, zda šlo o nezaviněný patologický projev opilosti či o určitou formu chronického alkoholismu apod. Zde dochází již k závažnému omezení obviněného, které upravuje § 116 a násl. tr. ř.

Stanovením podmínek pozorování v ústavu zaručuje trestní řád ochranu osobnosti proti bezdůvodnému provádění tak závažného zásahu, jako je držení až na čtvrt roku v ústavu; platí tu zejména, že musí jít již o osobu obviněnou, nikoli tedy jen podezřelou z trestného činu. I tu je však detence subsidiární — jen tehdy, nelze-li duševní stav vyšetřit jinak. Nařízení k tomu dává v přípravném řízení prokurátor (resp. s jeho souhlasem i orgán konající přípravné řízení), v řízení před soudem soud; obviněný má tu v širokém rozsahu zaručeno právo stížnosti (srov. § 116 odst. 2 a 117 tr. ř.).

Tato trestně právní instituce již těsně navazuje na další dlouhodobější preventivní opatření vůči nebezpečným opilecům.

§ 2. HODNOCENÍ INTENZITY A KVALITY OPILOSTI

Po zjištění intenzity a kvality opilosti následuje faktické zhodnocení vlivu takové opilosti na psychiku opilce, jež je v podstatě znaleckou záležitostí lékařskopsychiatrickou. Právní na tomto podkladě pak řeší otázku *právního hodnocení intenzity a kvality opilosti* ve vztahu k společensky nebezpečnému jednání, jehož se jedinec v tomto stavu dopustil. Právní význam této intenzity i kvality konkrétní opilosti je především v tom, že podstatně ovlivňuje stupeň nebezpečnosti určitého deliktu (zejména jeho subjektivní složky — míru zavinění), který je tu zvyšován nejen ve

vztahu k objektivním podmínkám (např. v provozu dopravy), nýbrž i ve vztahu k podmínkám subjektivním (např. u nebezpečného alkoholika), ale i snižován až k vyloučení trestní odpovědnosti u nezaviněných případů úplné opilosti, značící nepřičetnost.

Intenzita opilosti (dále ad 1.) bude především jedním z důležitých momentů, který významně spoluurčuje o jak závažné, resp. nebezpečné jednání v konkrétním případě jde. Tak zejména to, že jde již o přestupek (např. § 10 přest. zák.), přečin [např. § 9 odst. 1 písm. b) zák. o přeč.] či dokonce o tr. čin (např. opilství ve smyslu § 201 tr. zák.). Může mít základní vliv na posouzení věci nejen z hlediska přitěžujících (výjimečně i polehčujících) okolností, nýbrž i z hlediska zvláště přitěžujících okolností u četných trestných činů. Z hlediska intenzity opilosti má tu základní právní význam rozdíl mezi jejími jednotlivými stupni, které počínají již pouhým požitím alkoholu, pokračují podnapilostí, opilostí, jež je typicky již stavem zmenšené přičetnosti, a končí úplnou opilostí, která může vykazovat i znaky nepřičetnosti.⁵⁾

Z hlediska *kvality opilosti* (dále ad 2.) mohou všechny fáze opilosti vyvěrat buď z náhodného ojedinělého opití, nebo být víceméně projevem nebezpečných alkoholických sklonů určité osoby, což má pak zejména význam nejen z hlediska nebezpečné recidivy a případného uložení ochranného léčení, ale i z hlediska event. snížení míry nebezpečnosti pro společnost u chronických pijáků (u nezaviněné zmenšené přičetnosti nebo dokonce nepřičetnosti).⁶⁾

I. Pokud jde o *intenzitu opilosti*, zákon postihuje již *pouhé požívání (tedy i požití) alkoholických nápojů* bez ohledu na stupeň opilosti jako přestupek podle § 13 písm. a), b), c) přest. zák., a to v souvislosti s určitou nebezpečnou situací nebo s pouhou možností vzniku takové situace. Aby se tu preventivně předcházelo hrozícím škodlivým následkům, postihuje se již pouhé překročení vydaného zákazu požívat alkohol nebo podávání či umožňování jiným osobám jeho požívání za takových okolností.

a) Takové nebezpečí vzniká již tím, že někdo *podá (prodá či vůbec umožní) požívání alkoholického nápoje podnapilým či opilým*; osoby, které tak učiní, dopouštějí se již tím přestupku podle § 13 písm. a), i když se podnapilý či opilý jinak ničeho nedopustí. Ustanovení míří především vůči nesvědomitým zaměstnancům v pohostinství.

Důsledně podle zákona vzato, častují-li se podnapilí „štamprlemi“ (zejména tzv. rundy), dopouštějí se rovněž všichni hostitelé tohoto přestupku. § 13 písm. a) je zajiště velmi přísné a z hlediska prevence důležité ustanovení; je ovšem otázkou, zda se v této míře prakticky může uplatnit, zejména např. v boji proti nejnebezpečnějším projevům alkoholismu, tzv. pijáckým partám.

b) Takové nebezpečí vzniká dále *překročením zákazu čepovat, prodávat nebo požívat alkoholické nápoje za určitých situací, v určité době, na určitém místě nebo určitým osobám* (§ 13 písm. b)); viz výše.

⁵⁾ a ⁶⁾ Podrobnější rozbor bude předmětem dalších chystaných statí.

V obou případech má tu základní praktický význam:

jednak důsledný postih jiných osob, zejména vedoucích pohostinství, kteří v širší míře umožňují či usnadňují vznik nebezpečných projevů opilosti, a

jednak přímý postih těch, kteří za nebezpečných okolností sami alkoholický nápoj požijí, tedy překročí

všeobecný zákaz stanovený v § 10 odst. 1 protialkohol. zák., vztahující se na osoby, které při výkonu nebo před výkonem činnosti, s níž bývá spojeno nebezpečí pro život nebo zdraví lidí nebo pro majetek (např. v dopravním provozu, u osob obsluhujících stroje i dělníků na stavbách), požijí alkoholický nápoj a mohly by být ještě při nastoupení této činnosti pod vlivem alkoholu,

nebo překročí speciální zákazy požívání alkoholických nápojů, vydané na různých úsecích společenské činnosti (např. předpisy silniční, železniční, letecké, vodní dopravy, předpisy k ochraně bezpečnosti práce aj.). Viz § 10 písm. a) přest. zák. a § 3 vyhl. o sil. prov., jež stanoví absolutní zákaz požívání alkoholických nápojů před jízdou a během jízdy, jakož i zákaz řízení motorového vozidla, je-li snižená schopnost řízení po požití alkoholického nápoje.

Uvedený všeobecný zákaz i speciální zákazy se v podstatě kryjí — dostačí tu pouhé požití alkoholického nápoje, i když osoba ještě nedosáhla stupně podnapilosti; ke spáchání přestupku stačí, že došlo k ovlivnění psychiky alkoholem ve vztahu k uvedeným situacím: tak již požití zcela malého množství alkoholu, např. jednoho piva, snižuje schopnost k řízení motorového vozidla; požadavek *naproste* střízlivosti řidiče je tu zcela oprávněný. Dojde-li při požití alkoholu u řidiče i k požadovanému vyššímu stupni ohrožení (nebo dokonce k menším škodám), může jít o přečin podle § 9 písm. b) zák. o přeč. či dokonce o trestný čin podle § 201, § 180 tr. zák.; u závažnějších následků na zdraví, životě či majetku bude požití alkoholického nápoje právě onou konkretizovanou formou nedbalosti, zjistí-li se ovšem i příčinná souvislost mezi ovlivněním alkoholem a následkem spáchaného kulpózního trestného činu.

c) Nebezpečí dále akutně hrozí, přivede-li se někdo požitím alkoholického nápoje *do stavu vzbuzujícího pohoršení*; pohoršivé jednání a vystupování opilce snadno — jak ukazují zkušenosti — přerůstá i v závažnou trestnou činnost, zejména za určitých vnějších podmínek či drobných podnětů; stačí někdy i pouhé oslovení opilce, jež si špatně, mylně vykládá. S tímto přestupkem podle § 13 písm. d) bývá proto obvykle spojeno spáchání dalšího přestupku podle § 17 odst. 1 písm. e), jakož i různá drobná výtržnictví, rušení nočního klidu či jiná nepřístojná jednání ve smyslu § 19 přest. zák. či dokonce přečinu podle § 9 odst. 1 písm. a) zák. o přeč., popř. i různé, zejména tzv. verbální trestné činy (srov. jejich přehled v AUC 3/1970, str. 285 a násl.).

Obdobně i tu, dojde-li k závažnějším následkům na životě, zdraví či majetku, může být ovlivnění alkoholem onou konkrétní formou nedbalosti ve vztahu k spáchanému trestnému činu či přečinu.

2. V posléze [ad c)] uvedených případech však půjde většinou již o *vyšší stupeň ovlivnění alkoholem — o podnapilost nebo dokonce opilost*. Mají obvykle stejné důsledky jako předchozí stupeň, ovšem daleko výrazněji lze tu prokázat zavinění ve vztahu ke spáchanému činu, jež záleží v uvedení se do onoho stavu podnapilosti či opilosti i jeho vyšší míru, spočívající v tom, že společenské vztahy byly podnapilým či dokonce opilým více, akutněji i bezprostředněji ohroženy nebo dokonce porušeny. Vyšší stupeň ovlivnění alkoholem, zejména opilost, bude proto nesporně též jedním z důležitých kritérií, odlišujících např. přečin podle § 9 písm. b) od trestného činu podle § 201 tr. zák. i přestupku podle § 10 písm. a), § 13 písm. b) přest. zák.

Vyšší stupeň ovlivnění alkoholem — opilost, vykazuje také již charakteristické znaky *zmenšené přičetnosti*, která však podle výslovného ustanovení tr. zák. (§§ 25, 32), zák. o přeč. a přest. zák. nemá, je-li zaviněna, vliv na zmírnění trestní odpovědnosti, ale spíše naopak — vede k přísnějšímu postihu v tom smyslu, jak jsme uvedli výše.

3. I *zaviněná úplná opilost, značící popř. nepřičetnost*, má podle § 12 odst. 2 tr. zák. základní právní důsledky, výslovně stanoveny stejně jako jiné stupně opilosti, a to na rozdíl od předchozí úpravy (§ 186 tr. zák. z r. 1950), která takové případy postihovala mírněji.

Z uvedeného je patrný značný právní význam správného zjištění konkrétní *intenzity* opilosti, která počíná náhodným požitím alkoholu s nízkým stupněm opilosti a s malým snížením jistých schopností a končí zaviněnou úplnou (prostou) opilostí vedoucí k nepřičetnosti.

II. Pokud jde o *kvalitu opilosti*, tedy *duševní poruchy z alkoholu*, možno pokládat za zvláštní skupinu duševních poruch (*sui generis*), jež mohou být jednak⁷⁾

1. *dlouhodobé* (chronické), zejména tzv. *chronický alkoholismus*, které mohou vyvolávat řadu trvalých proměn osobnosti jak po stránce fyzické, tak zejména psychické. V krajních, vcelku výjimečných případech může degradovat osobnost alkoholika tak, že vykazuje určité trvalejší rysy duševní choroby — pak zde může jít již buď o zmenšenou přičetnost s důsledky ve smyslu §§ 25, 32 tr. zák., nebo dokonce o nepřičetnost s důsledky ve smyslu § 12 odst. 1 tr. zák. (např. delirium tremens, alkoholické halucinace, korzakovská psychóza).

I chronický alkoholismus v typické formě není duševní chorobou, takový alkoholik je odpovědný za své činy. Pouze v těch případech, kdy změna osobnosti, její degradace jsou tak závažné, že mohou být pokládány za duševní poruchu, např. ve smyslu demence — možno zbavit individuum odpovědnosti (příznaky těžkého chronického alkoholismu bývají např. spojeny s příznaky mozkové arteriosklerózy).

⁷⁾ Podrobněji K n o b l o c h: Soudní psychiatrie pro právníky a lékaře, str. 19, 153, 168; cit. Súdna psychiatria, kap. I, § 2 a kap. 18, 21; Komentář tr. zák. z r. 1958, str. 56 a 62 a Komentář z r. 1964, str. 67 a násl. Podrobnější rozbor těchto právních otázek je rovněž již předmětem dalších chystaných statí.

Zde budou proto z hlediska účinné prevence zcela na místě léčebné zásahy, nehledě k tomu, že tu obvykle bývají splněny i podmínky nuceného či ochranného léčení (viz dále).

2. Nebo *krátkodobé (akutní)*, kde třeba ještě lišit:

a) *chorobné patologické opojení*, typicky epileptoidní nebo paranoidní formy, a to především u osob psychicky nevyrovnaných nebo méněcenných, tedy *podmíněně relativně trvalým chorobným stavem* (psychopaté i chroničtí alkoholici, popřípadě neurastenici apod.). Projevuje se mráкотným stavem, kdy dochází k těžké poruše vědomí, vyznačující se halucinacemi, bludnými představami, z afektů vystupuje do popředí hněv a strach, aniž však byla porušena pohybová koordinace, tedy stav nebezpečný okolí. Také zde lze vést vcelku jasnější hranici (i na základě přírodovědeckého, kauzálního zjištění chorobného stavu psychiatrem) mezi případy chorobných, patologických alkoholových duševních poruch, vedoucích k biopatologicky determinované nepřičetnosti a případy prosté úplné opilosti;

b) složitější je otázka případů *patologické opilosti*, vyskytující se vcelku vzácněji, která může vzniknout po požití i menšího množství alkoholu buď *jako akutní, zcela krátkodobý chorobný stav*, anebo se může vyvinout i ze stavu obyčejné alkoholové opilosti, zejména za shluku různých nepříznivých okolností, např. po únavě, hladu, nedostatku spánku, duševním otřesu i u *jinak duševně zcela normálního jedince*. Pokud je však uvedení se do takového stavu zaviněné, jsou právní důsledky stejné jako u prosté úplné opilosti značící nepřičetnost [dále ad c)]. Je ovšem mnohdy velmi obtížné rozlišit prostou úplnou opilost od patologické (viz např. rozh. 65/1958 Sb. rozh.). Je tu patrně plynulá hranice dělící případy chorobné opilosti (nepřičetnosti ve smyslu § 12 odst. 1 tr. zák.) od tzv.

c) *prostého, úplného alkoholického opojení* (ebrietas simplex) jako krátkodobého, akutního, patrně nechorobného stavu, do kterého se zaviněně uvede jinak duševně zdravá osoba nadměrným požitím alkoholického nápoje. Tyto případy jsou nesporně prakticky nejčastější a trestněprávně nejvýznamnější. Na tyto případy (spolu s případy actionis liberae in causa) *nedopadají* důsledky spojené s nepřičetností podle § 12 odst. 1 tr. zák., ač čin je páčán v nepřičetnosti (ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák.), tj. v duševní poruše vylučující potřebné schopnosti rozpoznávací a určovací.

Sovětské i naše učebnice psychiatrie pro právníky (srov. výše cit. Knobloch, Súdna psychiatria aj.) zde hovoří spíše o určitých psychických duševních změnách, kdy je podle komentáře „téměř ve všech případech zachována schopnost opilého rozumět všemu, co se kolem něho děje, jakož i tomu, co sám dělá. Opilý neztrácí spojení se skutečností a podržuje kontakt s okolím. Jeho činnost, ačkoliv nedostatečně odůvodněná (motivovaná), je spojena s vnějšími podněty a má určité zaměření. V dostatečné míře chápe situaci a přizpůsobuje k ní své jednání“.⁸⁾ Je to ovšem problematická pomoc psychiatrie praxi, jež je nucena aplikovat i u těchto případů ust. §§ 3 odst. 3 a 4 až 6 tr. zák., ač potřebné konstitutivní prvky zavinění zde patrně v některých případech chybí.

⁸⁾ Trestní zákon, komentář, Orbis 1958, str. 58.

III. Taková je tedy hlavní hranice, dělicí čára: na jedné straně nebezpečné případy opilosti *chorobného původu*, kde je zejména na místě uložení léčebných opatření a kde popř. *přichází v úvahu* i ust. § 12 odst. 1 tr. zák., a případy *prosté (úplné) opilosti*, kde je *plná trestní odpovědnost* ve smyslu § 12 odst. 2 tr. zák. (popř. odpovědnost za *actio libera in causa* dolózní a kulpózní), a kde ochranné léčení zpravidla nepřichází v úvahu. (Toto jasně liší též naše praxe v rozhodnutích č. 5/1956, 65/1958, 10/1957, 18/1952 Sb. rozh. tr.)

Tyto poslední (c) případy nebezpečných projevů *úplné opilosti* (popř. spolu s vcelku výjimečnými případy zaviněné patologické opilosti) tvoří specifický, právně neobyčejně komplikovaný problém kriminální prevence.

Předmětem dlouhých a vleklých sporů je tu zejména otázka, zda vůbec, resp. jakým způsobem a jak intenzivně trestně postihovat nebezpečné projevy úplné opilosti značící popř. nepřičetnost. Možno říci, že staletí již trvající rozpor mezi požadavkem přísného dodržování zákonnosti (respektování principu *nullum crimen sine culpa*) a požadavkem účinné ochrany společenských vztahů vůči nebezpečným projevům opilosti vytváří historické dilema formulované slovy: „vina či ochrana společnosti?“, dilema, jež patrně není možné současně důsledně teoreticky uspokojivě a zároveň i pro praxi zcela přijatelně řešit. Základní otázkou je ovšem dosáhnout co nejoptimálnějšího souladu obou zmíněných základních požadavků trestního práva při řešení tohoto rozporu jak v zákonodárství, tak v justiční praxi. Vývoj tohoto po staletí již řešeného, dosud však uspokojivě nerozřešeného problému v různých právních rádech je předmětem výkladu v další autorem chystané studii.

KAPITOLA DRUHÁ

PREVENTIVNĚ LÉČEBNÁ OPATŘENÍ VŮČI OSOBÁM NADMĚRNĚ POŽÍVAJÍCÍM ALKOHOL

§ 1. Celkový přehled preventivně léčebných opatření. § 2. Podmínky uložení a výkonu ochranného léčení a jeho vztah k jiným formám preventivního působení, zejména k trestům. § 3. Zásady preventivně léčebného působení.

§ 1. CELKOVÝ PŘEHLED PREVENTIVNĚ LÉČEBNÝCH OPATŘENÍ

I. V předchozí kapitole rozebírané *rozlišování intenzity a kvality (hloubky, resp. chorobné povahy) opilosti* má trestně právní význam nejen ze základního hlediska, zda vůbec v konkrétním případě *přichází v úvahu trestní odpovědnost, resp. v jaké míře, nýbrž i z hlediska potřeby dalších především preventivně léčebných prostředků*. Čím více se totiž případy opilosti budou blížit svou povahou druhé základní skupině (tj. chorobným, nebezpečným stavům opilosti), tím aktuálnější a nutnější z hlediska účinné ochrany společnosti bude léčebný zásah.

Z kvalitativně odchylné psychické struktury osoby s více či méně chorobnými sklony k pití vyplývá totiž neustálé nebezpečí pro společnost. Toto nebezpečí nelze plně odstranit výchovným působením kolektivu či represivními opatřeními; vyžaduje i léčení takového nebezpečného pijáka či alkoholika.⁹⁾

Účinná prevence vyžaduje zajištění takového důrazného léčebného, výchovného, resp. represivního vlivu, jenž by vycházel:

- z osobnosti opilce, ze stupně jeho narušenosti a ze zakořeněnosti jeho sklonu k pití;
- z nebezpečí, které z toho společnosti hrozí;
- popř. i z následků, které pro své nebezpečné alkoholické sklony opilec již společnosti způsobil.

Celkový počet alkoholiků se v ČSSR odhaduje asi na 1/4 miliónu; evidovaní z toho činí asi 40 %; počet pijáků pravidelných či příležitostně pijících tak, že pocítují známý účinek alkoholu na nervovou soustavu, se odhaduje asi na 1/2 až 3/4 miliónu. Přitom podíl obou skupin pijáků na společensky škodlivých důsledcích alkoholu je (zejména u první skupiny) podstatně vyšší než odpovídá jejich procentnímu podílu na celkové populaci (viz AUC 3/1970, str. 262). To potvrzuje již skutečnost, že v průběhu šedesátých let bylo ročně ve výkonu trestu odnětí svobody přibližně 20 000 osob, přičemž asi 10 000 bylo ročně z výkonu trestu propouštěno. Asi 40 % odsouzených tvoří recidivisté, mezi nimiž je značné procento nebezpečných pijáků. Počet osob ve výkonu trestu za trestné činy přímo zaviněné požitím alkoholu se průměrně odhaduje asi na 4000 odsouzených; ostatně zjištěný vliv alkoholu se týká až 1/3 veškeré legální kriminality (AUC 3/1970); avšak v průměru se dosud nařizovala ochranná léčba podle dřívějšího ustanovení § 72 tr. zák. asi ve 400 a 500 případech toliko některých nejnebezpečnějších projevů alkoholismu, a nad to obvykle na nedostatečně dlouhou dobu a s málo úspěšnými výsledky.

II. Z naznačeného okruhu osob se především rekrutují ti, u nichž je zhusta zapotřebí léčebného či jiného zacházení. Přitom základní preventivní prostředky, uplatňované naší praxí:

1. počínají nejmnějším zásahem proti nebezpečně alkoholizovaným jedincům — pobytem na záchytné stanici (ZS),

2. pokračují závažnějším opatřením — uložením ambulantního (dobrovolného, nuceného i ochranného) léčení a

3. končí nejzávažnějšími formami prevence nebezpečných projevů alkoholismu — ústavním léčením dobrovolným, nuceným i ochranným.¹⁰⁾

⁹⁾ Otázku samotné organizace příslušných zdravotnických zařízení, způsobu léčby apod. bez ohledu na to, o jaký druh léčby jde (dobrovolné, nucené či ochranné léčení), třeba ovšem přenechat lékařům, resp. psychiatrům, jimž jde o vyléčení alkoholika. Naproti tomu právníkovi tu jde o právní úpravu ochrany společnosti před nebezpečnými projevy opilosti, o právní úpravu podmínek léčení, za nichž by se prevence mohla nejlépe uplatnit.

¹⁰⁾ Blíže k nim z kriminologického hlediska (k jejich obsahu, možnostem účinné prevence) viz AUC — Iuridica č. 4/1970, str. 363 a násl.

Ad 1. Vývoj pobytu na *záchytné stanici (ZS)* za podmínek § 12 odst. 1, 4 protialkohol zák. demonstruje tato tabulka:

ČSSR	1967	1968	1969
Celkový počet ZS	53	53	51
lůžek	452	464	457
zachycených osob	30 535	25 294	29 809
Z toho v evidenci PAP	19 859	17 837	22 280
Z toho recidivujících	8 157	7 763	8 451

Ve srovnání s koncem roku 1958, kdy bylo 25 záchytných stanic s 300 lůžky, na nichž *bylo v letech 1955–1958 ošetřeno celkem 54 000 osob*, vzrostl počet zachycených osob za jedno desetiletí *na dvojnásobek*.

Ad 2. Vývoj u *ambulantního (dobrovolného i nuceného léčení)* v protialkoholní poradně (PAP) podle § 13 odst. 1, 2 protialkohol. zák. charakterizuje tato tabulka:

ČSSR	1967	1968	1969
Celkový počet ošetřovaných v PAP	125 703	133 207	118 464
evidovaných pacientů	90 310	97 657	103 809
Přišlo v daném roce	15 126	14 211	13 801
Propuštěno v daném roce	5 557	5 348	4 099

Naproti tomu v r. 1958 bylo v ČSSR 200 poraden (složek psychiatrického, neurologického či interního oddělení ÚNZ), které evidovaly 52 000 osob, což je opět dvojnásobný růst za desetiletí.

Ad 3. Obdobný vývoj je patrný u *dobrovolného ústavního léčení* za podmínek § 13 protialkohol. zák. a u *nuceného povinného ústavního léčení* za podmínek § 13 protialkohol. zák., resp. § 24 a § 23 odst. 4 výše cit. zák. č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu:

	1967	1968	1969
Celkový počet léčených pacientů (ústavně i ambulantně)	97 657	103 660	110 149
Z toho na konci daného roku v ústavní léčbě	4 612	5 742	4 516
Z toho v dobrovolné léčbě	2 069	2 194	2 421
Z toho v nucené léčbě	1 723	1 413	1 296

V současné době je v ČSSR asi dvacet protialkoholních oddělení při psychiatrických klinikách a léčebnách s celkovým počtem asi 800 lůžek. Je však naléhavě zapotřebí pro pijáky typu A–C asi 2000 lůžek. (Prameny ad 1.–3. Statistika min. zdravotnictví.)

Nejméně uspokojivá je konečně situace u nejzávažnějších opatření — ochranného léčení za podmínek § 72 tr. zák. (a § 351 a násl. tr. ř.):

OL uložené trest. soudy (všechny případy)	1967			1968			1969/I. pol.		
	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR	ČSSR	ČSR	SSR
za použití § 12/2 tr. zák.r	.	149	..	103	75	29	57	45	13
ostatní případy	.	460	..	477	406	75	268	225	46
celkem	.	609	.	580	481	104	325	270	59
Z toho v ČSR recidiv. zvl. neb recid. protispoleč. živlu současné uložení nepo. trest dříve trest. osobám		584 (96 %) 28 (5 %) 192 (32 %) 413 (68 %)			464 (96 %) 21 (4 %) 153 (32 %) 328 (68 %)			253 (94 %) 15 (6 %) 103 (39 %) 216 (80 %)	

Z OL ulož. v ČSR (všechny případy) byla odsouzená činnost spáchána:	1967		1968		1969/I. pol.	
	bez VA	pod VA	bez VA	pod VA	bez VA	pod VA
a) osobami nepoživajícími pravidelně alkohol, resp. abstinenty	59	6	43	10	22	7
b) osobami požív. častěji nebo ve větším množ- ství alkohol	44	83	28	63	24	30
c) jako sub b), ale mají- cími nadto sklony k pro- tispolečenskému jednání	48	254	29	215	18	113
d) evidovanými alkoholiky	12	68	13	153	6	33
celkem	163	570 411	113	574 441	70	253 183
z toho sl. c) d)	60	322	62	368	24	146

(Pramen: Statist. odděl. MS)

Vysvět. — pod VA = pod bezprostředním vlivem alkoholu, bez VA = bez vlivu a souvislosti s alkoholem

Z uvedeného rozvrstvení (ad 1 až 3) je patrný — vzhledem k celkovému počtu osob potřebujících léčebného aj. zacházení (viz ad I) — značný nedostatek potřebných zařízení pro nebezpečné pijáky a alkoholiky. Růst počtu těchto zařízení v padesátých a zejména v šedesátých letech neodpovídá růstu počtu nebezpečných pijáků. *Z toho plyne mj. též jeden ze závažných argumentů pro řešení, které přinesla novela § 72 tr. zák., umožňující vhodné kombinace a vzájemnou návaznost ambulantního a ústavního léčení z hlediska současných možností optimální prevence nebezpečných projevů alkoholismu.*

Dále je patrné to, že ochranné léčení ukládaly soudy — také vzhledem k omezeným možnostem přísně uzavřené nucené léčby pijáků — pachatelů trestných činů — jen v nejnútnejší míře, a to *vcelku správně* se zaměřením na *nejnebezpečnější* případy recidivistů, protispolečenských živlů a nebezpečných pijáků a alkoholiků (ad 3). Jejich podíl na celkovém počtu uložených ochranných léčení je tu větší než 2/3. *To je další závažný argument pro urychlenou realizaci léčení takových osob v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.*

III. Čím tedy závažnější bude případný preventivně léčebný zásah do životních podmínek občana, zejména jde-li již o nucené a ochranné léčení, tím přísnější bude úprava zákonných podmínek, za nichž se uplatňují:¹¹⁾

Ad 1. Uvedený preventivní prostředek je vázán pouze na konkrétní stav akutního vysokého stupně opilosti, bez ohledu na kvalitu opilosti (zejména tedy bez ohledu na to, zda jde o osobu s nebezpečnými alkoholickými sklony či nikoli). Takový zásah je podmíněn bezprostředním nebezpečím, které zde v důsledku akutní alkoholové intoxikace hrozí samotnému opilci (úrazy či dokonce nebezpečí smrti při zvláště vysokých stupních intoxikace) i společnosti (srov. § 13 odst. 1 protialkohol. zák.).

Zkušenosti praxe ovšem ukazují,¹²⁾ že u dvou třetin takto zachycených jde o sklony k nebezpečnému opíjení a že hlavními důvody záchytu jsou typické verbální delikty, výtržnosti a naprostá opilost; obvykle je již třeba pokračovat buď v ambulantní léčbě, nebo v četných případech dokonce i v léčbě ústavní [viz zejména ad 1) tabulku na str. 245 — počet evidovaných v PAP a počet recidivujících].

Záchytné stanice tu znamenají první důležitý zásah u případů nebezpečné akutní alkoholové intoxikace. Mohou však významným způsobem napomáhat k realizaci dalších preventivních opatření. Půjde např. o ohlá-

¹¹⁾ Sankci za nepodrobení se kterémukoliv z uvedených opatření je postih za přestupek podle § 13 písm. c) přest. zák. s možností uložit opatření podle § 26 téhož zákona, tedy zejména i pokuta do 500 Kčs, i když povaha a závažnost uvedených prostředků prevence je různá. Zákon o přečinech přináší však zpřísnění postihu, jde-li o odmítání podrobit se ochrannému léčení ve smyslu § 72 tr. zák., pak jde o přečin podle § 7 písm. c) zák. o přeč. V méně závažných případech ztěžování výkonu ochranného léčení se tu ovšem může uplatnit ust. § 13 písm. a) přest. zák. [nejde např. o podstatné ztěžování výkonu ochranného léčení ve smyslu § 7 písm. c) zák. o přeč.].

¹²⁾ Cit. Skála: Alkoholismus, str. 157; týž: Organizace a metodika boje proti alkoholismu, str. 30.

šení případů zdravotnickému odboru ONV, aby podchytil klienty ZS do protialkoholní péče, o sdělení odborové organizaci na pracovišti, aby na ně mohl výchovně působit kolektiv, anebo podle povahy nebezpečné opilsti dokonce o následující ambulantní nebo ústavní léčení buď dobrovolné, nucené, či ochranné.¹³⁾ Preventivní význam ZS a dalších na ně navazujících zařízení ve vztahu ke kriminalitě pod vlivem alkoholu nelze dosti ocenit, i když dosud tyto instituce nejsou zdaleka plně pro tento účel využity.

Jeho význam pro prevenci kriminality je patrný přímo z právních podmínek jejich uplatnění podle § 12 odst. 1 protialkohol. zák.; stanoví, že osoba, která se požitím alkoholického nápoje přivedla do stavu vzbuzujícího pohoršení nebo do stavu, v němž ohrožuje sebe, svou rodinu, své okolí nebo majetek či porušuje-li veřejný pořádek, je povinna se podrobit okamžitému ošetření v protialkoholním zařízení. Orgány VB podle potřeby (zejména v zájmu bezpečného a rychlého postupu) spolupůsobí při dopravě takových osob do zařízení.

Ad 2. U závažnějších případů osob, které se nebezpečně nadměrně opíjejí, zajištěných popř. v ZS, zejména též podle § 12 odst. 1 protialkohol. zák. nebo hlášených VB, NV i jinými orgány, příbuznými, spoluzaměstnanci apod. dalším příslušným protialkoholním zařízením, bude zapotřebí *protialkoholní léčby*.

Nutnost léčby tu všeobecně signalizují skutečnosti, že takové osoby se požíváním alkoholických nápojů přivádějí opětovně do stavu, jenž vzbuzuje pohoršení nebo má nepříznivý vliv na rodinu či na pracovní výkon, nebo jinak poškozuje obecné zájmy, ruší veřejný pořádek, klid a bezpečnost občanů a způsobuje i poruchy na zdraví samého opilce (§ 13 odst. 2). Preventivní opatření tu spočívají v povinnosti podrobit se podle rozhodnutí protialkoholního zařízení dispenzární péči tohoto zařízení, zejména dát se odborně léčit (§ 12 odst. 1).

Základní širší preventivní význam též v boji proti kriminalitě pod vlivem alkoholu mají zde PAP, které rozvíjejí všestrannou výchovnou preventivní a osvětovou činnost, zaměřenou proti alkoholismu, popř. se zaměřují i na určité skupiny obyvatelstva (např. na vybrané závody, zejména s tzv. horkým provozem, brigády, mládež, řidiče). Vyhledávají a preventivně ovlivňují osoby ohrožené alkoholismem i provádějí vlastní léčebnou péči o alkoholiky. Jejich adresy získávají do své evidence pomocí ZS, VB, NV, soudů, prokuratury, závodů i rodinných příslušníků, zejména manželek apod. Lékař tu pacienta vyšetří a stanoví plán a individuální postup léčby i na základě informací od výše zmíněných složek. Zvláště důležitá je zde spolupráce s nimi ve dvojím směru:

— pokud jde o výměnu zkušeností při návštěvách v místě bydliště i v pracovním prostředí pijáků-pachatelů trestných činů, zejména též v případech převzetí záruky (PO, NO, PP) orgány ROH, JZD apod.; jde tu zvláště o konzultace s obvodními (dílenskými) lékaři, kteří PAP pomáhají alkoholiky sledovat, popř. je i léčí;

¹³⁾ Podrobněji cit. S k á l a: Alkoholismus.

— dále spolupráce v tom smyslu, že PAP upozorňují, popř. informují příslušné orgány na nebezpečné chování některých alkoholiků ve vztahu k jejich rodině, veřejnému klidu a pořádku apod. Rozvinutí těchto forem spolupráce by mohlo přispět v preventivním boji s nebezpečnými projevy alkoholismu.

Ad 3. U závažnějších případů alkoholismu, plynoucích ze zakořeněných zvyklostí alkoholika, jestliže se např. řádně neléčí nebo ambulantní léčení nestačí a alkoholik odmítá podrobit se dobrovolně ústavnímu léčení — to je ovšem již záležitostí lékařskopsychiatrického zjištění — je konečně takový alkoholik povinen podrobit se z rozhodnutí ONV *ústavnímu léčení*¹⁴⁾ (§ 13 odst. 2). Při rozhodování protialkoholního zařízení se tu postupuje podle správního řádu (č. 71/1967 Sb. o správním řízení; to se týká i ambulantní léčby). O odvolání proti rozhodnutí protialkoholního zařízení rozhoduje příslušný NV, který ústav řídí (§ 77 zák. č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu).

Vzhledem k tomu, že u povinného ústavního léčení jde již o závažnější omezení, stanoví § 24 cit. zák. 20/1966, že převzetí nemocného do ústavní péče bez jeho souhlasu je zdravotnické zařízení povinno oznámit příslušnému nadřízenému NV do 48 hodin po přijetí nebo potom, kdy byl bez souhlasu nemocného omezen jeho volný pohyb. Má-li pak NV pochybnosti o nutnosti ústavní péče bez souhlasu nemocného, přezkoumá toto opatření po odborném posouzení a po projednání s místním (městským) NV místa trvalého pobytu nemocného je potvrdí nebo zruší. Stejně postupuje NV, požádají-li o přezkoumání ústavní péče sám nemocný, osoby jemu blízké ve smyslu § 116 OZ, nebo opatrovník, popř. dají-li k tomu pokyn zdravotní zařízení, orgány ROH nebo jiné společenské organizace. O přezkoumání opatření lze znovu žádat NV, zlepší-li se zdravotní stav nemocného, nebo uplyne-li lhůta stanovená k tomu účelu NV. Pominou-li důvody další ústavní péče bez souhlasu nemocného, nemocný se propustí.

Vzhledem k závažnosti převzetí do povinné ústavní péče zákon (§ 24 odst. 4) umožňuje výše uvedeným osobám a orgánům navrhnout, aby rozhodnutí NV bylo přezkoumáno soudem, jde-li o osoby trpící duševní poruchou. Nový návrh na přezkoumání soudem lze podat až po uplynutí šesti měsíců od právní moci rozhodnutí soudu.

IV. Nejzávažnější případy nebezpečných sklonů k opijení, které se již projevují ve společensky nebezpečném postoji opilce ke společenským povinnostem i ve společensky nebezpečném jednání (přestupku, přčinu, trestném činu), vyžadují proto již radikálnějších preventivně léčebných zásahů — *povinné ústavní léčby* podle § 13 odst. 2 protialkohol. zák. či dokonce *ochranného léčení* ve smyslu § 72 tr. zák.

Všeobecně lze zde říci, že jejich nutnost v takových případech je dána především generální podmínkou, že dotyčná osoba se oddává nadměr-

¹⁴⁾ Protialkoholní léčebny jako součásti psychiatrických léčeben jsou u nás dvojího typu: otevřená oddělení (pro pacienty dobrovolně se přihlásivší k léčení) a zavřená (určená pro pacienty, kteří jsou povinni se léčit na základě rozhodnutí soudu, NV, či zdravotnického zařízení); zde je zaručena abstinence, dobré možnosti výchovného a psychotherapeutického vlivu; o léčených se vede evidence, která by mohla být důležitá z hlediska širšího preventivního vlivu uplatňovaného i po jejich propuštění.

nému pití, že pravidelně nadužívá lihoviny (alkoholik), a alespoň jednou speciální podmínkou:

a) nestará se již dostatečně o svou rodinu nejen tím, že jí nedává dostatečné finanční prostředky, ale i tím, že ohrožuje výchovu v rodině a nestará se již ani o sebe; tato podmínka musí být tedy dána v závažnější intenzitě;

b) je okolí na obtíž, zejména tím, že v důsledku pití má špatnou pracovní morálku, že se výtržnický projevuje a ruší tím častěji klid občanů (včetně své rodiny) a veřejný pořádek;

c) je nebezpečný pijan, který byl popř. již vícekrát administrativně (pokutou, napomináním VB apod.) či jinak (např. před komisí pro ochranu veřejného pořádku) postižen;

d) spáchal trestný čin, přečin pramenící z nebezpečných alkoholických sklonů, byl již pro nebezpečné projevy opilosti postižen soudem či jde již o recidivistu nebo zvláště nebezpečného recidivistu.

V případě prvních dvou podmínek, které se v podstatě kryjí s podmínkami § 13 odst. 1 protialkohol. zák., postačí mnohdy ještě zajistit systematický vliv a působení kolektivu (ROH, vedení závodu apod.) na opilce, zejména v tom směru, aby se *dobrovolně* podrobil péči PAP a ambulantnímu léčení; v závažnějších případech narušenosti, která se projeví ve větší intenzitě naplnění podmínek sub a), b), popř. v menší intenzitě naplnění podmínek sub c), bude směřovat úsilí kolektivu k tomu, aby se *dobrovolně* podrobil ústavní léčbě.

Naproti tomu *bez souhlasu* je možno převzít nemocného do ústavní péče, jde-li o nemoci, u nichž lze uložit *povinné léčení* (viz výše), nebo ohrožuje-li nemocný vzhledem ke svému zdravotnímu stavu své okolí, anebo není-li možné vzhledem ke zdravotnímu stavu nemocného vyžádat si jeho souhlasu. Jestliže nemocný stížený duševní poruchou ohrožuje sebe, lze ho též převzít do ústavní péče bez jeho souhlasu (§ 23 odst. 4 zák. 20/1966 Sb.). Tyto případy bývají výjimečnější a přijdou v úvahu u některých chronických pijáků.

Konečně v případě sub c) a zejména sub d), dopustí-li se např. recidivista-opilec jen přestupku, bude zhusta již třeba důraznějších preventivně léčebných zákroků. Podle povahy nebezpečných projevů opilosti a závažnosti případů uplatní se tu opět již povinné ústavní léčení (srov. cit. § 13 protialkohol. zák. a §§ 23, 24, 77 zák. 20/1966 Sb.).

Nejzávažnějšími budou ty případy, kdy nutno uplatnit *ochranné léčení*; počínají spácháním trestného činu (resp. výjimečněji přečinu) pramenícího z nebezpečných alkoholických sklonů a končí zvláště nebezpečnými projevy recidivy v důsledku těchto sklonů. Jsou-li tedy podmínky uvedené na této straně sub c), d) dány ve větší intenzitě nebo jsou-li dokonce kumulovány s ostatními podmínkami sub a), b), bude zapotřebí nejprísrnějších opatření jak pokud jde o délku ochranného léčení (ústavního i ambulantního), tak pokud jde o jeho kombinaci s tresty, zejména též s trestem odnětí svobody.

Rozdíly mezi nuceným a ochranným léčením lze podle naší zákonné úpravy v hlavních rysech shrnout takto:

Nucené léčení upravuje protialkohol. zák. tak, že jde-li o ústavní léčení, provádí se na základě rozhodnutí ONV, resp. KNV, a jde-li o dispenzární povinné léčení, rozhoduje protialkoholní zařízení. Ochranné léčení upravuje trestní zákon na základě rozhodnutí trestního soudu v souvislosti s trestným činem či přečinem. Dříve šlo tu jen o léčení ústavní. Novela trestního zákona však z hlediska účinné prevence přináší významnou změnu, týkající se i možnosti ambulantního léčení, resp. jeho vhodné kombinace s léčením ústavním. Podmínky uložení nuceného léčení podle § 13 odst. 2 protialkohol. zák. na rozdíl od podmínek ochranného léčení (§ 72 tr. zák.) jsou širší.¹⁵⁾

§ 2. PODMÍNKY ULOŽENÍ A VÝKONU OCHRANNÉHO LÉČENÍ A JEHO VZTAH K JINÝM FORMÁM PREVENTIVNÍHO PŮSOBNÍ, ZEJMÉNA K TRESTŮM

II. *Ochranné léčení* je nejzávažnější formou preventivně léčebného zásahu vůči nebezpečnému opilci, spjatou s faktem spáchání trestného činu, resp. přečinu a s preventivně represivními prostředky tr. zák. a tr. ř. (§ 72 tr. zák. a §§ 351 až 353 tr. ř.). Vzhledem k tomu i podmínky jeho uložení budou vymezeny nejpodrobněji a nejdůkladněji ve srovnání s jinými druhy léčení, zejména i nuceného.

Uložení ochranného léčení je vázáno na konkrétně spáchaný trestný čin (přečin) pachatele v opilosti nebo v souvislosti s požíváním alkoholu. Za tento čin mu však soud obvykle uloží též přiměřený trest. Současné uložení ochranného léčení je rovněž v souvislosti se spáchaným činem, ale tato souvislost je tu nejen širší, ale především jiné, preventivně léčebné povahy. Přechází se zde tedy výrazněji od represivních opatření k léčebným ve shodě s takovými případy pachatelů-opilců, obvykle chronických pijáků, jejichž pití je již víceméně projevem určité choroby, na rozdíl od pouhé psychické poruchy, způsobené prostou opilostí. U nich je již obvykle patologicky ovlivněna psychika alkoholem ve směru snižování přičetnosti až ke stavům velmi blízkým nepřičetnosti; vykazují popř. též trvalé somatické poruchy základních funkcí orgánů a psychické povahové změny, což ovšem může posoudit jen znalec, psychiatr nebo lékař. I zde však má svůj generálně preventivní význam moment pohružky či dokonce uložení trestu jako společenského odsudku, spolu s ochranným léčením. Zákon s takovou kombinací se zesílením vlivu na nebezpečného alkoholika nyní výslovně počítá (§ 72 odst. 3 tr. zák.). Vždyť takové opíjení má jednak své společenské kořeny, podmínky vzniku a trvání, na

¹⁵⁾ Proti oběma opatřením jsou přípustné opravné prostředky (stížnost, odvolání), projednávané v prvním případě ve správním řízení NV nebo zdravotnickým zařízením, ve druhém případě trestním soudem.

něž proto třeba působit prostředky společenského preventivně výchovného vlivu, jednak prvky chorobné, které třeba odstraňovat léčením. Ani jeden, ani druhý prvek se patrně (s výjimkou trvale nepřičetných osob) nevyskytuje izolovaně; třeba proto tak či onak působit na oba.

Historické i současné úpravy těchto problémů v jednotlivých státech jsou velmi různorodé;¹⁶⁾ teoretické problémy s tím spjaté lze shrnout do tří základních skupin:

I. podmínky uložení ochranného léčení (kdo je ukládá, komu a za jakých podmínek),

II. podmínky výkonu ochranného léčení (zejména doba, místo a způsob jeho výkonu),

III. a konečně nejdůležitější otázky spjaté se specifickým vývojem socialistických států, týkající se vztahu ochranného léčení k formám preventivně výchovného působení kolektivů a v souvislosti s tím i k trestům.

Posoudíme je z hlediska naší úpravy a z hlediska takového způsobu uložení ochranného léčení, s nímž by byly spjaty optimální preventivní účinky.

I. Ochranné léčení nebezpečného opilce může uložit na návrh prokurátora (§ 178 tr. ř.) nebo i bez tohoto návrhu (§ 230 tr. ř.) jako ochranné opatření jedině trestní soud. Ústavní léčení nařizuje předseda senátu příslušnému léčebnému ústavu, popř. ambulantní léčení příslušné PAP, kde mají být vykonány (§ 351 odst. 1 tr. ř.).

Z preventivních důvodů může nařídít i bezodkladné dodání do léčebného ústavu, je-li osoba, již bylo ochranné léčení uloženo, při pobytu na svobodě nebezpečná svému okolí [ve smyslu výše uvedených podmínek ad a) až d)], zejména kumulují-li se ve věci jedné osoby (§ 351 odst. 2 tr. ř.). Obdobně je tomu i pokud jde o změnu ústavního léčení v ambulantní a naopak. (Trestní řád však tyto eventuality blíže neupravuje. O upuštění a propuštění z ochranného léčení srov. §§ 352 a 353 tr. ř.)

Podmínky uložení ochranného léčení stanoví § 72 tr. zák., který liší:

a) Případy *obligatorního* uložení podle §§ 24 a 32, které umožňují mírnější postih zmenšeně přičetných osob (možnost upuštění od potrestání, resp. snížení trestu za současného uložení ochranného léčení). Tyto případy se však nevztahují na zmenšenou přičetnost způsobenou zaviněným požitím alkoholu, jak výslovně uvádí § 25 tr. zák. a jak lze dovodit z § 32 odst. 2 ve srovnání s odst. 1 (argument „takového pachatele“, tj. který si zmenšenou přičetnost nepřivodil požitím alkoholu), ba ani ne na konkrétní zaviněnou nepřičetnost v důsledku opilosti, rovněž podle výslovného ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák.

Jinak však tomu bude v případech, kdy nepřičetnost (zmenšená přičetnost) nebyla důsledkem zaviněné konkrétní opilosti, nýbrž důsledkem nadměrného pití alkoholu vůbec, tedy důsledkem závažných somatických a psychopatických změn v případech chronického alkoholismu, resp. cho-

¹⁶⁾ Podrobněji Sawicki-Flatau-Kowalska: Alkohol v prawie karnym, Varšava 1958 (zejména kapitola o léčení alkoholiků).

robného patologického opojení. Jedině v těchto prakticky celkem vzácných, ale závažných případech přichází v úvahu obligatorní uložení ochranného léčení ve smyslu § 72 odst. 1, neboť pokud jde o „trestný čin“, je nepřičetný opilec ve smyslu § 12 odst. 1 beztrestný; v případě zmenšené přičetnosti pak přichází v úvahu možnost privilegování pachatele-alkoholika ve smyslu § 25, resp. 32 tr. zák.

b) Častější budou případy *fakultativního* uložení ochranného léčení v důsledku zmenšené přičetnosti u alkoholika s nebezpečnými alkoholickými sklony, jehož pobyt na svobodě je nebezpečný ve smyslu § 72 odst. 2 písm. a); jde tu o případy z hlediska širší prevence zvláště důležité.

Problémem však je, jak vykládat § 72 odst. 2 písm. a) tr. zák. (kde se uvádí, že pobyt pachatele na svobodě je nebezpečný) v souvislosti s možností uložení ambulantního léčení, které se přece vykonává na svobodě. Je zde tedy určitý logický rozpor plynoucí přímo z textu zákona. Lze jej podle našeho mínění překlenout patrně jen tak, že bude vhodnější uložit u nebezpečných (zmenšeně přičetných) alkoholiků napřed ústavní léčení a teprve podle jeho výsledků je později změnit v ambulantní, resp. nebude-li ani potom splněna podmínka, že jeho pobyt na svobodě není nebezpečný, opět ambulantní léčení změnit na ústavní léčení. K takovému rozhodnutí ovšem může dát podklady jen znalec.

c) Nejčastější budou případy osob nadměrně požívajících alkoholické nápoje, které *ve stavu opilosti nebo v souvislosti s požíváním alkoholu spáchaly jakýkoliv trestný čin, resp. přečin* [§ 72 odst. 2 písm. b) tr. zák.]. Novela trestního zákona tu přinesla významnou možnost uložení ochranného léčení i v případech, kdy trestná činnost byla spáchána toliko *v souvislosti s požíváním alkoholu (alkoholik si např. opatřil prostředky k pití rozkrádáním)*. Dřívější úprava u těchto — obvykle z hlediska prevence závažných — případů uložení ochranného léčení neumožňovala.

Ve všech případech [a)—c)] je podmínkou, že ve stavu opilosti byl spáchán trestný čin či přečin (nebo v případě nezaviněné nepřičetnosti čin jinak trestný), nikoli tedy jen přestupek. Tu by přicházelo v úvahu nejvýše jen nucené ústavní či ambulantní léčení za podmínek § 13 odst. 3 protialkohol. zák.

U všech případů je patrné, že nejdůležitější podmínkou uložení ochranného léčení je *nebezpečný stav opilosti*, který se v konkrétní trestné činnosti projevil a hrozí, že bude příčinou další trestné činnosti. Je tedy třeba tento stav odstranit takovým vlivem, který by nebezpečnou opilost paralyzoval. Vyléčení je zde proto základní podmínkou nápravy pachatele, a tím i účinné prevence možnosti páchaní dalších deliktů. Je tím nutnější, oč je nebezpečnější stav opilosti. Nejzávažnější je zde obligatorní případ uložení ochranného léčení sub a), dále případ zmenšeně přičetných sub b), který svou objektivní společenskou závažností se blíží k obligatorním případům uložení ochranného léčení. Na rozdíl od a) je u b) dána možnost aplikace i trestu, zejména odnětí svobody a izolace alkoholika od společnosti po dobu výkonu trestu. Trestem se ovšem nezajišťuje trvalá ochrana společnosti, která je možná jen změnou nebezpečného psychického stavu opilce; proto i zde by uložení ochranného léčení mělo být spíše pravidlem.

Ve třetím případě [sub c)] spáchání trestného činu (nebo přečinu) ve stavu opilosti, resp. v souvislosti s nadměrným požíváním alkoholu signalizuje potenciální nebezpečí, které společností ze strany alkoholika nebo též pijáka hrozí. Nutno tedy zejména uvážit, zda spáchaný trestný čin je typickým projevem nebezpečného psychického stavu opilce, nebo jen ojedinělejším produktem konkrétního stavu opilosti. Je zajisté hluboký rozdíl mezi případy osob sice se sklony k nadměrnému pití, jež se však v důsledku konkrétní opilosti dopustily ojedinělého kulpózního deliktu, a mezi případy alkoholiků, jejichž nebezpečné sklony se při ovlivnění alkoholem již nebezpečným způsobem v minulosti projevovaly pácháním přestupků, přečinů či dokonce trestných činů. Naléhavost uložení ochranného léčení se tedy posoudí zejména též z hlediska výše uvedených obecných kritérií ad a) až d), uvedených na str. 250.

Ukládání ochranného léčení nutno zaostřit a soustředit především na okruh nejzávažnějších případů, kdy se uloží obligatorně, dále na případy, kdy léčení zpravidla bude přicházet v úvahu, a konečně na třetí oblast, kdy jeho uložení bude třeba uvážit u závažnějších případů podle zmíněných kritérií a) až d). Vždy nutno vycházet z obecné podmínky, že jde o pachatele, kteří v důsledku nadměrného pití se tíže ve svém pití ovládají nebo neovládají vůbec a nemají také dostatek sebekontroly při průběhu opíjení a jsou pak nebezpeční svému okolí. U nejnebezpečnějších případů alkoholiků bude pak obvykle nutné léčení ústavní, u méně závažných případů zhusta postačí léčení ambulantní. Zejména u masy případů třetí skupiny možno zhusta vyjít z ochranného léčení ambulantního; jindy bude vhodná kombinace obou, přiměřeně k povaze nebezpečné opilosti.

Taková diferenciacie umožní lépe využít zatím ještě malých kapacit uzavřených ústavních zařízení i soustředění odborníků psychiatrů, kterých je rovněž nedostatek, na nejzávažnější případy zejména již chorobných změn, poruch psychiky opilců. Taková diferenciacie může být vodítkem i pro soustředění daleko větší pozornosti soudu (i soudního znalce — psychiatra) na závažné a skutečně problematické případy chronického alkoholismu a nebezpečných duševních chorob trvalejšího rázu (§ 72 tr. zák. tu diferenciuje jen v nejzákladnějších rysech). Zejména ve zmíněných případech chronického alkoholismu, nezaviněného i zaviněného, patologického opilství, či jiných chorobných stavů ovlivňujících toleranci alkoholika k pití, bude proto na místě v souvislosti s ukládáním ochranného léčení zvláště pečlivé zkoumání psychického stavu pachatele — opilce.

II. *Úprava doby trvání ochranného léčení* je ve vývoji zákonodárství (a i pokud jde o současný stav) velmi pestrá:

Stanovení příliš *krátké doby* by mohlo být málo účinné z hlediska preventivně léčebného procesu, stanovení příliš *dlouhé doby* není opět v souladu s požadavkem ochrany občanských svobod. Nejčastěji trestní zákony stanoví jen maximum doby trvání ochranného léčení (obvykle na 2–3 léta, což ovšem u léčení alkoholismu ně vždy dostačuje), jindy stanovují jen minimum doby trvání, resp. minimum a maximum. Nejméně časté jsou úpravy, kdy není stanoveno ani minimum ani maximum doby

trvání ochranného léčení. Tak je tomu u naší úpravy. O propuštění (a analogicky podle § 353 tr. ř. i o změně jednoho léčení v druhé) rozhoduje na návrh příslušného ústavu (prokurátora, obviněného i jiných orgánů) výlučně jen soud, je-li splněn účel léčení (§ 75 odst. 5).

Jinak trestní soud, obdobně jako civilní soud v případech dobrovolného či nuceného ústavního léčení, sleduje počátek výkonu ochranného léčení i jeho průběh. Má nyní podle novely pochopitelně významnou možnost změnit přísně uzavřenou ústavní léčbu ve volnější režim ambulantního léčení a naopak. Zejména podle § 351 a násl. tr. ř. je ústav povinen podat soudu bezodkladně zprávu, pominou-li důvody trvání ochranného léčení, a to případně rovněž na návrh výše uvedených osob. Proti všem rozhodnutím soudu je přípustná stížnost, resp. odvolání, jež mají odkladný účinek (§ 239 tr. ř.).

Zkušenosti praxe ukazují, že doba léčení ve většině případů nepřesahuje rok, jen výjimečně dvě léta. Ochranné léčení alkoholiků trvá v průměru obvykle dva až tři měsíce. U starších nenapravitelných s nebezpečnými psychopatickými úchytkami, např. sklony k mravnostním deliktům a jiným sexuální zvrácenostem, doba izolace a léčení bude ovšem delší. Zde tedy zpravidla není podstatné jen léčení alkoholismu, ale léčení *duševních chorob*. Např. v psychiatrické léčebně Brno se vyskytlo několik případů, kdy ochranná léčba trvala více let (šlo o sklony k mravnostním deliktům na nedospělých děvčátkách). Ochranné léčení u osob nadměrně požívajících alkohol, zejména přihlídneme-li i k možnostem kombinací ústavního a ambulantního léčení, které přinesla novela, nemůže tedy de lege lata plnit podle našeho mínění detenční funkci.

Ochranné léčení se vykonává zpravidla v léčebném ústavě (§ 72 odst. 4). Novela § 72 tr. zák. přinesla z hlediska možností účinné prevence nebezpečných projevů alkoholismu významnou změnu: lze-li vzhledem k povaze choroby a léčebným možnostem očekávat, že účel léčení splní i léčení ambulantní, může soud nařídit tento způsob léčby, popř. ústavní léčení může změnit dodatečně v ambulantní nebo naopak.

Taková úprava umožňuje velmi citlivě působit na změnu struktury psychických podmínek nebezpečného pijáka. (Jak jsem to tak navrhoval a odůvodňoval již v cit. kand. práci v roce 1963.) Vhodně volenou gradací a kombinací prvků přísné izolace s volnějším režimem ambulantního léčení bude možno navíc uplatňovat a další kontrolní, resp. výchovný vliv kolektivu a jeho organizací, např. na pracovišti. Na základě výsledků ambulantního léčení bude nyní rovněž možné daleko lépe alkoholika převádět do podmínek normálního života, než tomu předtím bylo u léčby pouze ústavní; při negativních výsledcích ambulantního léčení je zde naopak hrozba nebo dokonce možnost návratu k přísnějšímu léčení ústavnímu; zejména pro nepodrobný a nedisciplinovaný postoj pacienta k léčbě. V rámci institutu ochranných opatření (léčení) je to vlastně jakási významná obdoba institutu podmíněného odsouzení, resp. probace u trestů.

Podle dřívější úpravy se ochranné léčení vykonávalo jen v léčebném ústavu. V průběhu doby se však tato úprava dostala do rozporu s rozvojem poznatků lékařské i kriminologické vědy, zejména z hlediska optimálně účinné prevence —

lčení nebezpečných alkoholiků. Nadto u řady pachatelů (vzhledem k mírnějšímu stupni narušení alkoholem) nebylo vždy třeba přímo ústavní léčby, nebylo však možno ani uložit zde dostačující léčbu ambulantní. Praxe si dříve někdy vypomáhala stanovením podmínky podrobit se ambulantnímu lčení v rámci ukládání podmíněného odsouzení, resp. i podmíněného propuštění; u nepodmíněných trestů však tato možnost — zde nepochybně významná — chyběla. Podobně chyběla možnost změnit ústavní lčení na ambulantní a naopak, jakož i návaznost obou forem lčení. Zkušenosti ale ukázaly, že výkon ochranného lčení v ústavě v mnoha případech nestačil k úplnému vylčení. Aby jeho výsledky nepřišly nazmar, třeba umožnit na to navazující ambulantní léčbu.

Později ukládaná omezující opatření spočívající v podmínce podrobit se ambulantně léčbě u PO a NO (viz dále) tuto funkci v nejzávažnějších případech nepodmíněných trestů nemohlo splnit. Možnost uložit ambulantní lčení chyběla i u řady pachatelů, u nichž vzhledem k stupni narušení alkoholem by k účinné prevenci byla vhodnější i účinnější přísněji kontrolovaná ambulantní léčba.

Nová úprava zbavuje takto dříve často kritizované formálnosti ukládání ústavního lčení (vzhledem k nedostatku míst v příslušných zařízeních se ústavní lčení ukládalo jen výjimečně), ale i propouštění z tohoto lčení (léčebny se lčených nebezpečných alkoholiků raději spíše zbavují, než aby je účinně dlouhodoběji léčily a vylčily). Současná úprava proto daleko lépe umožňuje dodržování ustanovení § 72 tr. zák., že ochranné lčení potrvá tak dlouho, pokud to vyžaduje jeho účel. Teprve prokáží-li i výsledky ambulantního lčení (trvá podle současné praxe nejméně 1 rok, naproti tomu ústavní léčba trvala obvykle několik měsíců), že byl splněn účel ochranného lčení, rozhodne soud na návrh prokurátora či léčebného zařízení (PAP), že účel lčení byl splněn a obviněný bude z jeho výkonu propuštěn. Naopak, dojde-li u osoby přeražené z ústavní ochranné léčby do ambulantní léčby, jejíž účel však z různých důvodů splněn nebyl, může dojít k opětovnému zařazení takové osoby do ústavní péče. K ukládání, změně, zrušení ústavní či ambulantní ochranné léčby ovšem třeba vždy vyjádření odborné (znalecké) složky příslušného zdravotnického zařízení.

Znalecký posudek či lékařské vyjádření tu analyzuje (chorobnou) povahu a z toho plynoucí léčebné možnosti u konkrétního pachatele a soud na tomto podkladě posoudí, který druh lčení (event. v jaké kombinaci) lépe splní účel ochranného lčení. Nebyl-li však splněn z různých důvodů účel ústavního lčení (nepřízpůsobivý postoj k léčbě, narušování režimu ostatních lčených pacientů, útky, nebo i z důvodu finanční či jiné svízelné situace rodiny apod.) není ovšem možno takové lčení změnit v ambulantní, neboť tu je zřejmé, že navazující ambulantní léčba je předčasná, resp. její úspěšný průběh je velmi dubiozní. Soud před změnou ústavního lčení v ambulantní by měl znát nejen stanovisko léčebného ústavu, ale i příslušného ambulantního zařízení. Proto tu z hlediska orgánů činných v tr. řízení jsou nezbytné vzájemné úzké kontakty s ambulantními zařízeními i léčebnými ústavy.

Vedle soudní kontroly výkonu ochranného lčení, která je v podstatě vázána na písemná vyjádření příslušné složky, má tu význam důsledně uskutečňovaný prokurátorský dozor dvakrát až čtyřikrát ročně a dotazy

prokurátora, aby se vyloučilo bezdůvodné prodloužení ochranného léčení, jež by se mohlo stát formou „kombinované“ dlouhodobé izolace nebezpečného opilce.¹⁷⁾

III. Významné z hlediska zlepšení preventivně léčebných výsledků jsou v socialistickém právu nové nebo lépe řečeno v novém světle vyvstávající dvě souvislé otázky: vhodná *volba období léčení* (dále ad 1), a dále vhodná kombinace léčení s ostatními preventivně výchovnými prostředky, zejména s tresty, event. se zajištěním souběžného vlivu kolektivu a jeho organizací (ad 2).

ad 1. Pokud jde o volbu vhodné doby léčení, má základní význam otázka, zda léčení se má uskutečnit před, při nebo po výkonu trestu či jiných preventivně výchovných opatření.

Na prvou otázku nelze zcela jednoznačně odpovědět. Nejméně početné budou případy, kdy výkon ochranné léčby bude před výkonem trestu. Nejméně vhodné z hlediska účelu trestního zákona tu budou patrně výjimečné případy výkonu ochranného léčení před výkonem trestu odnětí svobody, i když je naše právní úprava výslovně *nevylučuje*. Přitom samozřejmě nepřichází tu v úvahu ochranné léčení v období od spáchání trestného činu do doby uložení trestu. Avšak již v této době může mít z hlediska prevence značný význam úsilí kolektivu a společenské organizace — zejména jde-li o méně závažný trestný čin spáchaný pod vlivem alkoholu osobou, která projevuje jen občasné sklony k pití a která jinak vede řádný život pracujícího člověka — aby se *dobrovolně* podrobila léčení, ať již ambulantnímu či ústavnímu; významný podnět může k tomu dát ve spolupráci se společenskou organizací prokurátor, zejména v případech, kdy společenská organizace se určitým způsobem hodlá na trestním řízení podílet ve smyslu ustanovení §§ 3–6 tr. ř.

Takový v praxi dosud nezvyklý postup může být v mnoha případech z hlediska prevence účinnější, než pozdější uložení ochranného léčení soudem. Má z hlediska prevence dvojí výhodu. Na straně jedné zkušenosti z praxe jasně ukazují, že výsledky dobrovolného léčení jsou daleko lepší a příznivější (odborníci často zdůrazňují význam psychického postoje pachatele k léčbě), na straně druhé pak kolektiv a společenská organizace cítí spoluodpovědnost za vyléčení a převýchovu svého spolupracovníka. Výchovné působení i léčení tu počíná ihned po spáchání činu, právě v době před hrozícím trestem, kdy velmi účinně lze uplatnit stanovisko kolektivu (nejistota, jaký trest bude uložen, spolu s jistotou, že to bude záviset na chování opilce, na jeho poctivé snaze zbavit se alkoholických sklónů). Kolektiv, podle povahy případu i chování opilce, může za něho příp. převzít záruku a uplatňovat svůj vliv dále i po uložení výchovného trestu (podmíněné odsouzení, nápravné opatření aj.). V souvislosti s uvedenými skutečnostmi může zde mnohdy postačit i dobrovolné ambulantní léčení.

¹⁷⁾ K otázkám režimu, zařízení, způsobu léčby srov. cit. Skála: Alkoholismus, a též: Organizace a metodika boje proti alkoholismu. Podrobné případy z praxe hodnotí Vyhnáček: Výkon ochranného léčení a postih pro maření tohoto výkonu, Prokuratura 2/1971, str. 24 a násl.

Nadto tam, kde jsou podle vyjádření odborníka předpoklady k úspěšné léčbě ambulantní, mohlo by někdy nucené ústavní léčení příznivý výsledek léčení spíše ohrozit.

Nelze však připustit, aby zejména v závažnějších případech trestné činnosti plynoucí z nadměrného požívání alkoholu byla dobrovolná léčba jen zástěrkou k tomu, aby se opilec vyhnul uložení ochranného léčení ústavního. O to větší odpovědnost budou mít společenské organizace a pracovní kolektiv, aby zvážily po konzultaci s odborníkem — lékařem — převzetí záruky, a v důsledku toho očekávanou možnost uložení podmíněného odsouzení či nápravného opatření, kdy postačí dobrovolná ambulantní léčba kolektivem sledovaná a kontrolovaná a kdy, zejména byl-li dotyčný již bezúspěšně léčen, nutno přikročit dokonce k uložení ochranného léčení ústavního spolu s pohružkou či výkonem určitého trestu.

V době před uložením trestu může se také jevit nutným uložení nuceného léčení, zejména v případech, kdy nejsou tu sice podmínky vazby, kdy však nebezpečí ze strany alkoholika společnosti akutně hrozí (např. jeho manželce) a je-li dobrovolný postoj pachatele k léčení dubiální.

ad 2. Základní význam má druhá otázka, vhodné kombinace ochranného léčení s ostatními preventivně výchovnými prostředky, zejména též s tresty, buď současně s *jejich výkonem*, nebo po *jejich výkonu*.

Ke zlepšení preventivních výsledků ochranného léčení i ke zvýšení působení kolektivu na opilce jsou dány tři možnosti preventivně léčebných zásahů, jež možno — přiměřeně k povaze nebezpečné opilosti — v rámci naší zákonné úpravy realizovat:

a) Spojit výkon ochranného léčení podle možnosti již s *výkonem trestu odnětí svobody*. Možnosti úspěšného léčení jsou zde v některých případech obzvláště dobré v důsledku přísnějšího kontrolního režimu, nápravně pracovní náplně kombinované s léčebným procesem i s delší dobou izolace opilce. Nová úprava kombinací ústavního léčení v průběhu výkonu trestu odnětí svobody s následným ambulantním léčením — realizovaným např. i po výkonu trestu OS — i tu může nepochybně přinést zlepšení.

Soudy pod dojmem špatných zkušeností s dřívější jedinou formou samostatné uložení ústavního ochranného léčení ukládaly je jen ve zcela omezené míře (viz tabulky výše), rovněž v důsledku nedostatku speciálních ústavů pro léčbu alkoholiků. Ostatně soudy mnohdy toto léčení navrhovaly, resp. ukládaly bez důkladnějších podkladů pro závěr, že léčení je zapotřebí a že bude úspěšné, což vyžaduje podrobnější spolupráce vyšetřovacích orgánů s okolím, které opilec zná, i se znalcem lékařem.

Radikální zlepšení v tomto směru může tu ovšem přinést zřízení speciální protialkoholní léčebny pro výkon ochranného léčení přímo v ústavu nápravných zařízení, kde by se současně s výkonem trestu uskutečňovala i ochranná léčba.

Kolektiv vedený dr. Skálou tu realizoval v rámci Výzkumného ústavu penologického od 1. 11. 1967 výzkumný experiment protialkoholní léčby, k níž se dobrovolně v průběhu výkonu trestu odnětí svobody v Praze na Pankráci někteří vězni při-

hlásili. Jeho výsledky byly dobré, i když definitivní závěr možno učinit teprve po delší době. Význam takového experimentu plyne již z vysokého počtu nebezpečných pijáků nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody (viz statistiku výše).

De lege lata třeba tu ovšem řešit problém dvojí resortní kompetence: ministerstva spravedlnosti, pokud jde o nápravně výchovné ústavy, a ministerstva zdravotnictví, pokud jde o protialkoholní léčebny. Platný trestní zákon tuto možnost nevylučuje. § 72 odst. 4 hovoří o tom, že ochranné léčení se vykonává *zpravidla* v léčebném ústavu. Tento léčebný ústav může být tedy i součástí vězeňského zařízení, neboť ani trestní zákon (§§ 33 a 34) ani zákon o výkonu trestu odnětí svobody tuto možnost nevylučují, i když na ni výslovně nepamatují. V případě realizace spojení výkonu trestu odnětí svobody s ochranným léčením byla by ovšem vhodná příslušná podrobnější zákonná úprava, patrně nejlépe v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, neboť jsou zde těsné vazby k režimu výkonu tohoto trestu.

b) *Spojit výkon dobrovolného léčení* (především ambulantního) ve vhodných případech s podmíněným odsouzením, resp. s nápravným opatřením, *zejména v souvislosti s převzetím záruky společenskou organizací*. Také tato možnost předpokládá vedle náležité spolupráce s odborníkem lékařem a kolektivem zejména:

- zlepšení a rozšíření protialkoholních ústavních a ambulantních zařízení a jejich vzájemnou spolupráci v tomto směru,
- zlepšení preventivně výchovného působení a kontroly kolektivu již při dobrovolné ambulantní léčbě tak, aby toto opatření dostačovalo a nebylo nutné ve větší míře ukládat nucenou ambulantní či ústavní léčbu v rámci ochranného léčení vzhledem k jistým jejím nedostatkům,
- ve vhodných případech při dostatečné výchovné a kontrolní síle kolektivu uložit zprvu jen dobrovolné léčení ambulantní, a pak podle vyjádření kolektivu a odborníků posoudit, zda toto opatření dostačuje, či zda je bude nutno změnit na léčení ústavní.

Málo praktické bude patrně uložení ochranného léčení jako omezovacího opatření u podmíněného odsouzení (ve sm. § 59 odst. 2 tr. zák.) nebo nápravného opatření (ve sm. § 44 odst. 4 tr. zák.). Vyhnák v cit. článku se domnívá, že podle nynějšího znění § 72 odst. 4 může být uloženo ambulantní léčení pouze v případech, kdy nelze uložit přímo ambulantní ochranné léčení (str. 41). Podle stanoviska NS není však ambulantní léčení toliko formou přiměřených opatření při podmíněném odsouzení a nápravném opatření de lege lata možné.

c) Zároveň třeba vždy zajistit přiměřené *formy působení kolektivu* – společenské organizace a jejich složek; budou podle svých možností usilovat, aby rozmanité přiměřené působení kolektivu na opilce se uplatňovalo již v období *před* výkonem trestu (zejména úsilí kolektivu, aby se opilec podrobil léčbě dobrovolně jako podmínce, za níž bude organizace ochotna převzít záruku za nápravu pachatele), pokračovalo *při* samotném výkonu trestu (např. v souvislosti s uložením podmíněného odsouzení a nápravného opatření a v závažnějších případech se současným léčením

při výkonu trestu odnětí svobody) a konečně aby se uplatňovalo i po výkonu trestu. Významná tu může být v souvislosti s podmíněným propuštěním záruka kolektivu, vázaná na podmínku, že se pachatel bude ve zkušební době řádně chovat, nebude se opíjet a bude se dále ambulantně léčit. Také zde mohou být preventivně výchovné účinky zvýšeny tím, že záruka může být kdykoli odvolána, bude-li opilec pokračovat v nebezpečném opíjení.

V úvahu konečně může přicházet předčasné propuštění z ochranného léčení ústavního a převedení do léčení ambulantního, je-li zaručena dostatečná kontrolně výchovná ingerence kolektivu. De lege lata je také možná změna ústavního ochranného léčení na ambulantní, vázaná na podmínku, že se pachatel nebude již nebezpečně opíjet, event. že se dobrovolně a ukázněně podrobí ambulantní léčebné proceduře s pohružkou, že v případě recidivy nebezpečného opíjení může přicházet opět v úvahu léčení ústavní. V rámci ingerence kolektivu lze i takto uplatňovat významný požadavek dobrovolnosti léčby a zmíněnou gradaci v opačném směru.

Základní význam tu má zařazení zejména dobrovolně se léčivších, již v průběhu např. podmíněného odsouzení či nápravného opatření, do přiměřeného pracovního prostředí, u ochranného léčení takové zařazení ihned po skončení léčby či trestu, spolu se zajištěním systematické pomoci, rady i kontroly kolektivu, zejména při počátečních obtížích v pracovním i společenském prostředí, které bude určitě propuštěný mít.

Úspěch všech uvedených možností preventivních, léčebných a výchovných je ovšem plně závislý na vhodných podmínkách jejich uskutečnění. Nedostatky, které se zde vyskytují, lze rozdělit do tří skupin:

Nedostatky v uplatnění preventivně výchovného a léčebného vlivu kolektivu a jeho společenských organizací, vyplývající zejména z malého zájmu kolektivu o tento „nepopulární“ ožehavý a rozšířený jev nebezpečného opíjení a dále i z toho, že zde chybí potřebné zkušenosti a odborné vedení. Jen ve zcela nepatrné míře se tu využívají dosud naznačené možnosti preventivně léčebného a výchovného postupu. Nová úprava, z níž vyplývá nutnost úzké spolupráce s PAP, resp. jinými zdravotnickými zařízeními, může i v tomto směru přinést určité zlepšení.

Nedostatky v práci orgánů činných v trestním řízení, pokud jde o uplatnění léčebných možností vůbec a ukládání ochranného léčení zvláště, se týkají zejména počtu a vhodnosti jejich uložení z hlediska diferenciací pachatelů, spolupráce se znalci, společenskými organizacemi, s protialkoholními zařízeními, a to popř. již v průběhu vyšetřování trestné činnosti. Soudu pak zhusta chybí hlubší podklady pro účelné uložení ochranného léčení, zejména z hlediska nejvhodnější kombinace léčení s trestem či jiným společenským opatřením.

Dříve nebyly vzácné případy, kdy obžaloba i rozsudek neobsahovaly ani zmínku o tom, že pachatel se opíjí, ač to bylo základní příčinou trestné činnosti a z hlediska prevence šlo o věc prvořadou. Tak tomu bylo zejména u majetkových trestných činů, příživnictví, neplnění vyživovací povinnosti apod. Zejména na poslední případ

nedopadala ani dřívější formulace § 72 odst. 2 písm. b), který vyžadoval pouze podmínku, aby trestný čin (přečin) byl spáchán v opilosti, ač z hlediska prevence bylo lépe říci, že trestný čin byl spáchán v důsledku (v souvislosti apod.) sklonů k nadměrnému požívání alkoholických nápojů.¹⁸⁾

Podobně i zde novelizace předpokládá úzkou spolupráci orgánů činných v trestním řízení s PAP a jinými zdravotnickými institucemi v zájmu zlepšení současné situace na tomto úseku.

Nedostatky v zajištění samotného *léčebného procesu v ústavě* pak spočívají v tom, že chybí samostatné léčebné protialkoholní ústavy a zařízení, zvláště pro dlouhodobé vleklé případy deprivovaných a asociálních alkoholiků, příp. i pro souběžný výkon léčení s trestem odnětí svobody. Léčba se neuskutečňuje diferencovaně podle věku, hloubky narušenosti alkoholika apod.; není dostatek odborného personálu, zejména lékařů. Po propuštění z léčby pak obvykle nenastupuje dostatečná spolupráce zejména s PAP, rodinnými příslušníky, pracovním kolektivem závodu apod.

I v těchto případech novelizace § 72 tr. zák. spolu s perspektivní realizací zařízení pro výkon ochranného léčení v průběhu výkonu trestu s možnostmi následného ambulantního léčení může znamenat značný krok vpřed.

Účinnost těchto opatření z hlediska prevence možné recidivy trestné činnosti může v konkrétním případě zvýšit i nově zavedená sankce za maření či ztěžování výkonu rozhodnutí soudu o ochranném léčení (nikoli tedy výkonu nuceného léčení uloženého NV) ve smyslu § 7 písm. c) zák. o přeč. Umožňuje vedle pokuty i uložení trestu odnětí svobody až do 6 měsíců, např. i v případech úmyslného odmítání podrobit se režimu ústavního léčení nebo nenastoupení takové léčby, resp. narušování jejího režimu. Ustanovení mívá především na závažné případy útěků z příslušného léčebného zařízení, jimiž si dřívě pacienti podrobení ochranné léčbě přímo vynucovali propuštění z OL. Pracovníci léčeben byli dřívě zcela bezmoci proti takovým nepodrobným jednáním spojeným často s agresí, odmítáním brát léky a jiným závažným prohřeškům proti léčebnému režimu. Dřívější ustanovení § 72 si v těchto případech přímo vynucovalo jeho porušování podáváním návrhů na propuštění takových osob, ač účel tohoto ochranného opatření splněn nebyl. K tomu blíže Vyhňák: Výkon ochranného léčení a postih pro maření tohoto výkonu (Prokuratura č. 2/1971, zejm. str. 133 a násl.). Správně zdůvodňuje, že vzhledem k významu, které ochrannému léčení trestní zákon přikládá (např. v § 25 tr. zák.), byla zde ve vztahu k trestu nedoceněna nutnost přísnější sankce na zmaření či ztěžování OL.

§ 3. ZÁSADY PREVENTIVNĚ LÉČEBNÉHO PŮSOBENÍ

Z předchozího rozboru lze shrnout některé¹⁹⁾ prakticky užitečné zásady preventivně léčebného působení:

Jeho základem má být systém *gradace* naznačených možností a pro-

¹⁸⁾ Tato formulace z cit. kandidátské práce z r. 1963 byla doslovně převzata do novelizovaného znění § 72 tr. zák., spolu s dalšími rozpracovanými návrhy možností ukládat různé kombinace trestů s ambulantním a ústavním léčením (viz výše).

¹⁹⁾ Podrobně k zásadám prevence nebezpečných projevů alkoholismu viz AUC – Iuridica 4/1970, str. 366 a násl.

středků, vycházející nutně též z plného využití výchovného vlivu kolektivu, zejména ze spolupráce společenských organizací (složek ROH, JZD, pracovních kolektivů, ale i „patronů“, příbuzných, občanských výborů apod.) za ingerence odborníků. Základní a neúčinnější u všech druhů léčení, dobrovolného, nuceného i ochranného ústavního či ambulantního, budou nyní ty formy, které jsou těsně svázány, popř. i navazují na výchovný vliv společenského prostředí, kolektivu pracoviště, rodiny. Dosud měla i má tato preventivně léčebná spolupráce jen zcela úzký rozsah, omezený v podstatě na styk pacienta s lékařem, zejména u nuceného či ochranného léčení. Nové pojetí preventivně léčebného spolupůsobení kolektivu v procesu přeměny nebezpečných sklonů opilce by mělo vycházet:

1. z poznatku, že pokládá-li lékařská psychoterapie za základ *znalost osobnosti pacienta* (na jejíž hluboké poznání má odborný pracovník poměrně málo času a omezené možnosti), je tato podmínka příznivěji dána u kolektivu. Ten „svého“ opilce obvykle daleko lépe a z mnohých stránek zná a mohl by proto dobře spolupůsobit již při jeho přesvědčování, aby se dobrovolně podrobil léčbě, dále kontrolními aj. opatřeními v průběhu samotné protialkoholní léčby (např. spolu s PO, NO) a konečně i po skončení této léčby, resp. i po výkonu trestu odnětí svobody (např. v souvislosti s PP a dáním na záruku);

2. z toho, že *pomoc kolektivu* se zaměří na součinnost s příslušnými odbornými složkami *při samotném léčení* (zprávy o průběhu zejména ambulantního léčení, „patronáty“ apod.);

3. a konečně z toho, že kolektiv může zajistit důsledný *systém gradace v opatřeních* zaměřených k přeměně nebezpečných sklonů opilce; to odborní pracovníci nemohou v takové míře, šíři i trvalosti působení, jako má kolektiv, dosáhnout.

Tento systém spočívá v řadě zákroků kolektivu a okolí, počínaje provokováním závazků omezit či zanechat pití, slibu léčit se, případně i slibu abstinence, souhlasu s výplatou peněz manželce apod., to vše může účinně sledovat a kontrolovat kolektiv nebo jím pověřená osoba (odborný pracovník, funkcionář ROH apod.). Tyto složky mohou také učinit závčas nutná opatření, např. stupňovat tlak i váhu odsudku spojeného s reálnými sankcemi (např. pokud jde o pracovní zařazení, domluvy nebo dokonce kárným řízením apod.). Případy nebezpečného opíjení lze ovšem v zájmu generální prevence projednat v organizacích, pranýřovat na schůzích či jiným způsobem zveřejnit. Lze také pohrozit nucenou léčbou, resp. podáním podnětu k jejímu uskutečnění. Přestupky spáchané pod vlivem alkoholu lze také řešit v kolektivu závodu či v místě bydliště, podle přestupkového zákona. Zejména vyhýbá-li se či nechodí-li opilec na ambulantní léčení a opět se počiná ve větší míře nebezpečně opíjet, jsou-li bezvýsledná další opatření kolektivu či předvedení opilce příslušníkem VB do PAP, mohou přicházet v úvahu i posléze zmíněná závažnější opatření. Teprve po jejich vyčerpání možno přikročit k nucenému, resp. ochrannému léčení spolu s uložením jiných opatření či trestů, byl-li nad to v opilsti spáchán trestný čin či přečin.

Schéma nebezpečných projevů opilosti (A) a jejich právních důsledků (B)

A. I. Zjišťování intenzity a kvality opilosti:	II. Intenzita opilosti:	III. Kvalita opilosti:*)	IV. Zásahy (opatření) navazující ad I až III:	
			a) mimotrestní povahy:	b) trestní opatření:
1. Zkouška na alkohol z z dechu a z krve 2. Klinické vyšetření aj. odborné medicínské, resp. psychiatrické zásahy 3. Pozorování v ústavu	1. Již pouhé požití, resp. ovlivnění alkoholem, až po podnapilost 2. Opití (značící popř. krátkodobou zmenšenou přičetnost) 3. Úplná opilost (značící popř. krátkodobou nepřičetnost)	1. Ojedinělé napití 2. Opakované opijení (charakter. popř. již určitými obtížemi v životním prostředí) 3. Chronické opijení (s psychickými degradacemi značícími popř. dlouhodobou zmenšenou přičetnost či nepřičetnost)	1. Záchyt (ZS) 2. Léčení ambulantní (PAP) 3. Léčení ústavní (dobrovolné či nucené)	1. Pokuty a odnětí řidič. průkazu 2. Léčení ambulantní (popř. i ústavní) v rámci PO, PP, záruk společ. org. apod. 3. Ochranné léčení (ústavní i ambulantní) 4. Tresty a ostatní opatření ukládaná podle tr. zák., zák. o přeč., přest. z.
B. Srov. zejm.; § 13/1 protialkohol. zák., §§ 114, 116, 158 tr. ř. § 3/2 vyhl. o sil. prov., a vyhl. 23/1964 (pokyny pro zjišťování alkoholu v dechu a krvi) Pozn. ad A 1—3 tvoří důkazní, znalecký podklad pro hmotně-právní zhodnocení intenzity a kvality opilosti	Srov. §§ 10—13 protialkohol. zák., §§ 3/4, 42/4 vyhl. o sil. prov. a obdobné předpisy v železniční, letecké a vodní dopr.) Srov. zejm. §§ 12, 25, 32, 201, 280 tr. z. § § 7, 9 zák. o přeč., §§ 10, 13, 19, přest. zák., u ostatních deliktů ovlivnění alkoholem může mít ovšem rovněž právní význam (viz jejich přehled v AUC 3/1970 str. 286 a násl.) při posuzování míry jejich nebezpečnosti pro společnost, intenzity zavinění, gradaci kauzality, zmenšené přičetnosti, nepřičetnosti, jako přitěžujících i zvláště přitěžujících okolností), popř. jako polehčujících okolností. Pozn.: řada předpisů v oblasti občanského práva, pracovního práva, pojištění, správního práva aj., se týká náhrady škody, regresu vůči škodám způsobeným osobami ovlivněnými alkoholem.		Srov. §§ 12, 13 protialkohol. zák., § 72 tr. zák., § 7 zák. o přečinech, §§ 13, 17 přest. zák., §§ 66, 164 tr. ř., § 2/2 vyhl. o sil. prov. Pozn. ad 2, 3 lze realizovat za ingerence společenských složek (ROH, SSM, JZD) — §§ 3—6 tr. ř. s možnostmi preventivně neúčinnější volby kombinací dobrovolného, nuceného léčení ambulantního nebo ústavního s příslušnými uloženými tresty.	

*) Je ovšem určována i řadou dalších momentů plynoucích zejm. z charakteru psychiky opilého (např. agresivity, hypersexuality ap.) — blíže viz AUC Iuridica č. 4/1970, str. 335 a násl.

Nucené i ochranné léčení pak jistě bude vhodné — v souvislosti s možnostmi vlivu kolektivu — dále diferencovat na kratší léčebně výchovný ústavní pobyt (2–3 měsíce) a u dobře léčitelných a dobrovolně vstupujících pijáků, na delší léčebně výchovný pobyt dobrovolný (4–6 měsíců) u poprvé léčených opilců, na delší výchovně pracovní pobyt (7–12 měsíců) u tíže léčitelných (opakované léčení) pacientů na základě výroku o nuceném či ochranném léčení a konečně na dlouhodobý nucený pobyt těžko léčitelných nebezpečných alkoholiků s nápravně pracovním režimem, trvajícím nejméně 1 rok a kombinovaným popř. i s trestem odnětí svobody. Ve všech uvedených případech se pak víceméně uplatní i na ně navazující ambulantní léčení (podrobněji v cit. Skála: Organizace a metodika boje proti alkoholismu, str. 79).

Správný komplexní preventivně léčebný postup bude vycházet ze zásady, že veškeré úsilí kolektivu musí směřovat k tomu, aby osoby se sklony k nebezpečnému opíjení neklesaly na stupních uvedeného „žebříčku“ nikdy níže, zejména pak, aby se nedostaly na jeho poslední stupně.

Základem je zde úsilí o maximální vyčerpání možností použít předchozích nižších článků preventivně výchovných a léčebných zásahů, než se přejde k opatřením závažnějším. To má důležitý preventivní význam též proto, že čím četnější byly předchozí bezvýsledné zásahy, tím spíše je bude možno opět využít na dalším stupni k zesílení výchovného působení na opilce a naopak, ojedinělé uložení již závažnějšího opatření může zde mít vliv spíše negativní. Z tohoto hlediska je důležité zaměření preventivně výchovného vlivu kolektivu, zejména v případech drobné trestné činnosti, při uložení PO, NO i PP tak, aby se u opilce vytvářel kladný poměr k jeho vlastní převýchově i léčbě.

Základním požadavkem je tedy úsilí kolektivu o vytváření podmínek dobrovolného přístupu opilce k léčbě; i v případech nucené či dokonce ochranné léčby musí být úsilí kolektivu zaměřeno k přeměně subjektivního vztahu opilce k léčbě v *kladný a dobrovolný vztah*. To nesporně vyplývá z toho, že k objektivním kladným podmínkám léčení (i ochranného) nutně je zapotřebí vytvářet i subjektivní kladné podmínky. Aktivní význam dobrovolné snahy vyléčit se z nebezpečných alkoholických sklónů je tu prvořadý. Piják či alkoholik zde musí pociťovat, že kolektiv a společenské organizace prostřednictvím svých zástupců, rodina, zejména manželka, protialkoholní zařízení aj. mu chtějí pomoci, že mají zájem o jeho nápravu a vyléčení, aby se stal opět řádným členem společnosti.

Skála např. dovozuje, že zkušenosti s léčebnými výsledky u ženatých jsou vždy lepší než u svobodných, a tam, kde byla získána pro spolupráci manželka, až třikrát lepší (cit. Organizace a metodika..., str. 66). Ve spolupráci a za podpory kolektivu a jeho laických i odborných složek mohou být tyto výsledky patrně ještě příznivější.

VÝBĚR Z LITERATURY

- Kudlík A.: Vliv alkoholu na kriminalitu z hlediska její prevence (K historii a kriminologii nebezpečných projevů alkoholismu), AUC — Iuridica č. 3/1970.
Kudlík A.: Vliv alkoholismu na kriminalitu z hlediska její prevence (Otázky etiologie a prevence nebezpečných projevů alkoholismu), AUC — Iuridica č. 4/1970 (s výběrem literatury).

- Knobloch—Knoblochová: Soudní psychiatrie pro právnický, Orbis 1965.
 Nezkušil—Knobloch: Akutní otrava alkoholová a její soudně psychiatrické posuzování, AUC — Iuridica č. 1/1963.
 Nezkušil J.: K odpovědnosti za trestné činy spáchané v alkoholovém opojení, Sociálnělékařská zákonnost č. 5—6/1969.
 Skála J.: Alkoholismus, SZN, Praha 1957 (Seznam literatury).
 Skála a kol.: Organizace a metodika boje proti alkoholismu, SZN, Praha 1957.
 Vámoši M.: Zisťovanie a posudzovanie opilsti, SAV, Bratislava 1955.

ZKRATKY

tr. zák.	Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zák. (ve znění novel)
tr. ř.	Trestní řád č. 141/1961 Sb. zák. (ve znění novel)
zák. o přeč.	Zákon č. 150/1969 Sb. zák. o přečinech
přest. zák.	Zákon č. 60/1961 Sb. zák. o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku
protialkohol. zák.	Zákon č. 120/1962 Sb. zák. o boji proti alkoholismu
vyhl. o sil. prov.	Vyhláška č. 80/1968 Sb. zák. o pravidlech silničního provozu
ZS	Záchytné stanice
PAP	Protialkoholní poradny
OL	Ochranné léčení
OS	Trest odnětí svobody
PO	Podmíněné odsouzení
PP	Podmíněné propuštění
NO	Nápravné opatření
ÚPAS	Ústřední protialkoholní sbor

АЛЬФРЕД КУДЛИК

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕНСИВНОСТИ И КАЧЕСТВА ОПЬЯНЕНИЯ И МЕРЫ ПРОТИВ ЛИЦ ЧРЕЗМЕРНО УПОТРЕБЛЯЮЩИХ СПИРТНЫЕ НАПИТКИ

РЕЗЮМЕ

Настоящая статья — третья часть переработанной и дополненной кандидатской диссертации автора „Влияние алкоголизма на преступность с точки зрения ее профилактики“, представленной в 1963 г. и является продолжением общей разработки данной проблематики, в этом отношении она до известной степени связана с предшествующими, опубликованными в „Acta Universitatis Carolinae — Iuridica № 3—4/1970, статьями „История и криминография опасных проявлений алкоголизма“ и „Этиология и профилактика опасных проявлений алкоголизма“.

Как вытекает из схемы опасных проявлений опьянения и их юридических последствий (стр. 263) и здесь автор сохраняет комплексный подход к этой практически важной проблематике, начиная с установления интенсивности и качества опьянения (I), анализа этой интенсивности и качества (II и III), а также к мероприятиям, вытекающим из изложенного в чч. I—III, как неуголовных (а), так и уголовного характера (в). Эти основные моменты затем отражаются в ряде постановлений, в частности антиалкогольного закона, Уголовного кодекса, закона о проступках и закона о нарушениях.

Автор исходит из положения, которое затем разворачивает подробно, что интенсивность опасного опьянения (от простого потребления алкоголя к полному опьянению) и его качество (от случайного, изолированного общественно опасного проявления вплоть до с необходимостью повторяющихся опасных проявлений хронического алкоголизма как болезни) по существу определяет широта и энергичность юридических средств профилактики, которые здесь можно

иметь в виду. Из этого начала исходит законодатель уже при установлении мер контроля, имеющих целью установить, приводят ли себя определенные лица в состояние опасного опьянения, при каких обстоятельствах и в какой мере (установление условий степени опьянения, испытания на алкоголь дыхания, крови, клинические исследования, стационарное наблюдение). Этот принцип применяется и в отношении возможности комбинации охранительного лечения, стационарного и амбулаторного, с наказаниями и иными мерами, при известных условиях при воздействии коллектива в ходе приведения наказания в исполнение и после его отбытия. Автор подробно анализирует соотношения между этими элементами и сопоставляет их с постановлениями приведенных законов, а также приводит некоторые актуальные проблемы, выявляющиеся в практике.

ALFRED KUDLÍK

DIE BEDEUTUNG DER INTENSITÄT UND QUALITÄT DER GEFÄHRlichen TRUNKENHEIT UND DIE MASSNAHMEN GEGEN PERSONEN, DIE ÜBERMÄSSIG ALKOHOL KONSUMIEREN

RESUMÉ

Diese Studie ist der dritte Teil der überarbeiteten und ergänzten Kandidaten-Dissertation des Autors über das Thema „Der Einfluss des Alkohols auf die Kriminalität vom Standpunkt ihrer Vorbeugung“ aus dem J. 1963. Sie stellt die Fortsetzung der *Gesamtbearbeitung* dieser Problematik dar und knüpft so ungezwungen an die in der vorhergegangenen AUC — Iuridica Nr. 3–4/1970 veröffentlichten Teilbearbeitungen „Historie und Kriminographie der gefährlichen Erscheinungen des Alkoholismus“ und „Ätiologie und Vorbeugung der gefährlichen Erscheinungen des Alkoholismus“ an.

Wie aus dem Schema der gefährlichen Trunkenheitserscheinungen und ihrer rechtlichen Folgen (S. 263) ersichtlich ist, bemüht sich der Autor auch hier um einen komplexen Überblick über diese in der Praxis wichtige Problematik beginnend mit der Feststellung der Intensität und Qualität der Trunkenheit (I.), weiter der Analyse dieser Intensität und Qualität (II. und III.), sowie auch mit den Eingriffen und Massnahmen, die an I.–III. anknüpfen, und zwar solcher, die nicht den Charakter einer Strafe haben (a) und solcher, die den Charakter der Strafe haben (b). Diese grundsätzlichen Beziehungen finden in einer Reihe von Bestimmungen, besonders des Antialkoholgesetzes, des Strafgesetzes, des Gesetzes über Vergehen und des Gesetzes über Übertretungen, ihren Ausdruck.

Der Autor geht von der im weiteren detailliert ausgeführten These aus, dass die Intensität der gefährlichen Trunkenheit (vom blossen Alkoholgenuss bis zur Volltrunkenheit) und ihrer Qualität (von gelegentlichen, vereinzelten gesellschaftlich gefährlichen Trunkenheitserscheinungen bis zu den zwanghaft wiederholten gefährlichen Erscheinungen des chronischen Alkoholismus als Krankheit) im wesentlichen die Breite und den Nachdruck der hier in Betracht kommenden spezifischen rechtlichen Mittel der Vorbeugung bestimmen. Von diesem Grundsatz geht der Gesetzgeber schon bei den blossen Kontrollmassnahmen aus, deren Ziel es ist festzustellen, ob bestimmte Personen sich auf gefährliche Weise betrinken und unter welchen Umständen und in welchem Ausmass dies geschieht (Regelung der Bedingungen für die Grade der Trunkenheit, Proben auf den Alkoholgehalt des Atems, bzw. des Blutes, klinische Untersuchungen, Beobachtung in einer Anstalt). Dieser Grundsatz macht sich auch bei der Möglichkeit von Kombinationen der Anstalts- oder ambulanten Schutzheilfürsorge mit Strafen und anderen Massnahmen, gegebenenfalls unter Mitwirkung des Kollektivs während des Strafvollzugs oder nach dessen Beendigung, geltend. Der Autor untersucht die Beziehungen zwischen den angeführten Elementen genauer und konfrontiert sie mit den Bestimmungen der zit. Gesetze, wobei er auch einige aktuelle Probleme aufzeigt, die sich hier in der Praxis ergeben.

IURIDICA 3 — 1972

Redakční rada časopisu: prof. dr. Zd. Lukeš (předseda), dr. K. Malý
(tajemník), doc. dr. J. Kincl, doc. dr. E. Kučera, doc. dr. J. Hrdlička,
doc. dr. J. Nezkusil

Graficky upravila Milena Zámečníková

© Universita Karlova, Praha 1972

Ediční referentka Olga Volková

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,
závod 1

Náklad 500 výtisků. Vydání I. Kčs 10,—

V MONOGRAFICKÉ ČÁSTI ACTA
UNIVERSITATIS CAROLINAE —
IURIDICA

vyšlo od roku 1963:

Malý Karel, dr., Pozemkové zákony
Říjnové revoluce

Cepelka Č., dr., Les conséquences ju-
ridique du délits en droit interna-
tional contemporain (francouzsky)

Radvanová Senta, dr., Rozvod man-
želství v čs. právu

Čisarová Dagmar, dr., Obhájce v čs.
trestním řízení

Kučera Zdeněk, dr., Suretyship in
private international law (anglicky)

Kincl Jaromír, dr., Studie o otrocích,
kolónech a propuštěncích ve vizigót-
ském státě 5.—8. století

Lukeš Zdeněk, dr., Obecné a spe-
ciální zmocnění ve správě na úseku
ochrany veřejného pořádku

Stajgr František, dr., Některé teore-
tické otázky civilního práva proces-
ního

Kučera Eduard, dr., Marx a Engels
o proletářské politické společnosti

Čížkovská Věra, dr., Socialistické
majetkové právo manželské

Litsch Karel, dr., Ústava a sněm ně-
mecké říše v 19. století

Novotná Eva, dr., K základním ry-
sům a tendencím právní úpravy pra-
covní doby

Publikace lze obdržet nebo objednat
v knihovně právnické fakulty Uni-
versity Karlovy, Praha 1, nám. Cu-
rieových 7

